

Σχολείο και Ζωή

2

ΜΗΝΙΑΙΑ
ΠΑΙΔΑΓΟΓΙΚΗ
ΕΠΙΘΕΟΡΗΣΙΣ

ΕΤΟΣ ΙΕ'
ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ
1967

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Γ. ΖΟΜΠΑΝΑΚΗΣ

«ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΖΩΗ»

ΜΗΝΙΑΙΑ ΠΑΙΔΑΓ. ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

Έκδίδεται την 1ην έκαστου μηνός
Διευθυντής: Γ. ΖΟΜΠΑΝΑΚΗΣ
Διαχ/σής: ΑΝΔΡ ΖΟΜΠΑΝΑΚΗΣ
Γραφεία: 'Ακαδημίας 57 — 'Αθήναι

«L'ECOLE ET LA VIE»

Revue Mensuelle de Pédagogie
Directeur: G. ZOMPANAKIS
Gérant: A. ZOMPANAKIS
Rue: Acadimias 57—Athènes
Année 15 FEVRIER 1967

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Έσωτερικού:

Για τὰ Σχολεία . . . Δρχ. 100
Για τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς . . . 60
'Οργανισμοὺς, Τραπεζὰς κλπ. » 250
Τὸ τεῦχος . . . » 10

Έξωτερικοῦ:

Για 'Εκπαιδευτικοὺς: 1,5 λίρα 'Αγγλ.
ἢ δολλάρια 4 ('Ετησίᾳ)
Για σχολεία: 2 λίραι 'Αγγλίας ἢ
δολλάρια 5 5 ('Ετησίᾳ).
'Η συνδρομὴ ἀρχίζει ἀπὸ τὸν 'Ιανουά-
ριο ἐκάστου ἔτους καὶ προπληρώνεται
Συνεργασία, γράμματα, ἐπιταγὰς κλπ.
στὴ διεύθυνση: Περιοδικὸ «ΣΧΟΛΕΙΟ
ΚΑΙ ΖΩΗ» ὁδὸς 'Ακαδημίας 57 'Αθή-
νας (Κ). Τηλ. 633.461 Τ.Τ. 143.

ΕΤΟΣ ΙΕ'

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1967

ΤΕΥΧΟΣ 2

Διευθύνσεις κατὰ νόμον: Διευθυντοῦ: Βασ. Σοφίας 8—Νέα Σμύρνη.
Τυπογραφικαὶ Έργασαί:
Έξω: Α. Γεωργιάδη 'Οδὸς Βαλτετσίου 62—'Αθήναι—Τηλ. 624.692

Έγγράφονται συνδρομηταὶ καὶ πωλοῦνται προηγούμενα τεύ-
χη τοῦ περιοδικοῦ «ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΖΩΗ» στὰ Γραφεία μας
ΟΔΟΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ 57 — ΑΘΗΝΑΙ — ΤΗΛ. 613 461 Τ. 143

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Γ. Ζομπανάκη: 'Η σημασία τοῦ σχολικοῦ χώρου	σελ. 49
'Ιωάν. Τακτικός: 'Ο «κατὰ σοφιστῶν» λόγος τοῦ 'Ισοκράτους καὶ αἱ περὶ διδασκαλίας καὶ ἀγωγῆς ιδέαι αὐτοῦ	» 52
Ν. Βιντζηλαίος: 'Εθνικὴ ἀγωγή καὶ κοινωνικὴ ἀνάπτυξη	» 58
'Ιουλία Καββαδᾶ: Πειθαρχία χωρὶς τιμωρία	» 66
Στέλιος Παπαδούκας: 'Η ἀλματώδης ἐξέλιξις τῶν ἐποπτικῶν μέσων εἰς τὴν σύγχρονον ἐκπαίδευσιν	» 70
Εὐριπίδης Σούρλα: 'Ο δάσκαλος ὡς παιδαγωγός	» 77
Δημήτριος Β. Φούρλας: 'Η ἐπιμόρφωσις τῶν ἐνηλίκων	» 82
'Εμμ. Δ. Φρουζάκης: Τὸ παιδί, ὁ χαρακτήρας καὶ τὸ σχολεῖο	» 85
'Ελληνικὴ 'Εκπαιδευτικὴ κίνησις:	» 92

ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ - ΕΚΔΟΤΗΣ: Γ. ΖΟΜΠΑΝΑΚΗΣ

Έτος ΙΕ'

Φεβρουάριος

Τεύχος 2

‘Η σημασία τοῦ σχολικοῦ χώρου

Στὸ παλαιὸν σχολεῖο ὁ σχολικὸς χώρος εἶναι κατ' ἐξοχὴν διδα-
κτικὸς χώρος. Εἶναι ἔτσι ὁργανωμένος, ὥστε ὁ δάσκαλος νὰ μπορῇ
νὰ ἀκούεται καλὰ, νὰ φαίνεται καλὰ, καὶ νὰ καταλαβαίνεται καλὰ.
Γι' αὐτὸ ἡ θέση τοῦ δασκάλου πρέπει νὰ εἶναι ψηλότερα, οἱ θέσεις
τῶν μαθητῶν ὀλοθέατες καὶ εὐπρόσιτες.

‘Η διάταξις σὲ κανονικὲς σειρὰς παρουσιάζεται ὡς καλύτερη λύσις
τοῦ προβλήματος αὐτοῦ. ‘Η αἶθουσα πρέπει νὰ εἶναι τόσο φωτεινὴ,
ὥστε, τὰ παιδιά νὰ βλέπουν πολὺ καλὰ τὰ διδακτικὰ μέσα καὶ τὸν
πίνακα καὶ νὰ φωτίζονται καλὰ τὰ μαθηματικά τους καθίσματα. Τὸ
φῶς ἐπίσης πρέπει νὰ ἔρχεται ἀπὸ ἀριστερά, τὰ παράθυρα νὰ ἔχουν
τέτοια θέση, ὥστε νὰ μὴν μπορῇ νὰ μπαίνει πολὺ εὐκόλα ὁ ἥλιος μέσα
στὴν αἶθουσα, γιὰτὶ ἔτσι θαμβώνονται καὶ τὰ παιδιά καὶ ὁ δάσκαλος.

Γιὰ τὸν ἀερισμὸ ἐπίσης πρέπει νὰ καταβάλλεται ἰδιαίτερη φρον-
τίδα. Οἱ τοῖχοι πρέπει νὰ ἀπομονώνουν, ὅσο τὸ δυνατό, τὸν ἤχο καὶ
τοὺς θορύβους τοῦ περιβάλλοντος, τῶν γειτονικῶν τάξεων καὶ τοῦ δρό-
μου. ‘Η ἐξωτερικὴ θέα διὰ μέσου τῶν παραθύρων πρέπει νὰ παρεμπο-
δίζεται μὲ θαμπὰ τζάμια γιὰ νὰ μὴ διαταράσσουν τὴν προσοχὴ τῶν
παιδιῶν τὰ συμβαίνοντα ἔξω ἀπὸ τὴν αἶθουσα τῆς διδασκαλίας. Γιὰ
τὸν ἴδιο λόγο καὶ ἡ διακόσμηση τῶν τοίχων μὲ εἰκόνες δὲν πρέπει νὰ
παρουσιάζῃ μεγάλη ποικιλία. Μιὰ ἢ δυὸ εἰκόνες ποὺ προσδίδουν στὸ
χώρο κάποιον φιλικὸ καὶ χαρούμενον τόνο καὶ παραμένουν οἱ ἴδιες ὅλο
τὸ χρόνον, μποροῦν νὰ διακόπτουν τὴ μονοτονία τῆς ἄσπρης ἐπιφά-
νειας τῶν τοίχων. ‘Ο φωτισμὸς πρέπει νὰ εἶναι τέτοιος, ὥστε νὰ φω-
τίξῃ πολὺ, χωρὶς νὰ θαμπώνῃ. Φωτεινοὶ λαμπτήρες ποὺ ρίχνουν πρῶ-
τα τὸ φῶς στὸ ἄσπρο ταβάνι προτιμοῦνται. Τὰ θρανία, ὅπου τὰ παι-
διὰ κάθονται ὥρες πολλὰς ἀκίνητα, δὲν πρέπει νὰ συντελοῦν στὴν πα-

ραμόρφωση τῆς σπονδυλικῆς στήλης. Τὰ ἀναλόγια πρέπει νὰ ἀπέχουν κανονικὰ ἀπὸ τὴ θέση τοῦ καθίσματος καὶ τὰ καθίσματα νὰ εἶναι ἔτσι τακτοποιημένα, ὥστε ὁ μαθητὴς, ὅταν καλῆται, νὰ μπορῇ εὐκόλα καὶ χωρὶς θόρυβο νὰ σηκώνεται ἀπὸ τὸ θρανίον. Γι' αὐτὸ τὰ θρανία πρέπει νὰ εἶναι ἔτσι τοποθετημένα, ὥστε νὰ ὑπάρχῃ δίοδος δίπλα σὲ κάθε θέση. Ἀπ' αὐτὸ προκύπτει ἡ ἀναγκαία διάταξη τῶν καθισμάτων σὲ δύο σειρές. Τὸ βάψιμο τῶν τοίχων δὲν πρέπει νὰ εἶναι οὔτε πολὺ σκοῦρο οὔτε πολὺ ἀνοιχτό.

Τὰ πολὺ μεγάλα παραπετάσματα ἀπαγορεύονται, γιατί χειροτερεύουν τὴν ἀκουστικὴ καὶ ὁ δάσκαλος δὲν μπορεῖ νὰ γίνεται εὐκόλα ἀντιληπτός.

Γενικά, ὅλα ἔχουν ρυθμιστῇ γιὰ μιὰ μετωπικὴ στάση τῆς τάξεως πρὸς τὸν δάσκαλο.

Μὲ μιὰ τέτοια διάταξη τοῦ χώρου τῆς διδασκαλίας δὲν μπορεῖ νὰ ἀναπτυχθῇ ἓνα πραγματικὸ καὶ ζεστὸ σπιτικὸ συναίσθημα. Ἡ ὅλη διοργάνωση εἶναι προῖον τῆς σκέψεως τῶν ἐνηλίκων, ποὺ εἶναι ξένη ἀπὸ τὸ παιδικὸ πνεῦμα.

Τὸ νέο σχολεῖο ἐπιδιώκει, νὰ ἐφεύρῃ ρυθμοὺς καὶ διατάξεις ἀντίστοιχες μὲ τὸ παιδικὸ πνεῦμα, ποὺ νὰ μιλοῦν στὴν ψυχὴ του. Τὸ παιδὶ ἐπιθυμεῖ νὰ ἀσχολῆται μὲ τοὺς συντρόφους του σὲ νέες πάντοτε ὁμάδες. Ἡ παλαιὰ πάγια διάταξη τῶν θρανίων δεσμεύει πολὺ. Ὁ μαθητὴς ἦταν καρφωμένος στὴ θέση του, καὶ στίς ἐπιθυμίες του γιὰ ἀλλαγὴ καὶ νέα διάταξη ἀντιστέκονταν πολλὰ ἐμπόδια. Τὸ νέο σχολεῖο προτιμᾷ κινητὰ τραπέζια καὶ καθίσματα, ἂν εἶναι εὐκόλο περιστροφικά σὲ ὕψος ἀνάλογο μὲ τὸ μέγεθος τῶν μαθητῶν.

Ἔτσι μποροῦν ἀνάλογα μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν μελῶν μιᾶς ὁμάδας, νὰ ἀραδιάζονται τὰ τραπέζια καὶ νὰ μετακινοῦνται τὰ καθίσματα.

Προτιμοῦνται τὰ διθέσια τραπέζια μὲ εἰδικὲς θέσεις γιὰ μελανοδοχεῖα καὶ τὰ εἶδη τῆς γραφῆς, ἀλλὰ χωρὶς κλίση τῶν ἐπιφανειῶν τῆς γραφῆς, γιὰ νὰ μποροῦν νὰ ἐκτελοῦνται ὅλες οἱ μορφές τῆς ἐργασίας χωρὶς ἐμπόδιο· τέτοια τραπέζια μποροῦν νὰ συνενωθοῦν γιὰ δύο, τέσσαρες, ἕξ ἢ καὶ ὀκτὼ ὁμάδες. Συνηθέστερη εἶναι ἡ ὁμάδα τῶν τεσσάρων. Ἡ μετωπικὴ διάταξη ὅλων τῶν θέσεων πρὸς τὸν δάσκαλο καὶ τὴ μόνιμή του θέση πάνω στὴν ὑψηλὴ ἔδρα ἀπορρίπτεται. Ἐνοχλητικὴ ἐπίσης θεωρεῖται γενικὰ κάθε γραμμικὴ καὶ κανονικὴ τοποθέτηση τῶν τραπέζων καὶ καθισμάτων. Τὰ παιδιά ζητοῦν νὰ βροῦν μέσα στὴν αἴθουσα μιὰν ἐλεύθερη θέση μὲ εὐνοϊκὸ φωτισμό. Ἐκεῖ τοποθετοῦν τὸ τραπέζι καὶ τὰ καθίσματά τους.

Ἡ θέση τοῦ δασκάλου βρίσκεται κάπου στὴν αἴθουσα στὸ ἴδιο ὕψος μὲ τὰ τραπέζια τῶν μαθητῶν. Δὲν διακρίνεται σχεδὸν καθόλου, μόνον ὅταν πλησιάσῃ κανεὶς πολὺ κοντὰ, βλέπει ὅτι τὸ τραπέζι του

ἔχει ἓνα κλειστὸ συρτάρι καὶ ἓνα μικρὸ ντουλαπάκι. Ἴσως πάνω στὴν ἐπιφάνεια βρίσκονται μερικὰ βιβλία.

Ἐνα ἐρμάριο εἶναι ἀπαραίτητο καὶ μιὰ βιβλιοθήκη γιὰ λεξικά καὶ ἐγκυκλοπαίδειες, ποὺ μποροῦν τὰ παιδιά νὰ χρησιμοποιήσουν ἐλεύθερα. Ὡς πίνακες γραφῆς χρησιμοποιοῦνται ἐπιφάνειες κόντρα πλακὲ ἢ λινόλαιο στερεωμένες στὸν τοῖχο μὲ βαθὺ πράσινο χρῶμα (ὄχι μαῦρο). Οἱ ἐπιφάνειες αὐτὲς πρέπει νὰ εἶναι ὅσο μπορεῖ πιὸ μεγάλες· δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχουν πάντοτε τὸ παλαιὸ γνωστὸ μέγεθος τοῦ 80×100 . Ὑπάρχουν μοντέρνες αἰθουσες, ποὺ γύρω γύρω στοὺς τοίχους σὲ ὕψος 1 ὥς 2 μέτρα ἔχουν τέτοιες ἐπιφάνειες γραφῆς. Αὐτὸ δὲν ἐπηρεάζει τὴ γενικὴ ἐντύπωση τῆς αἰθουσας, ὅταν ὁ φωτισμὸς εἶναι εὐνοϊκὸς καὶ τὸ ὕψος τῆς ὑπερβαίνει τὰ 3 μέτρα. Τὰ πλεονεκτήματα μιᾶς τέτοιας χρήσεως τῶν τοίχων εἶναι, ὅτι οἱ ὁμάδες τῶν μαθητῶν βρίσκουν πάντοτε μιὰ θέση, ὅπου μποροῦν νὰ ἐκθέσουν κάποιαν εἰκόνα ἢ ἀναπαράσταση ἢ νὰ ἀναρτήσουν τὰ ἰχνογραφήματά τους. Στατιστικὲς ἐπίσης κ. λ. π. ποὺ ἔχουν σημασία γιὰ τὴν ἐργασία τῆς τάξεως, μποροῦν νὰ παραμείνουν ἐκεῖ ἐβδομάδες ὁλόκληρες. Πολὺ χρήσιμες ἐπίσης ἀποδεικνύονται ἀπὸ τὴν πείρα ἐπιφάνειες τῶν τοίχων, κατάλληλα προετοιμασμένες μὲ βαθυπράσινο ἐλαιόχρωμα. Ἡ τιμὴ τέτοιων πινάκων εἶναι πολὺ μικρότερη συγκριτικὰ μὲ τοὺς γνωστοὺς πίνακες. Γιὰ τὰ μικρὰ παιδιά εἶναι πολὺ χρήσιμα скаμνιά μὲ τρία скалоπάτια, γιὰ νὰ μποροῦν νὰ φτάνουν τὸ ἐπάνω μέρος τῶν πινάκων· εἶναι πολὺ ἐλαφρὰ γιὰ νὰ μετακινοῦνται ἢ μεταφέρονται εὐκόλα καὶ ἀπὸ τὰ πιὸ ἀδύνατα παιδιά.

Πολὺ χρήσιμο ἀποδεικνύεται ἐπίσης ἀπὸ τὴν πράξη ἓνα μεγάλο τραπέζι σὲ μιὰ γωνιὰ τῆς αἰθουσας γιὰ τὴν τοποθέτηση συλλογῶν ὀρυκτῶν, φυτῶν καὶ σειρᾶς δοχείων μὲ νερὸ γιὰ λουλούδια.

Ἄν ἦταν εὐκόλο ἡ αἴθουσα τῆς τάξεως νὰ εἶχε μιὰ ἔξοδο πρὸς ἓνα δικό της τσιμεντοστρωμένο χώρο στὸ ὑπαιθρο, θὰ ἐξυπηρετοῦσε πολὺ τὰ παιδιά. Στὸν ἄντρο αὐτὸ μποροῦν μόλις ἀρχίσῃ νὰ λάμπῃ ὁ ἥλιος καὶ νὰ ζεσταίνῃ ἀρκετά, μερικὲς ὁμάδες ἢ καὶ ὁλόκληρη τάξη μὲ τὰ τραπέζια καὶ τὰ καθίσματά της νὰ βγαίνῃ ἔξω καὶ νὰ συνεχίσῃ τὴν ἐργασία της στὸ ὑπαιθρο. Ἐξυπακούεται, φυσικά, ὅτι ὁ χώρος αὐτὸς δὲν βρίσκεται πολὺ κοντὰ στὸ δημόσιο δρόμο ἢ μπροστὰ στὰ παράθυρα ἄλλων αἰθουσῶν διδασκαλίας. Ἄν κατὰ τὴν κατασκευὴ ἐνὸς διδακτηρίου ληφθῇ ὑπ' ὄψιν μιὰ τέτοια σκέψη, μπορεῖ χωρὶς δυσκολία νὰ γίνετα ἔτσι ἡ ὅλη διάταξη, ὥστε καμιά τάξη νὰ μὴν ἐνοχλῇ τὴν ἄλλη. Ἀναγκαία προϋπόθεση βέβαια εἶναι ἡ ἐγκατάλειψη τοῦ παλαιοῦ σχολικοῦ στρατωνος καὶ ἡ καθιέρωση τοῦ συγχρονισμένου ἰσογείου καὶ μονορόφου τύπου.

Πολλὴν ὁμορφιὰ προσθέτουν στὰ σχολεῖα αὐτὰ οἱ κήποι ποὺ τὰ περιβάλλουν μὲ δέντρα, θάμνους καὶ φράκτες. Ἔτσι ὁλόκληρο τὸ

σχολικό συγκρότημα παρουσιάζει ένα δικό του κρατίδιο, πού δεν διαταράσσεται απ' έξω.

Είναι όμως παιδαγωγικό σφάλμα ή τάση να εξομοιώσωμε, όπως-όπως, τη σχολική αίθουσα με το σαλόνι μιᾶς οἰκογένειας τῆς μεσαιᾶς τάξεως. Αυτό δεν είναι ἀπαραίτητο. Τὰ παιδιά νοιώθουν ζεστή σπιτική ἀτμόσφαιρα καὶ μόνον, ὅταν οἱ σκοποὶ τῆς σχολικῆς ζωῆς υποστηρίζονται ἀπὸ τὰ ἐπιπλά, πού εἴπαμε, ὅταν ἐργάζονται τούτη τὴ στιγμή στὰ τραπέζια, τὴν ἄλλη σχηματίζουν κύκλο καὶ τὴν ἄλλη γράφουν, ζωγραφίζουν ἢ ἱχνογραφοῦν πάνω στὸν πίνακα.

Γ. Ζ.

Ο «ΚΑΤΑ ΣΟΦΙΣΤΩΝ» ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΙΣΟΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΙ ΑΙ ΠΕΡΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΑΓΩΓΗΣ ΙΔΕΑΙ ΑΥΤΟΥ

Α'.

Ὁ «κατὰ σοφιστῶν» λόγος τοῦ Ἰσοκράτους εἶναι τὸ πρῶτον μετὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς Σχολῆς τοῦ δημοσίου καὶ κατατάσσεται εἰς τὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς δραστηριότητός του ὡς διδασκάλου τῆς ρητορικῆς, περὶ τὸ 391 — 390 π. Χ.

Εἶναι μία προγραμματικὴ προκήρυξις, ἡ ὁποία ἐκυκλοφόρησεν μετὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς σχολῆς του, ἀλλὰ καὶ σφοδρὰ ἐπίθεσις, ἔλεγχος, ἐπιτιμητικὸς λόγος κατὰ τῶν σοφιστῶν, τῶν διανοουμένων, θὰ ἐλέγομεν σήμερον, τῆς ἐποχῆς του, ὁ ὁποῖος δικαίως ἀπὸ μερικοὺς ἀρχαίους γραμματικοὺς ἐπεγράφετο «ψόγος κατὰ σοφιστῶν».

Δ' αὐτοῦ ὁ Ἰσοκράτης, ἐπικρίνων τὰς μορφωτικὰς κατευθύνσεις τῆς ἐποχῆς του καὶ τοὺς διδασκάλους αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι διεξεδίκουν τὴν εὐνοίαν τοῦ Ἀθηναϊκοῦ κοινοῦ, προσπαθεῖ νὰ δώσῃ τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς περὶ ρητορικῆς διδασκαλίας του καὶ νὰ προβάλῃ τὰς γνώμας του ἐπὶ τῶν περὶ ἀγωγῆς καὶ διδασκαλίας προβλημάτων τῆς ἐποχῆς του.

Ἐπιτίθεται κατ' ἀρχὰς κατὰ τῶν «περὶ τὰς ἐρίδας διατρίβόντων» φιλοσόφων, Σωκρατικῶν (Ἀντισθένης) καὶ Ἐριστικῶν (Εὐθύδημος), κατηγορῶν αὐτοὺς, διότι ὑπόσχονται ὅτι θὰ διδάξουν πράγματα, τὰ ὁποῖα ἀγνοοῦν καὶ οὔτε εἶναι δυνατόν νὰ γνωσθοῦν ποτέ. Ἡ ἀρετὴ δὲν ἐμβάλλεται, οὔτε δημιουργεῖται εἰς τὸν μὴ ἔχοντα ταύτην ἐκ τοῦ μηδενός.

Στρέφεται κατόπιν ἐναντίον τῶν διδασκάλων τῆς πολιτικῆς ρητορικῆς (Ἀλκιδάμα) καὶ ἐλέγχει τὸ σύστημα διδασκαλίας, τὸ ὁποῖον οὗτοι ἐφαρμόζουν.

Εἰς τὸ τέλος ἐπικρίνει τοὺς τεχνογράφους, τοὺς διδάσκοντας τὴν τέχνην τοῦ δικάζειν (Γοργίας, Τεισίας, Κόραξ) καὶ ἐπιτιμᾷ αὐτοὺς, διότι περιορίζονται εἰς τὰς φιλονικίας χωρὶς νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὴν οὐσίαν τῆς δικαιοσύνης.

Ι. Τὶ ἐννοεῖ ὁ Ἰσοκράτης διὰ τῶν ὄρων «Σοφισταί» καὶ «Φιλοσοφία»;

Ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ θέματος θὰ συναντήσωμεν πολλάκις

τοὺς ὄρους «Σοφισταί» καὶ «φιλοσοφία» καὶ ἐπειδὴ εἶναι δυνατόν νὰ δημιουργηθοῦν παρεξηγήσεις, διότι διαφορετικὴν ἐννοίαν ἔχουν οὗτοι σήμερον, κρίνομεν σκόπιμον πρὶν προχωρήσωμεν, νὰ κάμωμεν τὴν διασάφισιν αὐτὴν καὶ νὰ δώσωμεν ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐρώτημα:

«Τὶ ἐννοεῖ ὁ Ἰσοκράτης διὰ τῶν ὄρων σοφισταί καὶ «φιλοσοφία»;

Διὰ τοῦ ὄρου «σοφισταί» ὁ Ἰσοκράτης ἐννοεῖ τοὺς ἀντιπροσώπους ὅλων τῶν πνευματικῶν τάσεων, τοὺς ἐπισήμους φορεῖς τῆς παιδείας τῆς ἐποχῆς του, τοὺς διανοουμένους ἐν γένει. Λαμβάνει τοῦτον ὑπὸ τὴν ἀρχικὴν καὶ εὐρυτάτην αὐτοῦ σημασίαν, κατὰ τὴν ὁποῖαν «σοφιστής» ἐκαλεῖτο ὁ ἀσχολούμενος περὶ εἰδος τι σοφίας, ὁ ἔχων γνώσεις τέχνης τινός ἢ πρακτικῆς ἢ θεωρητικῆς, διότι σοφία κατ' ἀρχὰς ἐσήμαινε τὴν ἀρετὴν, τὴν δεξιότητα εἰς τὴν τέχνην καὶ σὺν τῷ χρόνῳ, ἐφ' ὅσον ὁ βίος ἐγένετο πνευματικώτερος ἔλαβε τὴν σημασίαν τῆς πνευματικῆς δεξιότητος καὶ ἐνεργείας.

Οὕτω μέχρι τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἐδημοσιεύθη ὁ κατὰ σοφιστῶν λόγος δὲν ὑπῆρχον ὀργανωμένοι σχολαὶ καὶ σοφισταί ἐκαλοῦντο οἱ ποιηταί, οἱ ἀοιδοί, οἱ ραψωδοί, οἱ μάντιες, οἱ ἐπὶ σοφοί, οἱ ῥήτορες, οἱ φιλόσοφοι.

Τὸν ὄρον «φιλοσοφία» τὸν μεταχειρίζεται ὁ Ἰσοκράτης μετὰ τὴν γενικὴν του σημασίαν τῆς φιλομαθείας, τῆς μελέτης, τῆς ἐρεῦνης, ἀκόμη δὲ μετὰ τὴν σημασίαν τῆς συστηματικῆς καὶ μεθοδικῆς ἐρεῦνης ἢ τῆς γενικῆς μορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου.

II. Τὸ Περιεχόμενον τοῦ λόγου

Οἱ ἀσχολούμενοι μετὰ τὴν ἀγωγὴν τῶν νέων δίδουν ψευδεῖς καὶ ἀνὰ τέρας τῶν δυνάμεων τῶν ὑποσχέσεις καὶ διὰ τῆς ἀπερισκεψίας τῶν ταύτης ἔχουν συντελέσει νὰ φαίνωνται καλύτεροι ἐκείνοι οἱ ὁποῖοι δὲν κάμνουν τίποτε παρὰ οἱ ἀσχολούμενοι μετὰ τὴν φιλοσοφίαν.

Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν φιλοσοφικῶν ρευμάτων, οἱ «περὶ τὰς ἐρίδας διατρίβοντες» προσποιοῦνται, ὅτι ζητοῦν τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ διὰ τῶν ὑποσχέσεων τῶν λέγουν ψεῦδη, ὅφου κατὰ τὸν Ὅμηρον καὶ διὰ τοὺς Θεοὺς ἀκόμη εἶναι τοῦτο ἔργον δυσχερές. Ὑπόσχονται ὅτι θὰ διδάξουν εἰς τοὺς μαθητάς των τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν, διὰ τῆς γνώσεως τῶν ὁποίων θὰ καταστοῦν οὗτοι εὐτυχεῖς καὶ ἐνῶ εἶναι κάτοχοι τόσων μεγάλων ἀγαθῶν, καταδέχονται νὰ ζητοῦν ὡς ἀμοιβὴν τῶν τὴν ἐξευτελιστικὴν τιμὴν τῶν τριῶν ἕως τεσσάρων μνῶν.

Ἰσχυρίζονται βεβαίως ὅτι δὲν ἔχουν ἀνάγκην ἀπὸ χρήματα, ἀλλὰ διὰ νὰ λόβουν ἐν τόσῳ μικρῷ ποσῷ ὑπόσχονται ὅτι θὰ κάμουν τοὺς μαθητάς των σχεδὸν ἀθανάτους. Ἐκεῖνο ὅμως πρὸς τοὺς κάμνει περισσότερον γελοῖους εἶναι ὅτι, ἐφ' ὅσον διατείνονται, ὅτι ἐμβάλλουν τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν εὐφροσύνην καὶ μεταδίδουν τὴν γνώσιν τοῦ δικαίου, δὲν ἔχουν ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς μαθητάς των καὶ ζητοῦν νὰ ἐξασφαλισθοῦν διὰ τὴν λήψιν τῶν οὐ δάκτρων ἀπὸ ἄλλους, οἱ ὁποῖοι ποτὲ δὲν ὑπῆρξαν διδάσκαλοι. Ἀλλὰ οὗτοί σχονται καὶ ἄλλα πράττουν.

Ὅταν λοιπὸν μερικοὶ ἐκ τῶν ἀμύητων σκεφθοῦν ὅτι, οἱ διδάσκοντες τὴν σοφίαν καὶ μεταδίδοντες τὴν εὐδαιμονίαν στεροῦνται πολλῶν πραγμάτων, ὅτι ζητοῦν ὀλίγα διδάκτρα, ὅτι ἄλλα ὑπόσχονται καὶ ἄλλα πράττουν, ὅταν καταλάβουν ὅτι προσποιοῦνται μὲν ὅτι γνωρίζουν τὰ μέλλοντα, ἐν δυνάμει δὲ νὰ εἴπουν ἢ νὰ συμβουλεύουν οὔτε διὰ τὰ παρόντα, ὅταν βλέπουν ὅτι περισσότερα κατορθώνουν ἐκείνοι οἱ ὁποῖοι μεταχειρίζονται τὴν ἀπλὴν γνῶσιν παρὰ ἐκείνοι οἱ ὁποῖοι κατέχουν τὴν ἐπιστημονικὴν, δικαίως

κατοφρονούν και νομίζουν ως φλυαρίαν και μωρολογίαν την περί τα τοιαύτα απασχόλησιν παρά ως καλλιέργειαν της ψυχής.

Θά επικρίνωμεν και εκείνους οι οποίοι υπόσχονται ότι διδάσκουν την πολιτικήν εις την πράξιν.

Αυτοί δὲν ἐνδισφύρονται καθόλου διὰ τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ φροντίζουν μὲ τοὺς μικροὺς μισθοὺς καὶ τὰς μεγάλας ὑποσχέσεις νὰ προσελκύσουν, ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρους ἀνθρώπους. Τόσον ἀνόητοι εἶναι καὶ τόσον ἀνοήτους θεωροῦν τοὺς ἄλλους, ὥστε, ἐνῶ ὁμιλοῦν χειρότερον ἀπὸ ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἔχουν παντελεῖ ἄγνοιαν περὶ τοῦ ἐκφανεῖν λόγους, ὑπόσχονται, ὅτι θὰ κάμουν τοὺς μαθητὰς τῶν μεγάλους ρήτορας. Καὶ τὸ σπουδαιότερον, διὰ νὰ ἀποκτήσουν οἱ μαθηταὶ τὴν δύνανμιν τοῦ λόγου, δὲν ἀποδίδουν σημασίαν, οὔτε εἰς τὴν πείραν, οὔτε εἰς τὰς φυσικὰς ἱκανότητας, ἀλλὰ ἰσχυρίζονται, ὅτι θὰ μεταδώσουν τὴν γνώσιν τοῦ λόγου, ὅπως μεταδίδουν τὴν γνώσιν τῆς γραφῆς, νομίζοντες ὅτι μὲ τὰς ὑπερβολικὰς τῶν ἀξιώσεις καὶ αὐτοὶ θὰ θαυμάσθουν καὶ ἡ τέχνη τῶν θὰ ἀποκτήσῃ μεγαλύναν ἀξίαν. Δὲν γνωρίζουν ὅμως ὅτι ἡ πρόοδος τῶν τεχνῶν δὲν ὀφείλεται τόσον εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ὑπερφημούνται, ἀλλὰ εἰς ἐκείνους πού θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποκαλύψουν τὰ μυστικά τῶν.

Ἡμεῖς δὲ τὴν δύνανμιν τῆς φιλοσοφίας, περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλοῦν, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ προτιμῶμεν ἀντὶ πολλῶν χρημάτων, διότι πάρα πολλὰ ἔχομεν νὰ ὠφεληθῶμεν καὶ νὰ κερδίσωμεν ἀπὸ αὐτῆν. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει οὕτως, θὰ ἐπεθύμουν νὰ παύσουν οἱ φλύαροι, διότι αἱ κακολογίαι τῶν δὲν στρέφονται μόνον ἐναντίον τῶν ἀπατωμένων, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον τῶν ἄλλων, οἱ ὅποιοι ἀσχολοῦνται μὲ ὁμοίως ἐργασίας. Ἀπορῶ μάλιστα πῶς οὔτοι κρίνονται ἄξιοι νὰ ἔχουν μαθητὰς, ὅταν χωρὶς νὰ τὸ καταλάβουν φέρουν ὡς παράδειγμα πρακτικῆς τέχνης τὴν δημιουργικὴν. Τὰ γράμματα εἶναι πάντοτε ὠρισμένα καὶ διατηροῦν τὴν ἰδίαν ἀξίαν. Μεταχειρίζομεθα τὰ ἴδια γράμματα πάντοτε διὰ τὸ ἴδιον ἀντικείμενον, ἐνῶ διὰ τοὺς λόγους συμβαίνει ὅπως διόλου τὸ ἀντίθετον. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐλέχθη ἀπὸ κάποιον δὲν ἔχει τὴν ἰδίαν ὠφέλειαν, δι' ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ὁμιλεῖ μετὰ ἀπὸ αὐτόν. Ὁ περισσότερο ἐπιδέξιος εἰς τὴν τέχνην αὐτὴν εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος θὰ ὁμιλήσῃ κατὰ τρόπον ἄξιον πρὸς τὰ πράγματα καὶ θὰ εὕρῃ ἐφράσεις ὅπως διόλου διαφορετικὰς ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Οἱ λόγοι δὲν θὰ εἶναι καλοὶ, ἐὰν δὲν συμφωνοῦν πρὸς τὰς περιστάσεις, ἐὰν δὲν εἶναι ἀνάλογοι πρὸς τὸ θέμα καὶ ἐὰν δὲν περιέχουν νέα ἐπιχειρήματα. Ἡ διδασκαλία τῆς γραφῆς ὅμως δὲν ἔχει ἀνάγκη κανενὸς ἀπὸ αὐτὰ. Οἱ ἄνθρωποι λοιπὸν οἱ ὅποιοι μεταχειρίζονται τοιαῦτα παραδείγματα καλύτερον θὰ ἦτο νὰ πληρῶνουν παρὰ νὰ λαμβάνουν χρήματα, διότι οἱ ἴδιοι ἔχουν ἀνάγκην ἐκπαιδεύσεως.

Πολλοὶ ἀπὸ κείνους οἱ ὅποιοι ἠσχολήθησαν μὲ τὴν φιλοσοφίαν ἐξηκολούθησαν νὰ εἶναι ἀπλοὶ ἰδιῶται. Μερικοὶ δὲ ἄλλοι χωρὶς νὰ συναναστραφοῦν ποτὲ σοφιστὴν ἔγιναν καλοὶ ρήτορες καὶ δεξιοὶ πολιτικοί, διότι ἡ ἱκανότης, νὰ κάμνῃ κανεὶς λόγους καὶ νὰ ἐνεργῇ ἐν γένει, ὑπάρχει εἰς ἐκείνους οἱ ὅποιοι εἶναι προικισμένοι μὲ φυσικὰ προτερήματα καὶ ἔχουν ἐξασκηθῇ μὲ τὴν πείραν. Ἡ ἀγωγή αὐτοὺς μὲν καθιστᾷ ἐπιτηδειότερους εἰς τὴν τέχνην τῶν καὶ ἀποτελεσματικωτέρους εἰς τὰς ἀναζητήσεις τῶν, διότι ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα τώρα εὐρίσκουν πλανώμενοι, διδάσκονται νὰ τὰ εὐρίσκουν ἐκεῖ ὅπου τὸ πᾶν εἶναι ἔτοιμον. Ἐκείνους πάλιν οἱ ὅποιοι ἐκ φύσεως ἔχουν κατώτερα προτερήματα δὲν θὰ τοὺς καταστήσῃ ἱκανοὺς νὰ ἀγωνίζωνται καὶ νὰ κατασκευάζουν λόγους, ἀλλὰ δύναται ὅμως νὰ τοὺς ἀναπτύξῃ περισσότερο καὶ νὰ τοὺς καταστήσῃ περισσότερο ἀσφρονες.

Δὲν εἶναι δύσκολον νὰ ἀποκτήσῃ κανεὶς τὴν γνώσιν τῶν μεθόδων, διὰ

τῶν ὁποίων συνθέτομεν καὶ ἀπαγγέλλομεν τοὺς λόγους, ἐὰν μαθητεύσῃ πλησίον ἐκείνων, οἱ ὅποιοι εἶναι πράγματι εἰδήμονες καὶ ὄχι πλησίον ἐκείνων, οἱ ὅποιοι διδουν εὐκόλους ὑποσχέσεις. Ἡ ἐκλογή τῶν κατολλήλων μεθόδων δι' ἕκαστον τῶν θεμάτων, ὁ συνδυασμὸς καὶ ἡ κατὰ τὸν ἀρμόζοντα τρόπον τακτοποίησις τούτων, προσέτι δὲ ἡ ἐπιτυχὴς εἰς τὴν κατάλληλον περιστάσιν χρησιμοποίησις τῶν, ἡ ἀρμονικὴ διατύπωσις τῶν σκέψεων καὶ ἡ αἰσθηματικὴ συγκρότησις τοῦ λόγου ἀπαιτοῦν πολλὰς φροντίδας καὶ πνεῦμα ἐνεργητικὸν καὶ διεισδυτικόν. Πρέπει ὁ μαθητὴς ἐκτὸς τῶν φυσικῶν προτερημάτων νὰ μάθῃ τὰς μεθόδους συνθέσεως καὶ ἀπαγγελίας τοῦ λόγου, νὰ ἀσκηθῇ εἰς τὴν χρῆσιν τῶν καὶ ὁ διδάσκαλος νὰ ἔχῃ τὴν ἱκανότητα νὰ μεταδώσῃ αὐτὰς ἐπακριβῶς καὶ νὰ μὴ παραλείψῃ τίποτε ἐξ ὧν δύναται νὰ διδαχθῇ. Διὰ τὰ ἄλλα νὰ δώσῃ τὸν ἑαυτὸν τοιοῦτον παράδειγμα, ὥστε ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι ἐπήραν τὸ προσωπικόν του ὕψος καὶ δύναται νὰ τὸν μιμηθοῦν νὰ ἀναδεικνύωνται ἀμέσως ὡς περισσότερον εὐχάριστοι καὶ ἀνθηροὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ρήτορες. Ἐὰν ἐκπληρωθοῦν οἱ ὅροι αὐτοί, ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν φιλοσοφίαν θὰ φθάσουν εἰς τὴν τελειότητα. Ἐὰν δὲ ἐν ἀπὸ τὰ λεχθέντα λείψῃ ἀναγκαίως οἱ μαθηταὶ θὰ ὑστεροῦν ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου.

Ὑστερον ἀπὸ ὅσα ἐξετέθησαν εἴμαι βέβαιος, ὅτι καὶ οἱ εἰς ἀλαζονείας παραδοθέντες σοφισταὶ θὰ συμφωνήσουν μαζί μου καὶ θὰ παραδεχθῶν τὰς ἀρχὰς αὐτάς.

Ὑπολείπονται «οἱ πρὸ ἡμῶν γενόμενοι καὶ τὰς καλουμένας τέχνας γράψαι τολμήσαντες», οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὰς δικὰς, τοὺς ὁποίους δὲν πρέπει νὰ ἀφῃσώμεν ἄνευ ἐπιτιμήσεως. Ὑπόσχονται ὅτι θὰ διδάξουν τοὺς ἄλλους νὰ ὁμιλοῦν δικανικῶς, ἀλλὰ ἐξέλεξαν τὴν πλέον δυσάρεστον ὀνομασίαν, τὴν ὁποῖαν ἔπρεπε νὰ μεταχειρισθῶν οἱ ἐχθροὶ τῶν καὶ ὄχι οἱ ἐπικεφαλῆς τῆς κατευθύνσεως ταύτης τῆς ἀγωγῆς. Ἡ ρητορικὴ τέχνη ἐφ' ὅσον εἶναι διδακτὴ δύναται νὰ βοηθήσῃ ἐξ ἴσου ὅλα τὰ εἶδη τοῦ λόγου καὶ τὸ εἶδος τῶν δικανικῶν ἐπομένως. Οὔτοι εἶναι χειρότεροι τῶν ἀσχολουμένων μὲ τὰς ἐρίδας, διότι ὑπόσχονται, ὅτι, ὅσοι μάθουν τὴν τέχνην τῶν, θὰ γίνουν ἐνδρετοί, ἐνῶ ἐὰν ἐπιχειρήσων νὰ ἐφαρμόσων τὰ κηρύγματά τῶν θὰ περιπέσουν εἰς πλεῖστα κακὰ οἱ ἄνθρωποι.

Παραμελήσαντες τὰ ἄλλα πλεονεκτήματα τοῦ λόγου τούτου παρεδέχθησαν, ὅτι εἶναι διδάσκαλοι τῆς πολυπραγμοσύνης καὶ τῆς πλεονεξίας, ἐνῶ θὰ ἠδύνατο νὰ ὠφεληθοῦν ἠθικῶς καὶ ρητορικῶς. Δὲν παραδέχομαι ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι διδακτὴ, διότι δὲν ὑπάρχει μέθοδος, ἡ ὁποία νὰ δύναται νὰ προκαλέσῃ τὴν σοφίαν καὶ τὴν δικαιοσύνην εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖα ἐκ φύσεως δὲν ἔχουν τὴν προδιάθεσιν πρὸς ἀρετὴν. Ἐν τούτοις πιστεύω, ὅτι ἡ μελέτη τῆς δημοσίας εὐγλωττίας δύναται νὰ παράσχῃ εἰς τὴν ἀρετὴν μεγάλην ἐνθάρρυνσιν καὶ νὰ διευκολύνῃ τὴν ἀσκήσιν εἰς αὐτήν.

Διὰ νὰ μὴ φανῶ, ὅτι κατηγορῶ τοὺς ἄλλους, ἐνῶ ἐγὼ λέγω περισσότερα ἀπὸ τὰ δυνατὰ, νομίζω ὅτι εὐκόλως θὰ καταστήσω φανερὰς καὶ εἰς τοὺς ἄλλους τὰς αἰτίας, ἕνεκα τῶν ὁποίων ἐπέσθην, ὅτι οὕτως ἔχουν τὰ πράγματα.

III. Ἡ ἐναντι τῆς ἀγωγῆς θέσις τοῦ Ἰσοκράτους εἰς τὸν κατὰ σοφιστῶν λόγον αὐτοῦ.

I. Σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς κατὰ τὸν Ἰσοκράτην.

Ὁ Ἰσοκράτης ἦτο ὁ κατ' ἐξοχὴν διδάσκαλος τῆς ρητορικῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς φιλολογικῆς ἐκπαιδεύσεως. Εἰς τὸν «κατὰ σοφιστῶν» λόγον του λαμβάνει θέσιν ἐναντι τῶν προβλημάτων τῆς ἀγωγῆς τῆς ἐποχῆς του, ἀλλὰ

κατὰ τρόπον γενικόν. Δὲν ὑπείσέρχεται εἰς λεπτομέρειας. Διδάσκει ὁποῖος πρέπει νὰ εἶναι ὁ μαθητὴς καὶ ὁποῖος πρέπει νὰ εἶναι ὁ διδάσκαλος. Προβλεπὶ τὴν πολιτικὴν ἀρετὴν ὡς ἰδεώδες τῆς ἀγωγῆς καὶ θέτει ὡς σκοπὸν αὐτῇ τὴν ἐνθάρρυνσιν τῆς ἀρετῆς ταύτης, διὰ τῆς κατὰ τὸ δυνατόν πνευματικῆς, πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς ἀναπτύξεως τῶν φύσει κατεχόντων τὴν πολιτικὴν ἀρετὴν νέων καὶ διὰ τῆς ἀνυψώσεως τούτων εἰς ἡγετικὰς προσωπικότητας, ἵνα τεθοῦν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ συνόλου, τῆς πόλεως, τῆς πατρίδος, τῆς Ἑλλάδος ὁλοκλήρου, ἢ ὁποῖα ἔχει ἄμεσον ἀνάγκη τούτων κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ.

Τὸ ἄτομον τῆς πόλεως δεῖν νὰ ἐκπαιδεύεται, ἵνα κατανοήσῃ, διατηρήσῃ καὶ προαγάγῃ τὴν ζωὴν ταύτης. Ὁ Ἰσοκράτης δὲν θηρεύει διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ ἀγωγῆς τοῦ διαφορετικὸν σκοπὸν ἀπὸ τὰ ἄλλα μορφωτικὰ ρεῦματα τῆς ἐποχῆς τοῦ.

Ὅλοι αἱ μορφωτικὰ κατευθύνσεις καὶ τὰ ἐκπαιδευτικὰ συστήματα παρὰ τὰς μεταξὺ τῶν ἀντιθέσεις καὶ διαφορὰς ἀποβλέπουν ἐν κατακλείδι εἰς ἓν καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν. Τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ συνόλου.

Αἱ διαφοραὶ τῶν ἔγκεινται εἰς τὸ ὅτι ἐκάστη μορφωτικὴ κατεύθυνσις ἐκκινεῖ ἀπὸ διαφορετικὴν ἀφετηρίαν, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ σκοποῦ τῆς.

Οὕτως διάφοροι εἶναι καὶ οἱ ἰδανικοὶ τύποι τοὺς ὁποῖους προβάλλουν Ὁ φιλόσοφος ἀποβλέπει εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἐσωτερικῆς τελειοποιήσεώς του. Ἀφοσιώνεται εἰς πολὺ ὑψηλὰς σφαῖρας καὶ δι' οὐδὲν ἄλλο ἐνδιαφέρεται μέχρι τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ἰδιώτους τούτου. Τὸν ἀντιπαρατίθεται ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰσοκράτους ἀποβλέπει εἰς ἓνα ἀντικειμενικὸν σκοπὸν ἀμέσου καὶ κατὰ κάποιον τρόπον πρακτικώτερον ἐνδιαφέροντος. Ἐνδιαφέρεται νὰ μορφώσῃ πολιτικῶς καὶ φιλολογικῶς τὴν πνευματικὴν ἀριστοκρατίαν τῆς ἐποχῆς τοῦ καὶ νὰ δώσῃ εἰς τὴν πόλιν ἡγέτας ἱκανοὺς, οἱ ὅποιοι νὰ πείθουν τὰ πλήθη καὶ νὰ ὁδηγήσουν αὐτὴν καὶ τοὺς πολίτας τῆς εἰς τὴν ὁδὸν τῆς πνευματικῆς ἀνατάσεως καὶ τῆς ὀλικῆς εὐημερίας. Εἰς τὴν σύλληψιν τῶν ἀντιθέσεων καὶ ἀμιλλομένων ἐν πολλοῖς μορφωτικῶν τούτων κατευθύνσεων στηρίζεται ἡ κλασσικὴ παράδοσις, ἡ ὁποία «ἐσσεῖ» θὰ ἀποτελῇ τὴν βάσιν τῆς ἀγωγῆς τῶν νέων ὁλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἐνσαρκώνεται τὸ ἰδεώδες τῆς «καλοκαγαθίας», ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ τριάς τῆς ἀληθείας, τῆς ὠραιότητος καὶ ἀγαθότητος, τὸ ἀνυπερβλήτον μέχρι σήμερον ἰδανικὸν εἰς τὸν κόσμον, ἀνυπερβλήτον εἰς ὅ,τι ὥραϊον καὶ ὕψηλόν κατάρθωσε νὰ φαντασθῇ καὶ νὰ πραγματοποιήσῃ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς καὶ νὰ ποθήσῃ ὁ ἀνθρώπος ὡς ἀνθρώπος.

2. Μορφαὶ ἀγωγῆς.

Ἐξ ὧν ἐκτίθενται εἰς τὸν «κατὰ σοφιστῶν» λόγον τοῦ Ἰσοκράτους ὁδηγοῦμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι οὗτος διακρίνει δύο μορφὰς ἀγωγῆς. Τὴν «κατὰ σχέδιον» καὶ τὴν «κατὰ φύσιν» ἀγωγήν. Ἡ «κατὰ φύσιν» ἀγωγή ἐπιτελεῖται ἐντὸς τῆς οἰκογενείας, τῆς πόλεως, τῆς κοινωνίας ἐν γένει διὰ τῶν παθημάτων καὶ τῶν ἀναζητήσεων κατὰ τρόπον φυσικὸν καὶ ἀβίαστον. Ἡ «κατὰ σχέδιον» ἀγωγή ἐπιτελεῖται εἰς τὰ σχολεῖα μετὰ μεθοδικόν, μετὰ σύστημα καὶ πρόγραμμα καλῶς προκοθωρισμένον. Κατὰ τὸν Ἰσοκράτην σπουδαιότερα εἶναι ἡ δευτέρα καὶ εἰς αὐτὴν ρίπτει περισσώτερον τὸ βῆρος. Τὴν ὁργανώνει μάλιστα κατὰ τρόπον ἰδιαίτερον.

Εἶναι ὁ πρῶτος ὁ ὁποῖος στεγάζει τὴν σχολὴν τοῦ εἰς ὠρισμένον οἶκον. Οἱ πρὸ αὐτοῦ καὶ οἱ σύγχρονοί του σοφισταὶ καὶ φιλόσοφοι περιέχονται τὰς πόλεις, ἀκολουθοῦμενοι ὑπὸ τῶν μαθητῶν τῶν καὶ διδάσκουν τὴν τέχνην τῶν.

3. Παράγοντες ἀγωγῆς.

Κατὰ τὸν Ἰσοκράτην δύο εἶναι οἱ παράγοντες· οἱ ὅποιοι βοηθοῦν καὶ συμβάλλουν κατὰ τρόπον ἀποτελεσματικὸν εἰς τὴν πραγμάτωσιν τοῦ σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς· Ὁ ὑποκειμενικὸς καὶ ὁ ἀντικειμενικὸς, θὰ ἐλέγομεν σήμερον, παράγων.

Ὁ ὑποκειμενικὸς παράγων περιλαμβάνει τὴν κληρονομικότητα μετὰ τὰς ἐμφύτους καταβολὰς, τὰς ὑπὸ τῶν προγόνων εἰς τοὺς ἀπογόνους κληροδοτούμενας καὶ τὴν ἀτομικότητα, τὴν μοῖραν παντὸς ἀτόμου μετὰ τὴν συνηχὴ προσπάθειαν καὶ ἄσκησιν πρὸς ἀπόκτησιν πείρας.

Ὁ ἀντικειμενικὸς παράγων περιλαμβάνει τὰς διαφόρους περιστάσεις, «τοὺς καιροὺς», οἱ ὅποιοι εἰς ἕκαστον ἄτομον, καὶ τὸ περιβάλλον, τὸ ἔμψυχον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μετὰ τὴν «κατὰ φύσιν» καὶ τὴν «κατὰ σχέδιον» ἀγωγήν καὶ τὰ ἄλλα μέσα μεταδόσεως τῆς πείρας, μετὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς διδασκάλους τοῦ, οἱ ὅποιοι μετὰ τὸ παράδειγμα τῶν, τὴν κατάρτισιν τῶν καὶ τὴν μεθοδικὴν διδασκαλίαν τῶν συμβάλλουν εἰς τὴν ψυχικὴν καλλιέργειαν καὶ τὴν ἐξευγενισμόν τοῦ ἀνθρώπου κ.λ.π.

Ὁ ὑποκειμενικὸς παράγων καὶ ἰδιαιτέρως ἡ κληρονομικότης, αἱ ἔμφυτοι προδιαθέσεις παίζουν πάντοτε τὸν πρωτεύοντα ρόλον.

Τὸ περιβάλλον δὲν δύναται τίποτε ἄλλο νὰ προσφέρῃ παρὰ νὰ παράσχη εἰς τὴν φύσει ἐνυπάρχουσαν εἰς τὸ ἄτομον δύναμιν μεγάλην ἐνθάρρυνσιν καὶ νὰ διευκολύνῃ εἰς τὴν ἄσκησιν ταύτης.

Δυσκολεύεται νὰ δεχθῇ, ὅτι ὁ ἀντικειμενικὸς παράγων παίζει ἰσάξιον πρὸς τὸν ὑποκειμενικὸν ρόλον καὶ νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν χρυσοῦν μεσότητα, ἢν καὶ εἰς μερικὰ σημεῖα τοῦ λόγου τοῦ φαίνεται νὰ ταλανταύεται κάπως. Εἰς τὴν παράγραφον 13 γράφει: «Τοὺς μὲν γὰρ λόγους οὐχ οἷον τε καλῶς ἔχειν, ἢν μὴ τῶν καιρῶν καὶ τοῦ πρεπόντως καὶ καινῶς ἔχειν μετὰσχωσιν». Εἰς ἄλλο μέρος πάλιν, παράγραφος 14, γράφει: «Αἱ μὲν γὰρ δυνάμεις καὶ τῶν λόγων καὶ τῶν ἄλλων ἔργων ἀπάντων ἐν τοῖς εὐφυέσιν ἐγγίγνονται καὶ τοῖς περὶ τὰς ἐμπειρίας γεγυμνασμένοις».

Τελικῶς ὅμως λαμβάνει σταθερῶς θέσιν ἐναντι τοῦ προβλήματος τούτου. Πλησιάζει νὰ φθάσῃ τὴν χρυσοῦν μεσότητα, ἀλλὰ δὲν κατορθώνει νὰ τὴν ἐγγίῃ. Κλίνει περισσώτερον πρὸς τὸν ὑποκειμενικὸν παράγοντα. Εἰς τὸ τέλος τοῦ λόγου παράγραφος 21 γράφει: «Καὶ μηδεὶς αἰεσθῶμε λέγειν, ὡς ἔστι δικαιοσύνη διδασκτὸν ὅπως μὲν γὰρ οὐδεμίαν ἡγοῦμαι τοιαύτην εἶναι τέχνην, ἥτις τοῖς κακῶς πεφυκόσιν ἀρετὴν ἂν καὶ δικαιοσύνην ἐπιποιήσκειν οὐ μὴν ἀλλὰ συμπαρακελεύσασθαι γε καὶ συνασκήσαι μάλιστα ἂν οἴμαι τὴν τῶν λόγων τῶν πολιτικῶν ἐπιμέλειαν». Κανείς δηλ. ἂς μὴν πιστεύῃ ὅτι παραδέχομαι τὸ διδασκτὸν τῆς δικαιοσύνης, διότι νομίζω, ὅτι δὲν ὑπάρχει τιμὴ τοιαύτη μέθοδος, ἡ ὁποία νὰ δύναται νὰ προκαλέσῃ τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἀρετὴν. Ἐν τούτοις πιστεύω, ὅτι ἡ μελέτη τῶν πολιτικῶν λόγων δύναται νὰ παράσχη εἰς τὴν ἀρετὴν μεγάλην ἐνθάρρυνσιν καὶ νὰ διευκολύνῃ τὴν ἄσκησιν εἰς αὐτήν.

4 Ἡ δύναμις καὶ τὰ ὅρια τῆς ἀγωγῆς.

Ὁ Ἰσοκράτης πιστεύει εἰς τὴν δύναμιν τῆς ἀγωγῆς, ὅχι ὅμως καὶ εἰς τὴν πιντοδυναμίαν αὐτῆς. Τῆς περιορίζει κάπως τὴν δύναμιν καὶ τὰ ὅρια τῆς. Δὲν ἀκολουθεῖ τὰ ἄκρα, ἀλλὰ, καὶ ἀνωτέρω εἶπαμεν, δὲν εὐρίσκεται καὶ εἰς τὸ μέσον. Ἐχει δύναμιν ἡ ἀγωγή καὶ ἀσκεῖ μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἀνθρώπου δὲν δύναται ὅμως νὰ μεταβάλλῃ τὴν φύσιν αὐτοῦ. Εἰς τὴν παράγραφον 15 μᾶλλον ὁρίζει τὰ ὅρια αὐτῆς. «Ἡ δὲ παιδείσις» γράφει «τοὺς μὲν τοιοῦτους τεχνικώτερος καὶ πρὸς τὸ ζητεῖν εὐπορωτέρους ἐποίησεν· οἷς γὰρ ἐντυχάνουσι πλανώμενοι, ταῦτ' ἐξ ἐτοιμοτέρου λαμβά-

νείν αυτούς ἐδίδασκεν, τοὺς δὲ καταδεεστέραν τὴν φύσιν ἔχοντας ἀγωνιστὰς μὲν ἀγαθοὺς ἢ τῶν λόγων ποιητὰς εὖκ' ἂν ἀποτελέσειεν, αὐτοὺς δ' ἂν αὐτῶν προαγάγοι καὶ πρὸς πολλὰ φρονιμωτέως διακεῖσθαι ποιήσειεν».

Ἡ ἀγωγή δηλ. τοὺς ἔχοντας μέσα τῶν τὴν ἔμφυτον τάσιν πρὸς τὴν ἀρετὴν καθιστᾷ ἐπιτηδειότερους πρὸς τὴν τέχνην τῶν καὶ ἀποτελεσματικωτέρους εἰς τὰς ἀναζητήσεις τῶν, διότι ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα εὐρίσκουν τώρα πλανώμενοι, διδάσκονται νὰ τὰ εὐρίσκουν ἐκεῖ ὅπου τὸ πᾶν εἶναι ἔτοιμον. Ἐκεῖνους πάλιν οἱ ὁποῖοι ἔχουν κατωτέρα νοημοσύνην δὲν θὰ τοὺς καταστήσῃ ἱκανοὺς νὰ ἀγωνίζωνται καὶ νὰ κατασκευάζουν λόγους, ἀλλὰ θὰ τοὺς ἀναπτύξῃ περισσότερον καὶ θὰ τοὺς καταστήσῃ περισσότερον σώφρονας.

Αὐτὰ δύναται νὰ ἐπιτύχῃ ἡ ἀγωγή. Μίαν περιορισμένης ἐκτάσεως οἰσιοδοξίαν ἀφήνει διὰ τὸν ἀσκοῦντα τὸ ἔργον αὐτῆς, ὅσον ἀφορᾷ τὰς δυνατότας αὐτοῦ ἐπιτεύξεις εἰς τὸν τομέα του. Μόνον τὴν ἔμφυτως ὑπάρχουσαν δύναμιν δύναται νὰ ἐξελίξῃ καὶ ὅχι ἐκ τοῦ μὴ ὑπάρχοντος νὰ δημιουργήσῃ.

(Συνεχίζεται)

Ἰωάν. Τακτικός

ΕΘΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

«...Τὰ χρώματα ποὺ μᾶς γέννησαν βρίσκονται σὲ μιά μυστικὴ ἐπαφὴ καὶ συνεννόησιν μὲ τὴ ψυχὴ μας...»

Τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ Ν. Κοζαντζάκη μᾶς ξαναγυρίζουν στὴν πατρικὴ γῆ κι' ἐρχόμαστε ὁδοιπόροι τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδιάς, προσγειωμένοι στὴ γωνιά ποὺ μᾶς ἔταξεν ἡ μοῖρα, γιὰ νὰ νοιώσουμε πηγαῖο κι' ἀγνὸ τὸ μεγαλεῖο τῆς πατρίδας, τὶς χαρὲς καὶ τὶς χάρες τῆς, ποὺ μὲ περίσσια δαψίλεια κι' ἀπλοχερίδι χάρισεν ὁ δημιουργός.

Νοσταλγικοὶ ἀγωνιστὲς στὴ δίψα τῆς βιοπάλης, στὴ δουλειὰ ποὺ ἡ τιμὴ κι' ἡ ἀξιοσύνη, χωρὶς ἀρριβισμούς, μᾶς ἔφερε, ψάχνουμε νὰ βροῦμε κι' ἐμεῖς τὴ μυθικὴ «Πάτρια γῆ», ποὺ σὰν ἄλλος Ἀνταῖος θὰ μᾶς ἐμψυχώσῃ, θὰ μᾶς δώσῃ κουράγιο στὴ ζωὴ καὶ θὰ προσπαθήσῃ νὰ ἐξοβελίσῃ τὶς Ἡράκλειες προσηλώσεις μας στὴν πεζότητα καὶ στὴν ἄχρη μονομέρεια τῆς ξενιτιάς.

Ἐκεῖ, ξαναβλέπουμε τὸν περιπλανημένο πολυμήχανο Ὀδυσσεά ν' ἀναζητᾷ καὶ καπνὸ, ἔστω, ν' ἀντικρύσῃ ἀπὸ τὴν καπνοδόχο τῆς ἀγαπημένης του Ἰθάκης.

Βλέπουμε ἀκόμα τὸν ξενητεμένο, ἐκεῖνον ποὺ ὕστερα ἀπὸ πολὺκαιρὴ ἐγκατάλειψιν τῆς πατρικῆς στέγης, γυρίζει. Πέφτει... ἀγκαλιάζει καὶ καταφιλεῖ τὰ χρώματα ποὺ τὸν γέννησαν... Καὶ τὰ νοιώθει τόσο ἐλαφρά, σὰν νὰ πιστεύῃ πὺς δὲν βαρύνουν τὰ κόκκαλα τῶν γονιῶν του ποὺ σκεπάζουν... Κι' ἀκοῦμε, τέλος, τὸν Μαβίλη νὰ θυμίζει:

...«Φαντάζεσαι σὰν τὸν ἥλιο Σου καὶ Σὺ καλὴ Πατρίδα καὶ μάγια σὰν τὰ μάγια Σου στὸν κόσμον ἄλλοῦ δὲν εἶδα... ἢ «Πατρίδα σὰν τὸν ἥλιο Σου ἥλιος ἄλλοῦ δὲν λάμπει,»

Κι' ὁ πόθος αὐτὸς γιὰ τὴν Πατρίδα γίνεται πάθος ἀνίκητο καὶ δίνει θάρρος καὶ δύναμη, ἐλπίδα καὶ χαρὰ καὶ στὴ «στρατιὰ τῶν μυρίων...» ποὺ

ἀναζητῶντας κάποιο γνώριμο σημάδι, ἀναφωνοῦν τὸ «θάλαττα — θάλαττα...»

Ἡ Νοσταλγία τοῦ Πατρίου ἐδάφους εἶναι ἓνας βαθὺς μεταφυσικὸς πόνος. Μέσα σ' αὐτὸν ἐμφωλεύει κάθε τι ποὺ ἀντιμετωπίζει τὸ ἄτομον ἀπὸ τὸ γῆινον πρὸς τὸ ἐπουράνιον καὶ τὸ θεϊκόν. Ἡ φύσις τῆς γεννεθλίας μας γῆς ζῇ μέσα σὰν ἓνα πνευματικὸ κομμάτι τοῦ εἶναι μας καὶ πλημμυρίζει ἀπὸ κάποιο μυστικὸ βαθύτερο νόημα. Αὐτὰ λέει ὁ Εὐρ. Σούρλας.

Ὁ δεσμός λοιπὸν αὐτὸς μὲ τὴν Πατρίδα, ποὺ κοινομολογεῖται «ἄρρικτος ψυχικὸς δεσμός», εἶναι δημιουργημα, κατὰ ἓνα τρόπο, τῆς πρώτης ἐπαφῆς μὲ τὸ ψυχικὸ κι' ἄψυχο περιβάλλον.

Στὸ σπίτι τὸ πατρικόν, βρίσκεται ἡ πρώτη ρίζα τῆς νοσταλγίας. Ἐκεῖ, λέει ὁ ποιητής:

Πρωτάνοιξα στὸ φῶς τὰ μάτια μου καὶ τὴν καρδιά
Κι' εἶμαι σὰν ἀδερφὸς μὲ τ' ἄλλα τοῦ χωριοῦ παιδιὰ.»

Στὸ χωριὸ λέει ὁ ποιητὴς Ἀθάνας:

Ὅλοι μας γνωρίζομαστε ἀπὸ ἀνήλικα παιδιὰ
μὲ τὸ μικρὸ τοῦ τῶνομα ὁ ἓνας τὸν ἄλλον κράζει
στὰ μυστικά μας δὲν μπορεῖ νὰ βάλωμε κλειδιά
ξαίρει ὁ καθένας στ' ἄλλουνοῦ τὰ μάτια νὰ διαβάξῃ...

Σύμφυτο ὅμως φαινόμενο μὲ τὴν ἀγάπην αὐτὴ καὶ προϋπόθεσιν τῆς κυριαρχίας αὐτῆς, εἶναι ἡ κοινωνικότητα. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι «ζῶον κοινωνικόν» λέει ὁ Ἀριστοτέλης. Προσκολλᾶται στὸ περιβάλλον καὶ μιμεῖται τὸ κάθε τι γύρω του. Κινεῖται, πρῶτα ἀπ' ὅλα, ἀπὸ περιέργεια (ποῦναι ἡ ἀρχὴ τῆς Φιλοσοφίας, ὅπως ἔλεγαν οἱ ἀρχαῖοι μας), γιὰ νὰ γνωρίσῃ τὸν κόσμον ποὺ τὸν περιβάλλει. Κι' ὅσο τὸν γνωρίζει τόσο τὸν ἀγαπᾷ. Φιλοδοξεῖ νὰ ξεπεράσῃ τὶς προγονικὲς κληρονομίαι καὶ νὰ φαῖν ἑξέχωρος στὴν κοινωνία ποὺ ζῇ.

Τὸν Ἕλληνα ἰδιαίτερα τὸν ξεχωρίζουμε, φιλήσυχο, ἐργατικόν, τίμιον, ἐφευρετικόν, εὐσυνειδητό, ἀλλὰ καὶ λίγο ἐγωϊστὴ. Σὰν φάρμακο δὲ κατὰ τοῦ ἐγωϊσμοῦ αὐτοῦ καὶ τῆς ἐγωπάθειας, ἀκόμα ὅμως καὶ τῆς αἰώνιας (ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς τουρκοκρατίας) μελαγχολικότητος τῶν Ἑλλήνων, προβάλλεται σήμερον ἡ ἀνάπτυξη τῆς κοινωνικότητος, ἡ ἐξοικείωση μὲ κάθε ἀνεπτυγμένον λαόν, ποὺ ὕστερα ἀπὸ τὴ σύνδεσίν μας μὲ τὴν διεθνή ἀγορά, γίνεται κατὰ τρόπο φυσικὸ καὶ ἀνεμπόδιστο, ἡ συνειδητὴ συμμετοχὴ στὰ κοινὰ τῆς ὁργανωμένης κοινωνίας, τῆς Πολιτείας, ποὺ ἄλλως λέμε Κράτος ἢ ἀκόμα τοῦ Δήμου ἢ τῆς μικρῆς κοινότητος.

Ἔτσι τὸν κάθε ἄνθρωπο, σὰν μέλος τῆς πολιτείας τὸν θέλουμε καλὸ πολίτη, σὰν μέλος δὲ τοῦ Δήμου ἢ τῆς κοινότητος τὸν θέλουμε καλὸ Δημότη.

Καὶ τώρα προβάλλεται εὐλόγα τὸ ἐρώτημα: Ποιὸς εἶναι ὁ καλὸς Πολίτης καὶ ποῖος ὁ καλὸς Δημότης;

Στὸ πρῶτο ὅμως ἐρώτημα, τί εἶναι καλὸς Πολίτης, δὲν μποροῦμε νὰ δώσουμε ἀπάντησιν μὲ καθολικὴ καὶ αἰώνια ἰσχὺ.

Γιὰτὶ σήμερον καλὸς πολίτης δὲν εἶναι πιά ὁ «φοροδιαφυγὰς» τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας, οὔτε ὁ μὲ θρησκευτικὴ εὐλάβεια προσηλωμένος στὰ ἱερὰ θέσμια τοῦ Μοναστηριοῦ ἄνθρωπος τοῦ Μεσαίωνα, ποὺ στὴ προσπάθειά του νὰ προσκολληθῇ ἐκεῖ, ποὺ ἡ ἐποχὴ τὸν καλοῦσε, δὲν ἦταν μόνο ὁ ἀρνητὴς τῆς συνεισφορᾶς στὰ δημόσια βάρη, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀνυπότακτος ἀπὸ τὶς τάξεις τοῦ στρατοῦ.

Ὁ μὲ ψυχρότητα ἐξ ἄλλου, δεμένος στὴ μηχανὴ τοῦ ἐργοστασίου του,

Σκανδιναυός δεν εκπροσωπεί καν τον ευέξαπτο και ευστροφο κάτοικο Μεσογειακής χώρας.

Ο "Ελληνας εκείνος που ζή, κινείται και διαπαιδαγωγείται σύμφωνα με τις γνήσιες Χριστιανικές Παραδόσεις, την "Ελληνική Ιστορία και τις "Ελληνικές συνήθειες, λέμε πως παίρνει "Εθνική "Αγωγή, δηλαδή αγωγή που ταιριάζει με την καταγωγή του σαν "Ελληνας.

Στην αρχαιότητα χρησιμοποιήθηκαν σαν γενικά Παιδαγωγικά συστήματα οι «Νόμοι» και η «Πολιτεία» του Πλάτωνα, όπως και τα "Αριστοτελικά «Πολιτικά», οι σοφιστικές «Υποθέσεις» κ. ά., που σκοπό είχαν να μορφώσουν, πρώτα απ' όλα, το άτομο σαν τέλειο πολίτη, δηλαδή κοινωνό μιας οργανωμένης κοινωνίας. Από τότε μπαίνει στα σπάργανα, θα λέγαμε και η "Ελληνική κοινότητα, η συγκροτημένη ομάδα.

Από τη στιγμή, που ο άνθρωπος άρχισε να εξημερώνεται και να βρήσκει τον δρόμο προς την αδεύσμευτη ζωή, τη λευτεριά και την πρόοδο, πέρασε, μέχρι σήμερα, πολλά στάδια, σχετικά με τη σχέση του με τον συνάνθρωπό του. Βρήκε τον τρόπο, ύστερα από άδိρητη ανάγκη, να διαπαιδαγωγεί.

Στη προχριστιανική εποχή κάθε σύστημα της Παιδαγωγικής ήταν απόλυτα εξαρτημένο από το πολίτευμα, που επικρατούσε τότε. Πίστευαν, με άλλα λόγια, στο λεγόμενο πολιτειακό ιδεώδες με κυριώτερους εκπροσώπους τους "Ελληνας Πλάτωνα και "Αριστοτέλη και τους ξένους Fichte & Hegel. Κατά τον τελευταίο μάλιστα η Παιδαγωγική είναι τόσο δεμένη με το πολίτευμα σε κάθε χώρα, ώστε τυχόν αξιόλογη μεταβολή στη δημόσια εκπαίδευση θα είχαν αναπόφευκτο αποτέλεσμα και ανάλογη μεταβολή στο πολίτευμα. Και ο μόνος Πλάτωνας έλεγε πως φροντίδα της πολιτείας είναι ώστε «πολίτην γενέσθαι τέλειον, άρχειν και άρχεσθαι επιστάμενον με τὰ δίκης» (Νόμοι Α' 643). Ο δὲ "Αριστοτέλης υποστήριζε πως έπρεπε ο πολίτης «...άρχειν και άρχεσθαι κατά τὰς αρχάς της "Αρετής». Ο ίδιος επιθυμεί, ο πολίτης να είναι μια χρήσιμη συνεργατική μονάδα, που να παίρνει μέρος έντονα στην πολιτειακή ζωή του τόπου, γιατί αυτός που δεν ένδιαφέρει για τὰ κοινὰ θα είναι «...ή Θεός ή θηρίο...»

Στην αρχαία "Ελλάδα η διάκριση της κοινωνίας σε ελεύθερους και δούλους Πολίτες έδωσε άφορμή στο Σόλωνα να κάμει νόμους, να αναγνωρίσει, στη συνέχεια, έξουσία που να πηγάζει από όλους, να σπαργανωθεί, με άλλα λόγια, η πρώτη Δημοκρατία...

Μα και πριν από τέσσαρες χιλιάδες χρόνια κάποιος σοφός βασιλιάς στην Βαβυλώνα προσπάθησε να δώσει, με Νόμους, κάποια βασικά δικαιώματα και λευτεριά στους υπηκόους του.

Κι' όσο, πραγματικά ο άνθρωπος απολάμβανε το θείο δώρο της λευτεριάς, άγραφτοι και γραφτοί Νόμοι καθορίζανε πιο συστηματικά και πιο τέλεια τις σχέσεις του με τον συνάνθρωπό του.

Βαθεία έντύπωση στην μέχρι τότε κουρασμένη ανθρωπότητα έκαμε ή διδασκαλία του Χριστού, που με τον έρχομό του διακήρυξε πως «οὐκ ένι "Ιουδαίος, οὐδὲ "Ελλην, οὐκ ένι δούλος οὐδὲ ελεύθερος, οὐκ ένι άρσεν και θήλυ...»

"Αργότερα, το "Ιουστινιάνειο δίκαιο έρχεται να θεμελιώσει και το σημερινό μας πολίτευμα. Η πρώτη αρχή του όμως βρίσκεται στην αρχαία "Ελλάδα, από όπου δεν πέρνουμε μόνο από την Σπαρτιατική ανατροφή διδάγματα για έθνική διαπαιδαγώγηση, αλλά και από όλόκληρη την "Εθνική μας Ιστορία της εποχής αυτής.

"Ετσι, χωρίς να διακινδυνεύουμε να παρασυρθούμε στην προγονολα-

τρεία και τον σωβινισμό, θα πάρουμε πολύτιμα διδάγματα ζωής. Ο κ. Θ. Τσάτσος λέει πως: «...έναν οι "Ελληνες πιστεύουν εις τὰ ιστορικά διδάγματα θ' άνεύρουν ασφαλώς την μορφήν της πολιτειακής των ζωής περισσότερο εις την αρχαίαν "Ελλάδα...» (Μελέται διοικ. Δικαίου - "Αθήναι 1958).

Ζώντας παράδειγμα μας δίνει ο Περικλής, που έζησε τον 5ον π.Χ. αιώνα. Αυτός λέει πως «το πολίτευμά μας το λένε Δημοκρατία, γιατί την έξουσία την έχουν οι πολλοί και όχι οι λίγοι. Οι Νόμοι είναι τέτοιοι, ώστε να παρέχουν σε όλους τὰ ίδια δικαιώματα... "Εχουμε υπακοή στους Νόμους... Δεν παρανομούμε... κ. ά.

Οι σχέσεις δὲ ανάμεσα στον άρχοντα και στον διοικούμενο, στον έλέγχοντα και στον ελεγχόμενο, καθορίζονται από πολλές δημοκρατικές αρχές, όπως:

1) Η "Αρχή του Δημοκρατικού έλέγχου, σύμφωνα με την όποια δεν νοείται δημοκρατούμενη κοινωνία χωρίς να αναγνωρίζη το δικαίωμα συμμετοχής του λαού στον διοικητικό έλεγχο είτε άπευθείας είτε μέσω αντιπροσώπου του.

2) Η "Αρχή της ύπηρεσίας, σύμφωνα με την όποια οι άνάγκες των άρχομένων πρέπει να συνειδητοποιούνται και να έξυπηρετούνται μὲν από τους άρχοντες, οι όποιοι όμως όφείλουν να παρέχουν τὰ μέσα για μόρφωση των πολιτών, με αντικειμενικό σκοπό την έξυπνέρεση αυτών και σαν συνόλου.

3) Η "Αρχή της Λειτουργικής Χρησιμότητας, σύμφωνα με την όποια τὰ ανθρώπινα δικαιώματα και οι ύποχρεώσεις προσδιορίζονται και ρυθμίζονται από την πείρα, ύστερα από συνειδητή συμμετοχή του ατόμου στα κοινὰ και ατενέργεια...

4) Η "Αρχή για αποκέντρωση και αυτοδιοίκηση, σύμφωνα με την όποια ή έννοια του Πολίτη ύποχωρεί κι' άφίνει τη θέση της στην έννοια του Δημότη, για χάρη καλύτερης συνεργασίας με την διοίκηση, εύχερέστερου έλέγχου και εύκολότερης έξυπνέρεσης του συνόλου κ.λ.π.

Υστερα από την αποκέντρωση που θεσπίστηκε και εφαρμόστηκε και στην "Ελλάδα τὰ τελευταία χρόνια (από το 1955 και έπειτα) και που δεν είναι άσχετη, όπως φαίνεται, με το άρθρο 55 του χάρτη του "Οργ. "Ην. "Εθνών, που κυρώθηκε σ' έμάς με το Νόμο 585/1945 και λέει πως ο "Οργ. αυτός πρέπει να φροντίξη για την οικονομική και κοινωνική προκοπή των λαών, πολλός λόγος γίνεται για Κοινοτική "Ανάπτυξη.

Για Κοινοτική "Ανάπτυξη μιλάει ή ύπ' αριθ. 2182/1956 βασική έγκύκλιος του "Υπουργείου "Εσωτερικών. Σύμφωνα με τη Νομοθεσία, που ισχύει σήμερα, ξεχωρίζουμε την διοίκηση:

1) Σε Πρωτοβάθμια (Κοινότητες - Δήμοι) και 2) Σε Δευτεροβάθμια, (Νομοί - Διαμερίσματα). Όταν λέμε όμως αυτοδιοίκηση κυρίως έννοούμε την διοίκηση της Κοινότητας ή του Δήμου. Την μικρή κοινότητα φρόντισε ο Νομοθέτης πρώτα απ' όλα.

Στο έρώτημα δὲ τί όνομάζουμε Κοινότητα μπορούμε να άπαντήσουμε. Κοινότητα λέμε το σύνολο των ανθρώπων που κατοικούν στον ίδιο τόπο, αναγνωρίζονται άναμεταξύ των και συνδέονται με τις ίδιες τοπικές συνήθειες, τις ίδιες άνάγκες και επιδιώξεις. Η ή κοινωνία των ανθρώπων που βρίσκονται μέσα στον κύκλο που φτάνει ο ήχος της καμπάνας, (έδω έννοούμε κοινωνία ανεξάρτητη από την διοικητική μονάδα που λέμε κοινότητα).

Και ύστερα τι λέμε Κοινοτική "Ανάπτυξη;

"Από τον όρισμό που θα δώσουμε συμπεραίνουμε πως Κοινот. "Ανά-

πτυξη δὲν εἶναι κάτι τὸ νέο, τὸ σημερινό. Λέγοντας Κοινот. Ἀνάπτυξη, ἐννοοῦμε τὴν ἀνάληψη ἀπὸ κάθε δημότη συνειδητῆς πρωτοβουλίας γιὰ δράση καὶ κατὰ τὸ ἀνώτερο σημεῖο τοῦ δυνατοῦ ἀξιοποίησης κάθε ἀνθρώπινης καὶ φυσικῆς δυνατότητας, μὲ σκοπὸ νὰ ἀντιμετωπιθοῦν οἱ ἀνάγκες γιὰ ἀνύψωση τοῦ πολιτιστικοῦ τῆς ἐπιπέδου. Τί εἶναι δὲ πολιτιστικὸ ἐπίπεδο ἢ πολιτισμὸς κάθε Κοινότητος ἐννοοῦμε ἂν παρομοιάσωμε τοῦτο μὲ ἕνα τετρασκελλο τραπέζι.

Τὸ ἕνα πόδι εἶναι οἱ τέχνες καὶ τὰ γράμματα, τὸ ἄλλο ἢ Πολιτεία καὶ τὸ δίκαιο, τὸ ἄλλο ἢ ἠθικὴ καὶ ἢ Ἀγάπη καὶ τὸ ἄλλο ἢ οἰκονομία ἀγαθῶν, Καὶ τὰ τέσσερα λοιπὸν αὐτὰ ἀγαθὰ ἢ ἀξίες πρέπει νὰ συμβαδίζουν γιὰ νὰ μὴ... γέρνη τὸ τραπέζι. Μὲ ἄλλα λόγια, δὲν λέμε πὼς ἔχει πολιτισμὸ ἢ κοινότητα ἐκείνη πού εἶναι φτωχή, ἔστω κι' ἂν ἔχη πρὸς στιγμὴ Σχολεῖα, ἀστυνομία, ἐπικρατεῖ ἀγάπη μεταξὺ τῶν κατοίκων κ.λ.π.

Γιὰ νὰ ἀνεβαίνουν ὅμως τὸ ἴδιο ὅλα τὰ πόδια τοῦ τραπέζιου ἀνάγκη εἶναι νὰ συνεργάζωνται ὁμόφωνα καὶ ταιριαστὰ καὶ νὰ προσφέρουν θετικὲς ὑπηρεσίες πολλοὶ παράγοντες. Αὗτοί εἶναι:

1) Ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Κοινότητος, προσφέροντας τὴν «προσωπικὴν τὴν ἐργασία», συνειδητὰ Νόμος. Δὲν εἶναι σωστὸ νὰ περιμένῃ ὁ καθένας ὅλα ἀπὸ τὸ Κράτος, ἀφοῦ Κράτος, ὅπως εἴπαμε, εἶναι ὁ ἴδιος. Ἀλλιῶς δὲν θὰ διαφέρῃ ἀπὸ τὸν Ναστραδὶν Χότζαν, πού τὸ δισάκι του, ὅταν καθόταν στὸν γαϊδάρο δὲν φόρτωνε στὸ σαμάρι του, ἀλλὰ τὸ εἶχε στὸν ὦμο νά... μὴν κουράζεται τὸ ζωντανό του...

Αὗτοί λοιπὸν οἱ δημότες, γιὰ τὴν Ἑλλάδα, εἶναι πάνω ἀπὸ ὀκτὼ ἑκατομμύρια, ἀφοῦ κάθε πολίτης εἶναι γιὰ τὴν κοινότητα καὶ ἕνας δημότης. Ἐδῶ λοιπὸν ἔχουμε ὀκτὼ ἑκατομμύρια δημότες.

2) Αὗτοί πού ἀνσλαμβάνουν ἰδιαίτερη πρωτοβουλία, δηλαδή κοινοτικοὶ σύμβουλοι, Σχολικοὶ Ἐφοροί, Ἐκκλησιαστικοὶ Ἐπίτροποι κ.λ.π., πού ἐνδιαφέρονται πρὸς ἄμμεσα καὶ πρὸς ἔντονα γιὰ τὴν ἀρμοδιότητάς του ὁ καθένας. Αὗτοί ὑπολογίζονται σὲ τετρακόσιες χιλιάδες περίπου καὶ λέγονται πρωτεργάτες.

3) Αὗτοί πού δὲν εἶναι μὲν δημότες, ἀλλὰ ὡς «ἐκ τῆς θέσεώς των» μποροῦν νὰ βοηθήσουν σὲ τὴν προσπάθειαν προκοπῆς τῆς κοινότητος, ὅπως ὁ παπᾶς, ὁ δάσκαλος, ὁ κοινοτικὸς Γιατρός, ὁ ἀστυνόμος, ὁ γεωπόνος κ.λ.π. Αὗτοί εἶναι ἑκατὸν πενήντα χιλιάδες περίπου καὶ λέγονται συνεργάτες καὶ

4) Αὗτοί πού ἀπὸ τὴν ἰδιαίτερη θέση των μποροῦν νὰ βοηθήσουν τὴν Κοιν. Ἀνάπτυξη, μὲ γενικὰ κυρίως μέτρα, ὅπως ὁ βουλευτής, ὁ Δ/ντὴς τῆς Α.Τ.Ε. κ.λ.π. Αὗτοί λέγονται συμπαραστάτες καὶ εἶναι δέκα χιλιάδες περίπου.

Καὶ ὅχι μόνο τὰ ἄτομα κάθε κατηγορίας χωριστὰ πρέπει νὰ νιώθουν ὑποχρεώσεις ἀπέναντι στὴν Κ.Α., ἀλλὰ καὶ ὅλοι οἱ παράγοντες ὅλων τῶν κατηγοριῶν πού ἀνοφέρουμε πρέπει νὰ συνεργάζονται καὶ νὰ ἐστερνίζονται τὴν ἀνάγκη καὶ τὴν ἐπιδιώξει τῆς κοινότητος.

Ἄν τώρα τίς φροντίδες καὶ τίς προσπάθειες ὅλες καὶ ὅλων τίς παρομοιάσωμε μὲ μιὰ σκάλα στὸ πρῶτο σκαλοπάτι θὰ εἶναι ἐκεῖνες τοῦ ἀτόμου (οἱ ἀτομικές). Βλέπουμε τὸ ἄτομο νὰ μορφώνεται, νὰ διαλέγῃ τὸ ἐπάγγελμα του, νὰ ἐργάζεται. Στὸ δεύτερο σκαλοπάτι θὰ εἶναι τῆς οἰκογένειας (βρίσκει στέγη, τροφή γιὰ τὰ παιδιὰ κ.λ.π.), στὸ τέταρτο τῆς ἀρχῆς (ἐνδιαφέρεται γιὰ τὸ Σχολεῖο, τὴν ἐκκλησία, τὸ νεκροταφεῖο κ.λ.π.), στὸ πέμπτο τῆς κρατικῆς καὶ κυβερνητικῆς ἀρχῆς, (ἀντιμετωπίζει τὴν ἄμυνα τοῦ κράτους, ἑξωτερικὰ προβλήματα κ.λ.π.) καὶ στὸ ἕκτο, δηλ. στὴν κορυφὴ εἶναι «ὁ ἀνώτατος ἄρχων», ὅπως ὀρίζει τὸ σύνταγμα

«Ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες — ἀκούστηκε ἀπὸ τὸν Βασιλεῖα τῶν Ἑλλήνων στίς

5 Ἰανουαρίου 1951 μαζί μὲ τὰ καλά μας ἔχουμε καὶ πολλές ἀδυναμίες. Μιὰ ἀπὸ τίς ἀδυναμίες αὐτὲς εἶναι ὅτι ἐνῶ ὑπάρχουν στὸν τόπο πολλές δημιουργικὲς δυνατότητες. οὐνῆως δὲν τίς χρησιμοποιοῦμε, ἀλλὰ τίς ἀφίνουμε νὰ κοιμοῦνται...»

Καὶ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ζητοῦσε συνεργασία γιὰ τὸ καλὸ τῆς Ἐπαρχίας, τοῦ χωριοῦ.

Ἀφύπνηση κάθε ἀνθρώπινης δυνατότητας καὶ δραστηριοποίηση κάθε δημότη ἐπιδιώκει ἢ Κοινот. Ἀνάπτυξη, μὲ τὴν ἀδιάσειστη πεποίθηση πάντοτε, πὼς ἡ εὐτυχία τοῦ συνόλου συνεπάγεται καὶ τὴν εὐτυχία τοῦ ἀτόμου καὶ ἀκόμα πῶς, Κοινοτικὴ Ἀνάπτυξη σημαίνει προϋπόθεση, προβαθμίδα γιὰ τὴν Ἐθνικὴ Ἀνάπτυξη καὶ πῶς εὐτυχισμένη Κοινότητα, ἐτοιμάζει σταθερὰ εὐτυχισμένη Πολιτεία καὶ τέλος, ὅτι γιὰ νὰ γίνῃ κανεὶς τέλειος Πολίτης, ἀνάγκη νὰ γίνῃ πρῶτα καλὸς ἐημότης.

Τὸ πνεῦμα πού βλέπει τὴν Κοινот. Ἀνάπτυξη εἶναι τοῦτο: πὼς καὶ τὸ μικρότερο χωριὸ θὰ ἀποκτήσῃ αὐτοδιοίκηση, δηλαδή ζωντάνια, αὐτοτέλεια, ὄντοτητα καὶ μὲ δικούς του τρόπους καὶ δικές του δυνάμεις νὰ βρῖσκη καὶ τὰ πρῶτα τοῦλάχιστο οἰκονομικὰ μέσα γιὰ νὰ ἀντιμετωπίζῃ τίς ἀνάγκες του.

Νὰ μεταβληθῇ τὸ χωριὸ σὲ ὀλοζώντανη κυψέλη, πού ὁ βόμβος τοῦ μελισσιοῦ νᾶναι τὸ ἔρρυθμο καὶ εὐθυμο ὁμαδικὸ τραγοῦδι τῆς δουλειᾶς.

«Κοιμήθηκα — λέει μιὰ Γερμανικὴ παροιμία — καὶ ὄνειρεύτηκα πὼς ἡ ζωὴ εἶναι τραγοῦδι καὶ χαρά. Ξύπνησα ὅμως καὶ βλέπω πὼς ἡ ζωὴ εἶναι καθήκον καὶ ἰδρώτας. Ἐργάστηκα λοιπὸν καὶ νά... Τώρα βλέπω πὼς θὰ πῇ χαρά...»

Κάποτε πάλι, κάποιος ἐπόπτης λατομεῶν, ἐπισκέφτηκε τρεῖς στή δουλειὰ τους. ἐνῶ σκάβανε μὲ τὸν κασμά καὶ τοὺς ρώτησε ἂν εἶναι εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὴν δουλειὰ πού κάνουν.

Μὴ τὰ ρωτᾷς τοῦ ἀπαντᾷ ὁ πρῶτος. Παλιοδουλειά. Καὶ ὅσο χτυπᾷ τὸν κασμά τόσο βγαίνουν πέτρες καὶ μοῦ χτυπᾷνε στὰ νεῦρα. Μετὰ, ρωτᾷ τὸν δεύτερο. Αὐτὸς ἀποκρίνεται. Σκληρὴ δουλειὰ βέβαια, ἀλλὰ τί νὰ γίνῃ. Ἐχῶ τρία παιδιὰ νὰ θρέψω καὶ πρέπει νὰ ἐργαστῶ. Τέλος ρωτᾷ τὸν τρίτο. Εἰμαι πολὺ εὐχαρηστημένος, τοῦ ἀπαντᾷ αὐτός, ἀπὸ τὴν δουλειὰ μου καὶ νὰ σκεφθῇ πὼς οἱ πέτρες πού βγάνω τώρα θὰ πᾶνε στὴν Πολιτεία καὶ θὰ γίνουν μιὰ ὥρα ἐκκλησία μὲ ψηλὰ καμπαναριά... Ὁ πρῶτος, μᾶς λέει, δούλευε χωρὶς διάθεση, χωρὶς ἀπόδοση, μὲ ζημιά πρῶτα γιὰ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ του. Ὁ δεύτερος ἀπέδιδε κάτι. Ὁ τρίτος, νοιαζόταν καὶ γιὰ τὸ καλὸ πού θὰ γινόταν καὶ πρὸς πέρα...

Παράδειγμα μᾶς παρέχεται, ὥστε ὅλοι οἱ δημότες νὰ ἀποδίδουν, ὅπως ὁ τελευταῖος αὐτὸς ἐργάτης τοῦ λατομεῖου.

Ἀπαραίτητη προϋπόθεση ἑνὸς δημοκρατουμένου καὶ προοδευτικοῦ χωριοῦ εἶναι ἡ δημιουργία ὅχι τόσο τῶν ἔργων, ἀλλὰ τῶν ἀνθρώπων, πού θὰ φτιάχνουν τὰ ἔργα, πού θάχουν ἐνστερνιστεῖ τὰ ἀποτελέσματα τῆς συλλογικῆς προσπάθειας καὶ θὰ ἀγωνίζονται γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση τοῦ συνόλου, χωρὶς ὑστεροβουλία.

Τὴν διοίκηση καὶ τὰ διάφορα ἀξιώματα, ὅς ἔχη ὑπ' ὄψη τοῦ ὁ καθένας πὼς δὲν τὰ παίρνει χαριστικά, ἀλλὰ τὰ κατακτᾷ μὲ τὴν προσωπικὴν του ἀξία. Καὶ αὐτὸ ὅς μὴ τὸ θεωρήσῃ ποτὲ σὰν σκοπὸ, ἀλλὰ μέσον γιὰ τὴν σωστὴ ἐξυπηρέτηση καὶ τὴν προκοπὴ τῆς κοινωνίας μέσα στὴν ὁποία ζῇ. Παράδειγμα ὁ Χριστὸς πού δὲν κατέβηκε στὴ γῆ γιὰ νὰ ὑπηρετηθῇ, ἀλλὰ γιὰ νὰ ὑπηρετήσῃ...

Θά μās γεννηθῇ ὁμως καὶ πάλι τὸ ἐρώτημα: Χωρὶς ξένη βοήθεια, μὲ ἀποκλειστικά δικὰ μās μέσα ἢ Κοινότητα, ὅταν μάλιστα εἶναι φτωχὴ — ὅπως οἱ περισσότερες στὴν Ἑλλάδα — μπορεῖ νὰ ἀνταπεξέλθῃ στὶς ἀποιτήσεις τῆς σύγχρονης ζωῆς;

Ἡ ἀπάντησή μās, σύμφωνα καὶ μὲ τὸ Πρόγραμμα ποὺ θέτει ἡ Κοινοτική Ἀνάπτυξη, εἶναι, ὅχι βέβαια ὅλα ἀπὸ τὴν μικρὴ Κοινότητα, Ἀπαίτηση ὁμως προβάλλεται ἡ ἀρχὴ γιὰ κάθε δημιουργικότητα νὰ ξεκινᾷ ἀπὸ τὸ χωριὸ καὶ ν' ἀρχεῖται συνδρομητῆς ἔπειτα ἡ Πολιτεία, τὸ Κράτος.

Ὅλοι μās δυσανασχετοῦμε καὶ σήμερα γιὰ τὴν τρομερὴ αὐξημένη κίνηση πρὸς τὸ Κέντρο πρὸς τὴν πόλη, τὴν ἀστυφίλια καὶ τὴν μετανάστευση, ποῦχει σὰν ἀποτέλεσμα τὸν μαρασμὸ στὴν ὁμορφὴ Ἑλληνικὴ ὑπαιθρο.

Τὸ κακὸ βέβαια δὲν θεραπεύεται μὲ ἀναγκαστικά καὶ βίαια μέσα. Σταματᾷ μόνο του μὲ τὴν ἀνύψωση τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τοῦ χωριοῦ.

Ὅταν ὁ χωρικὸς βρῇ στοιχειώδη συγκοινωνία γιὰ νὰ μετοφέρῃ τὰ προϊόντα του, τὸ Σχολεῖο γιὰ νὰ φοιτήσουν τὰ παιδιὰ του, γιὰ τὴν περίθαλψή του, μὲ ἄλλα λόγια, συνθῆκες γιὰ μιὰ ἀνεκτὴ ζωὴ, δὲν φεύγει.

Ἡ Πολιτεία ἔχει χρέος ἀνυπολόγιστης ἐθνικῆς σημασίας νὰ προσέξῃ τὸ χωριὸ, χτυπώντας τὸν ἐπικίνδυνον ὕδροκεφολισμὸ στὶς πόλεις, ποὺ ἀσφυκτιοῦν ὅλοεντα, δημιουργώντας βιομηχανικὲς μονάδες σὲ ὅλες τὶς ἐπαρχίες (ποὺ κλείνουν μέσα τους πᾶν ἀπὸ τριάντα διόφορα εἶδη σὲ ὀρυκτὰ καὶ μεταλλεύματα βιομηχανικῆς σημασίας), πλαταίνοντας τὰ περιθώρια στὴν τουριστικὴ μās ἀνάπτυξη, κολλιεργώντας τὴν γεωργικὴ συνείδηση, αὐξάνοντας τὴν καλλιεργήσιμη γῆ, παρέχοντας, τέλος, ὄντοτητα στὴν ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία.

Γιατί, πράγματι, ἡ ὀρεινὴ — νησιωτικὴ καὶ φτωχὴ Ἑλλάδα μένει πίσω, ὅχι μόνο σὲ στρεμματικὴ ἀπόδοση μπροστὰ σὲ ἄλλες χώρες...

Ἡ συνολικὴ τῆς ἔκτασις εἶναι 132,5 ἑκατομμύρια στρέμματα περίπου καὶ ἀπὸ αὐτὰ καλλιεργοῦνται μόνο τὰ 40 ἑκατ. περίπου... Καὶ ὁμως... ἡ δύναμη μὴδς κοινωνίας μετρίεται μὲ τὴ δύναμη καὶ τὴν ἀντοχὴ τοῦ ἀγρότη. Σπονδυλικὴ στήλη τῆς κοινωνίας ἀποκαλεῖται ὁ ἀγρότης. Καὶ ὁμως... ἀναζητᾷ ὅχι σπάνια, ἀλλαγὴ ἐπαγγέλματος... Ἀλλοίμονο ὁμως ἂν ἀπογυμνωθῇ ἡ ὑπαιθρος ἀπὸ τὰ γεωργικὰ χέρια... Φτάνει νὰ σημειώσωμεν πὼς ὅχι μόνο ὁ Ἑλληνικὸς, ἀλλὰ καὶ τῆς Κερχηδόνος καὶ τῆς Ρώμης ὁ πολιτισμὸς ξέπεσε, ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ οἱ γεωργοὶ ἄφησαν τὰ χωράφια καὶ τὰ κοπάδια τους καὶ μαζεύτηκαν στὶς πόλεις γιὰ νὰ γίνουν ἔμποροι. Γι' αὐτὸ καὶ εὐκολὰ ὑποδουλώθηκαν στοὺς Λατίνους. Μὰ καὶ αὐτοὶ πάλι — οἱ Λατίνοι — ξέπεσαν, ὅταν, μὲ τὴ σειρά τους, «πρόδωσαν τὴ γῆ»...

Καὶ εἶναι ἀναντίρρητη ἀλήθεια, πὼς καὶ ἡ λιγοστὴ καλλιεργήσιμη γῆ στὴν Ἑλλάδα, ἐγκαταλείπεται ὀλοένα μὲ τὴν ἀλματώδη δυσανάλογη ἀνάπτυξη τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ. Τὸ φαινόμενο τοῦτο παίρνει γενικώτερη βέβαια, παγκόσμια μορφή. Στὴν Αἴγυπτο, λόγου χάρι, κατὰ τὴν εἰκοσαετία 1937 — 1957 ἐνῶ ὁ συνολικὸς πληθυσμὸς αὐξήθηκε κατὰ 45% ὁ ἀστικὸς αὐξήθηκε κατὰ 152%. Στὶς Φιλιππίνες οἱ ἀριθμοὶ αὐτοὶ γίνονται 55% καὶ 155%. Τοῦτο σημαίνει ἀναγκαστικὰ μεγαλύτερη γεωργικὴ παραγωγή στὴν ὑπαιθρο καὶ ἀνάλογη διακίνηση τῶν προϊόντων στὶς πόλεις, συνεταιριστικὴ συνείδηση ἀναπτυγμένη, συγχρονισμένο ἀποκεντρωτικὸ καὶ διοικητικὸ σύστημα, ἀνθρώπινο παράγοντα, πρὶν ἀπ' ὅλα, πρὸς ὑποθέσεις ποὺ λείπουν κατὰ πολὺ, ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα.

Θλιβερὴ, ἀλλὰ ἐμφαντικὴ προβάλλεται σήμερα ἡ διαπίστωση πὼς ἡ Ἑλλάδα, σὰν χώρα εἶναι ἀδιοίκητη καὶ ἀνοργάνωτη. Τοῦτο διατυπώνει,

ἀνάμεσα σὲ ἄλλα, ὁ εἰδικὸς σύμβουλος τοῦ Ο.Ο.Σ.Α. Γάλλος Καθηγητῆς Georges Langrod, ποὺ κλήθηκε τελευταῖα νὰ μελετήσῃ τὸ διοικητικὸ μās πρόβλημα. Γράφει λοιπὸν στὴν ἐκθεσή του (μεταφρ. Ὑπουργ. Συντ/μοῦ — σελ. 98). "Ἄν ἡ Ἑλλὰς δὲν κατορθώσῃ νὰ ἐξυγιάνῃ τὴν διοίκησή της, διὰ τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ καὶ τῆς προσαρμογῆς της στὴν αὐριανή της ἀποστολή, ἐὰν δὲν δυνηθῇ νὰ προσελκύσῃ στὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν τοὺς ἀληθῶς ἐκλεκτοὺς τῶν νέων γενεῶν, μεριμνῶσα ὥστε οἱ τοὶ ἰκανοποιηθοῦν μέσα στὰ πλαίσιά της, διατρέχει τὸν κίνδυνον νὰ χάσῃ τὴν εἰρηνικὴ μάχη τοῦ συναγωνισμοῦ καὶ ν' αὐτοκαταδικασθῇ, ἐν συνεχείᾳ, σὲ μιὰ δυσχερεστάτη οἰκονομικὴ — κοινωνικὴ κατάσταση... «Καὶ ἂν τὰ ὑπόλοιπα μέλη τῆς Ε.Ο.Κ., μὲ τὰ ὁποῖα οἱ περιστάσεις καλοῦν τὴν Ἑλλάδα σὲ συνεργασία, δὲν βλέπουν μὲ πνεῦμα ἐμπιστοσύνης τὴ δική μās κατάσταση, ἡ Ἑλλάδα δὲν κατορθώσῃ νὰ συναγωνιστῇ στὸν διεθνεῖς στίβο, ἄς μὴν ἀποκλείσωμε καὶ τὸ θλιβερὸ ἐνδεχόμενο ποὺ ἐκστομίζεται: «Ἡ Ἑλλὰς πιθανῶς νὰ ἐργάζεται γιὰ συμφέροντα ἄλλων μελῶν τῆς Ε.Ο.Κ.» Καὶ ὁ ἴδιος Γάλλος καθηγητῆς προσθέτει:

«...Οὐδεμία ξένη βοήθεια δύναται νὰ ἐπιτύχῃ τὸ σκοπὸ της, ἐὰν δὲν ὑπάρχουν ἐπὶ τόπου κατάλληλα στελέχη, γνωρίζοντα περὶ τίνος πρόκειται καὶ τί διακυβέβεται, ἔχοντα ὀρθὴν ἀντίληψιν τῶν πραγμάτων καὶ ἀντιπροσωπεύοντα ἐπαξίως τὶς πνευματικὲς δυνάμεις ὀλόκληρης τῆς χώρας. Πολυάριθμα παραδείγματα χωρῶν ἐν ἀναπτύξει, ἀποδεικνύουν ἀναντιρρήτως, ὅτι ἀποτελεῖ χαμένον κόπον καὶ σπατάλη χρημάτων, ἡ παροχὴ βοήθειας σὲ μιὰ χώρα, ἡ ὁποία δὲν δύναται ἢ δὲν γνωρίζει νὰ βοηθήσῃ ἑαυτήν, ὀργανώνουσα καὶ διατηροῦσα ἕνα σύγχρονον μηχανισμό τῆς διοικήσεως...»

Καλεῖται βέβαια κανεὶς, ὕστερα ἀπὸ αὐτὰ, ποὺ διατυπώνει γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ πραγματικότητα ὁ ξένος ἐπίσημος, νὰ συναγάγῃ τὰ συμπεράσματά του, ἀλλὰ πρῶτα ἀπ' ὅλα, νὰ ἀναζητήσῃ λύσεις. Ἡ τόνωση τῆς ἐπαρχίας δὲν εἶναι εὐκολή. Πέρασαν χρόνια καὶ χρόνια ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ Νόμου γιὰ τὴν ἀποκέντρωση καὶ ὁμως ἡ ἐπαρχία, ἡ ὑπαιθρος, ἐρημώνεται. Βασικὴ αἰτία, ἀνάμεσα σ' ἄλλες, εἶναι καὶ τὸ ἀρτηριοσκληρωτικὸ πνεῦμα τῆς ὑπαλληλοκρατίας. Ὁ ὑπάλληλος δὲν ἐγκαταλείπει τὰ ἀγαθὰ τῆς πρωτεύουσας. ἐνῶ τὸ χωριὸ τὸν ἔχει ἀνάγκη καὶ τὸν ἀναζητᾷ. Συχνὰ προβάλλει καὶ θεμελιωμένη τὴ δικαιολογία γιὰ τὴ δύσκολη μετακίνησή του, ἕνεκα τῆς ἰδιότυπης γεωγραφικῆς καὶ μορφολογικῆς ἰδιοσυστάσεως τῆς χώρας μās (διασπαρμένα νησιά, ὀρεινὰ καὶ δυσπρόσιτα χωριά).

Καὶ ὁμως.. γιὰ νὰ ὑπάρξῃ καλὴ διοίκησις πρέπει νὰ ὑπάρξῃ αὐτοδιοίκησις πρῶτα. Σύνθημα καὶ σκοπὸς ὅλων νᾶναι ὅλοι γιὰ ὅλους καὶ ὁ καθένας γιὰ τὸ σύνολο, μὲ τὴ βεβαιότητα πὼς τὸ καλὸ τοῦ συνόλου εἶναι καὶ καλὸ τοῦ καθενός. Ἐκεῖ, στὸ χωριὸ, ἄς ἀναζητηθοῦν λύσεις πᾶν ὡς τὰ κατὰ καὶ κοινὰ προβλήματα. Γιατί ἐκεῖ, «ποὺ μούρμαυρίζουν τὰ νερά καὶ χύνονται καθάρια...» δὲν ὑπάρχει οὔτε βρῦση πολλὰς φορὲς. Ἡ ἀπαραίτητη γιὰ τὴν ὑγείαν ἀποχέτευσις εἶναι πρωτόγονη ἢ παντελῶς ἀνύπαρκτη, ἡ συγκοινωνία, ὁ ἐξηλεκτρισμὸς κ.ἄ. ἀγαθὰ τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ ἀκόμα δὲν σκόρπισαν ὅσο πρέπει τὴν εὐεργετικὴν τους ἐπίδραση. * Ἀς γίνῃ λοιπὸν γιὰ ὅλους τὸ χωριὸ πόθος καὶ νοσταλγία. Ἀς γίνῃ σταυροφόρος ἡ προσπάθεια ποὺ θὰ ἀνασύρῃ ἀπὸ τὴ νεκροφάνεια στὴ ζωὴ τὸ χωριὸ. Ἀς εὐχηθοῦμε ὅλοι μās ἡ κοινωνία τοῦ χωριοῦ νὰ ξαναγυρίσῃ στὰ πρῶτα χριστιανικά χρόνια, γιὰ νὰ βασιλεῦσῃ σ' αὐτὴν ἡ πηγάδα καὶ ἡ ἀδολὴ σὰν τὰ

* Βλ. Γ. Ζομπανάκη - Προβλήματα Ἀγροτ. Σχολείων.

γάργαρα νερά του αγάπη, ώστε «οὐδείς ἐνδεής» νὰ ὑπάρχη καὶ νὰ ἔχουν πράγματι «ἅπαντα κοινά».

Τὸ χωριὸ εἶναι ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος τοῦ οἰκοδομήματος ποὺ λέγεται ἔθνος. Καὶ ἂν θέμε νὰ παρομοιάσωμε τὸ "Ἔθνος με ἀνθρώπινο ὄργανισμό, τὸ χωριὸ εἶναι τὸ βασικὸ κύτταρο τοῦ ὁργανισμοῦ αὐτοῦ, πού, ὅπως ἂν νεκρωθῇ τὸ κύτταρο τοῦ ἀνθρώπινου ὁργανισμοῦ παύει νὰ λειτουργῇ καὶ ἡ καρδιά καὶ ἐπέρχεται ὁλοκληρωτικὸς θάνατος, ἔτσι καὶ ἡ νέκρωση τοῦ χωριοῦ σημαίνει νέκρωση στίς πολιτείες, ἐθνικὴ συμφορὰ.

Ἄς ξαναγυρίσωμε λοιπὸν στὸ χωριό, γιὰ τὴν ἐθνικὴ μας ἀναγέννηση καὶ σωτηρίᾳ μας, ἀκούοντας στὰ λόγια τοῦ Μενάνδρου:

«... ὦ φιλότατη γῆ μητέρα...».

N. Βιντζηλαῖος

ΠΕΙΘΑΡΧΙΑ ΧΩΡΙΣ ΤΙΜΩΡΙΑ

Ἡ πολύτιμη μαρτυρία ἐνὸς δασκάλου

Β',

Η ΟΜΑΔΙΚΗ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Ἡ δυσκολία ποὺ παρουσιάζει ἡ ἐφαρμογὴ μιᾶς πραγματικῆς καὶ ἀποτελεσματικῆς αὐτοδιοίκησης δὲν βρίσκεται στὴ θέσπιση τῶν κανονισμῶν καὶ τῶν ἀπαγορεύσεων, ποὺ εἶναι, κατὰ τὸν Spiel, ὅχι μόνον περιττοί, ἀλλὰ βλαβεροί κι' ἐπικίνδυνοι, ἀλλὰ περισσότερο στὴν ἐνδόμυχη παραδοχὴ, ἀπὸ μέρους κάθε παιδιοῦ, ὠρισμένων τρόπων ζωῆς, ποὺ ἀποδεικνύονται, στὴν πράξη, πιὸ ὠφέλιμοι καὶ ἐποικοδομητικοί ἀπὸ ἄλλους. Ἡ ὁμαδικὴ συζήτησις πάνω στίς ἐμπειρίες τοῦ παιδιοῦ μέσα ἀπὸ τὴ ζωὴ τῆς τάξης θὰ εἶναι γιὰ τὸ δάσκαλο ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ σημαντικὰ βοηθήματα ποὺ θὰ τοῦ ἐπιτρέψουν, μετὰ τὴ διακριτικὴ του καθοδήγηση, νὰ φέρῃ τὰ παιδιά στὰ ἐπιθυμητὰ συμπεράσματα.

Τὰ πάρα κάτω ἀποσπάσματα παρμένα ἀπὸ τὰ πρακτικὰ τῶν ἐβδομαδιαίων συζητήσεων μιᾶς 1ης Γυμνασίου, εἶναι, γιὰ κάποιον ποὺ ἐνδιαφέρεται, ἄρκετὰ διαφωτιστικά.

Δάσκαλος: Ἀποφασίσαμε νὰ χωρίσουμε τὴ συζήτησις αὐτὴ τῆς τάξης σὲ δύο μέρη: στὸ πρῶτο θὰ συζητήσουμε τὸ θέμα τῆς προόδου στὰ μαθήματα καὶ στὸ ἄλλο τὸ θέμα τῆς γενικῆς συμπεριφορᾶς τῆς τάξης.

Μαθητὴς 24: Ἄς ἀρχίσουμε ἀπὸ τὸ θέμα τῆς προόδου.

Δάσκαλος: Καταλαβαίνω πολὺ καλὰ γιατί, μερικοὶ ἀπὸ σᾶς, προτιμοῦν αὐτὸ τὸ θέμα. Φοβοῦνται, φαίνεται, ν' ἀκούσουν μερικά δυσάρεστα πράγματα.

Μαθητὴς 19: Σήμερα, στὸ διάλειμμα τῶν 11 ἔχασε ὁ κόσμος.

Αὐτὸ εἶναι ἀνάξιο μιᾶς τάξης τοῦ Γυμνασίου.

Δάσκαλος: Ἄς ἀφήσουμε τὰ παιδιά νὰ μᾶς ποῦν γιατί ἔγινε τόση φασαρία σήμερα.

Μαθητὴς 9: Ἴσως δὲν εἶχαν ἀκόμη ἡρεμήσει ἀπὸ τὰ παιχνίδια τῆς Κυριακῆς.

Μαθητὴς 6: Ἴσως μερικοὶ νὰ εἶδαν κανένα ἔργο με κάου — μπόυς τὴν προηγούμενη μέρα.

Μαθητὴς 19: Καμμιά φορὰ ἓνα παιδί λέει ἓνα ἀστεῖο καὶ ὕστερα ἀρχίζει νὰ πειράζῃ τοὺς ἄλλους.

Μαθητὴς 2: Αὐτοὶ ποὺ εἶναι ὑπεύθυνοι γιὰ τὴ φασαρία νὰ δικαιολογηθοῦν.

Μαθητὴς 9: Ἴσως μερικοὶ νὰ κουράστηκαν νὰ κάθωνται. Εἴμαστε ἀναγκασμένοι νὰ καθόμαστε πολλές ὥρες.

Δάσκαλος: Ὁ μαθητὴς 9 ἔχει δίκιο. Ὅπως τὰ περισσότερα σχολεῖα, ἔτσι καὶ τὸ δικό μας δὲν εἶναι χτισμένο, ὅπως θὰ ἔπρεπε. Δὲν ἔχουμε καθόλου ὑπαίθριο χῶρο κι' ἔτσι εἴμαστε ἀναγκασμένοι στὰ διαλείμματα νὰ μένουμε μέσα στὴν τάξη.

Μαθητὴς 27: Ἡ τάξη εἶναι πολὺ μικρὴ γιὰ τόσα ἀγόρια.

Αὐτὸ θέτει ἓνα πρόβλημα. Πῶς ἐγώ, σὰν ὑπεύθυνος τῆς τάξης θὰ ἀντιμετώπιζα τὸ πρόβλημα τοῦ διαλείμματος, ἂν εἶχαμε ἓνα γήπεδο;

Μαθητὴς 18: Θὰ φοβόσαστε μήπως πάθει κανεὶς τίποτα, γιατί θὰ εἶχατε τότε ἐσεῖς ὅλη τὴν εὐθύνη.

Δάσκαλος: Μὰ οἱ ἴδιοι κίνδυνοι ὑπάρχουν καὶ μέσα στὴν τάξη.

Μαθητὴς 21: Κάτι θὰ μπορούσε νὰ συμβῇ στὸ γήπεδο καὶ ὅλο τὸ βάρος θὰ ἔπεφτε στὸ δάσκαλο.

Μαθητὴς 20: Ἡ εὐθύνη εἶναι ἀκόμη μεγαλύτερη μέσα στὴν τάξη.

Δάσκαλος: Καὶ ὁ κίνδυνος εἶναι μεγαλύτερος. Γιατί μιλοῦμε γιὰ ὅλα αὐτά;

Μαθητὴς 27: Θέλετε νὰ μᾶς κάνετε νὰ δοῦμε ποιά εἶναι ἀκριβῶς ἡ κατάσταση.

Δάσκαλος: Γιατί τὰ τρεξίματα ἐπιτρέπονται μέσα σ' ἓνα γήπεδο, ἀλλὰ ἀπαγορεύονται μέσα στὴν τάξη;

Μαθητὴς 6: Στὸ γήπεδο ὑπάρχει χορτάρι καὶ ὁ κίνδυνος δὲν εἶναι μεγάλος.

Μαθητὴς 20: Ἄν κάτι συμβῇ στὸ γήπεδο, θὰ εἶναι τυχαῖο. Μέσα ὅμως στὴν τάξη μπορεῖ κάθε στιγμή νὰ συμβῇ κάτι.

Μαθητὴς 27: Εἶναι εὐκόλο νὰ χτυπήσῃ κανεὶς μέσα στὴν τάξη. Εἶναι γεμάτη γωνιὲς καὶ προεξοχές.

Δάσκαλος: Ὑπάρχουν περισσότερες πιθανότητες γιὰ νὰ χτυπήσῃ ἓνα παιδί μέσα στὴν τάξη.

Μαθητὴς 18: Δυστυχῆματα μποροῦν νὰ συμβοῦν ὅπουδήποτε.

Δάσκαλος: Θὰ ἤθελα ν' ἀκούσω καὶ τίς γνώμες τῶν ἄλλων.

Μαθητὴς 25: Τὸ νόημα ἔχει νὰ μιλοῦμε γιὰ γήπεδο, ἀφοῦ ἔτσι κι' ἄλλοιως ἐμεῖς δὲν ἔχουμε.

Μαθητὴς 18: Ἴσως ὅμως νὰ μπορούσαμε ν' ἀποκτήσουμε.

Μαθητὴς 21: Συζητήσαμε γιὰ τὸ τί θὰ κάναμε, ἂν εἶχαμε ἓνα γήπεδο.

Τώρα πρέπει νὰ συζητήσουμε γιὰ τὸ τί θὰ κάνουμε μὴ καὶ δὲν ἔχουμε.

Μαθητὴς 23: Τὰ διαλείμματα εἶναι τόσο μικρά, ὥστε δὲν θὰ ἀξίζε τὸν κόπο νὰ τρέχωμε στὸ γήπεδο. Κι' ὁ δάσκαλος θὰ ἦταν ἀναγκασμένος νὰ βρίσκεται συνεχῶς ἐκεῖ.

Μαθητὴς 19: Ἀντὶ γιὰ τέσσερα διαλείμματα θὰ μπορούσαμε νὰ ἔχουμε τρία μεγαλύτερας διαρκείας.

Δάσκαλος: Ἡ συζήτησις ἔχει τώρα φτάσει σ' ἓνα σημεῖο, ὅπου μπορῶ νὰ πῶ κι' ἐγώ κάτι: συζητήσαμε γιὰ τὸ πῶς θὰ ἦταν ἂν εἶχαμε ἓνα γήπεδο, καὶ φτάσαμε στὸ συμπέρασμα ποὺ ὑπέδειξε ὁ συμμαθητὴς σᾶς: πῶς εἶναι ζήτημα ἀνάγκης — ἡ ἀνάγκη μᾶς τὸ ἀπαγορεύει αὐτό· δὲν θέλει ὁ δάσκαλος νὰ σᾶς κάνῃ τὴ ζωὴ δύσκολη. Στὴν πραγματικότητα τὰ πράγμα

τα είναι πολύ διαφορετικά, όταν δεν υπάρχει γήπεδο και είμαστε αναγκασμένοι να μένουμε μέσα στην τάξη.

Μαθητής 27: Μέσα στη τάξη δεν έχουμε τόσο χώρο γι' αυτό και δεν μπορούμε να κάνουμε ό,τι τρέλλα μας περάσει από το νοῦ. Ἡ συζήτηση μας απέδειξε πώς πρόθεση τῶν δασκάλων δεν είναι να μας χαλάσουν τὸ παιχνίδι.

Μαθητής 21: Αὐτὸ ποὺ εἶπε ὁ συμμαθητής μας σημαίνει στὴν πραγματικότητα πὼς θὰ πρέπει νὰ εἴμαστε πιὸ συγκρατημένοι!

Ὅπως εἶδαμε, ἡ τάξη δεν ἐθέσπισε κανένα καινούργιο νόμο, ἀλλὰ συνειδητοποίησε μονάχα ὠρισμένα γεγονότα.

Ἐνα ἄλλο παράδειγμα ὁμαδικῆς συζήτησης, παρμένο ἀπὸ τὸ ἡμερολόγιο μιᾶς τάξης ἀγοριῶν μεταξύ ἑνδεκα καὶ δώδεκα χρόνων φωτίζει ἐδῶ μὲ περισσότερη ἔνταση τὴ βαθύτερη ἐπιδίωξη τῶν συζητήσεων αὐτῶν, ἐνῶ συγχρόνως ἐξηγεῖ πὼς τὰ ἴδια τὰ παιδιά ὁδηγοῦνται στὴν ἐκλογὴ τῶν «βοηθῶν», πράγμα ποὺ καλλιεργεῖ τὸ πνεῦμα ἀμοιβαίας συνεργασίας καὶ ἀλληλεγγύης.

Ὁ «Ἀρχηγός» τῆς ὁμάδας (τάξης) κάνει τὴν ἀναφορὰ του:

Ὁ Σ. ἀρχίζει νὰ ὠριμάζει. Δείχνει τώρα περισσότερο πνεῦμα συνεργασίας, ἀλλὰ ἀκόμη δεν φαίνεται νὰ ἔχη κάνει φίλους.

Ὁ Β. συχνὰ δεν ἀπαντᾷ, ὅταν τοῦ μιλοῦν. Ὁ 1. κάνει προόδους ἀλλὰ ἔχει ἀκόμη πολὺ δρόμο μπροστά του. Ὁ Β. μοιάζει νὰ φοβᾶται νὰ ἀνοίξῃ τὸ στόμα του. Νομίζω πὼς διστάζει νὰ κἀνῃ κάτι, γιατί φοβᾶται μήπως κάποιος ἄλλος τὸ κάνει καλύτερα. Ὁ Κ. εἶναι τεμπέλης...

Μαθητής Δ: Εἶμαι καινούργιος ἐδῶ, ἀλλὰ νομίζω πὼς ὁ Ἀρχηγός τῆς ὁμάδας δεν θὰ ἔπρεπε νὰ ἐκθέτῃ ἔτσι τὰ παιδιά. Θὰ ἔπρεπε νὰ μιλᾷ μονάχα γιὰ τὴν τάξη σὰν σύνολο, ὅχι γιὰ κάθε παιδί σὰν ἄτομο. Δεν εἶναι δικιὰ του δουλειὰ νὰ κἀνῃ κριτική. Δουλειὰ τοῦ δασκάλου εἶναι νὰ λήῃ πὼς ὁ τάδε καὶ ὁ τάδε ἔχει προσδεύσει καὶ ὁ τάδε ἔχει κάνει κάτι κακό. Ὅχι τοῦ Ἀρχηγοῦ.

Δάσκαλος: Ὁ Μαθητής Δ. δεν ἔχει κάνει ἀρκετὸν καιρὸ ἀνάμεσά μας γιὰ νὰ καταλάβῃ ποιὸς εἶναι ὁ σκοπὸς μας. Θὰ ἔπρεπε νὰ τοῦ τὸ ἐξηγήσουμε.

Μαθητής Β: Στὸ κάτω — κάτω ἐμεῖς οἱ ἴδιοι ἔχουμε ἀποφασίσει πὼς ὁ Ἀρχηγός θὰ πρέπει νὰ κἀνῃ ἀναφορές.

Μαθητής Φ: Στὴν ἀρχὴ ποὺ ἦρθαμε στὸ σχολεῖο εἴμαστε ὅλοι παλὸπαιδα. Εἶναι τώρα τέσσερα χρόνια ποὺ πᾶμε σχολεῖο καὶ δεν ἔχουμε ἀλλάξει καὶ πολὺ. Τώρα ὅμως στὸ γυμνάσιο μας δίνουν ἄλλη ἀγωγή.

Ἐχουμε συμφωνήσει πὼς ὠρισμένα παιδιά θὰ ἐκλέγωνται γιὰ ἀρχηγὸς μιᾶς τάξης ἢ μιᾶς ὁμάδας. Οἱ ἀρχηγοὶ ὁμάδων θὰ πρέπει νὰ ἔχουν τὸ πρόσταγμα στὰ διαλείμματα, καὶ ὁ ἀρχηγός τῆς τάξης νὰ διοικῇ ὅλη τὴν τάξη.

Δάσκαλος: Μερικοὶ ἀπὸ σὰς χαμογελοῦν. Ἐνας ἀπὸ σὰς φαίνεται νὰ ἔχη ἐνοχληθῇ. Ἀναρωτιέμαι τί εἶναι αὐτὸ ποὺ δεν τοῦ ἀρέσει ἀπ' ὅσα εἶπε ὁ Φ. Μαθητής Α: Ἡ λέξη «παλὸπαιδα».

Μαθητής Φ: Ὅχι, εἶναι ἡ λέξη «πρόσταγμα».

Μαθητής Β: Ὅταν ὁ δάσκαλος δεν εἶναι παρών, ὁ ἀρχηγός πρέπει νὰ πάρῃ τὴ θέση του. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ὁμάδων πρέπει νὰ ἀναφέρουν τί γίνεται στὰ διαλείμματα, π.χ. ὅταν ἓνα παιδί ἀρχίξῃ νὰ καυγαδίζει.

Μαθητής Δ: Αὐτὸ δεν δίνει ἀπάντηση σὲ ὅ,τι εἶπα.

Δάσκαλος: Ὅχι, τὰ πράγματα δεν εἶναι ἀκόμη καθαρὰ γιὰ τὸν Δ.

Μαθητής Δ: Αὐτὸ ποὺ ἐννοῶ εἶναι πὼς ὁ ἀρχηγός ἀναφέρει ὀνόματα.

Δεν θὰ πρεπε νὰ τὸ κἀνῃ αὐτό. Δεν θὰ πρεπε νὰ λήῃ: Αὐτὸς κι' αὐτὸς προσδεύει. Αὐτὸς ἔκανε ἐκεῖνο, ὁ ἄλλος τὸ ἄλλο. Κανένας δεν θὰ ἔπρεπε νὰ μιλᾷ ἔτσι γιὰ τοὺς συμμαθητές του.

Μαθητής Α. (κατάπληκτος): Μὰ γι' αὐτὸ γίνεται ἡ συζήτηση τῆς τάξης. Γιὰ νὰ μπορούμε νὰ μιλοῦμε γιὰ ὅλα.

Μαθητής Ρ: Ὁ Δ. ἐννοεῖ πὼς ὁ Ἀρχηγός τῆς ὁμάδας κάνει κουτσομπολιό. Αὐτὸ ὅμως εἶναι λάθος. Ἐμεῖς θέλουμε νὰ βοηθήσουμε. Ὅταν ὁ ἀρχηγός λέει: ὁ τάδε καὶ ὁ τάδε καθυστεροῦν στὰ μαθηματικά, αὐτὸ δεν εἶναι κουτσομπολιό. Ἄν τὸ ἀπαιτεῖ ἡ περίπτωσις, ἐμεῖς θὰ βοηθήσουμε. Γι' αὐτὸ γίνονται τὰ ἰδιαίτερα μαθήματα. Καὶ ἡ ὥρα τῆς συζήτησης εἶναι γιὰ νὰ μάθουμε π.χ. πὼς τὰ πηγαίνει ὁ Κ.

Μαθητής Β: Δεν ξέρω τί γίνεται μὲ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ ὅταν ἀκούω στὴν ἐβδομαδιαία συζήτηση πὼς τὰ πηγαίνω καλὰ, οἰσθάνουμαι εὐχαριστημένος.

Δάσκαλος: Νομίζω πὼς ὁ καθένας τὸ νοιώθει αὐτό. Βέβαια, ὑπάρχουν πάντα μερικοὶ ποὺ κάνουν τοὺς ἀδιάφορους. Τοὺς ἀρέσει νὰ πιστεύουν πὼς εἶναι πάνω ἀπ' ὅλ' αὐτά. Νομίζω πὼς ὁ Δ. ἀρχίζει νὰ καταλαβαίνει τώρα ποιὰ εἶναι ἡ πρόθεσή μας. Ὅλ' αὐτὰ δεν γίνονται γιὰ νὰ νοιώσῃ ὁ ἓνας ὑπερήφανος κι' ὁ ἄλλος ταπεινωμένος. Ὅπως τὸ εἶπε καὶ ὁ Ρ. ἐμεῖς ζητοῦμε νὰ βοηθήσουμε. Ὁ ἀρχηγός ἀνέφερε τὸν Σ. Ὁ Σ. μᾶς ἔχει κάνει μεγάλες φασαρίες γιὰ ἕξι ὁρόκληρους μῆνες. Ἦταν φορές ποὺ ἦταν ἰδιαίτερα ἐνοχλητικός. Καὶ ξαφνικὰ τὰ πράγματα νὰ πηγαίνουν καλύτερα. Δεν μπορούσα νὰ πιστέψω τ' αὐτιά μου. Ποιὸ εἶναι τώρα τὸ ἀποτέλεσμα;

Μερικὰ παιδιά: Δεν παριστάνει πιὰ τὸ μωρό. Συμμετέχει στὴ δουλειὰ.

Δεν σκαρώνει πιὰ φάρσες.

Δάσκαλος: Σήμερα ἔγραψε καλὰ στὴ γραμματική. Στρεφόμενος πρὸς τὸν Σ.: Τώρα μπορεῖς νὰ φουσκώσῃς σὰ γαλλόπουλο — ἢ νὰ προσπαθήσῃς νὰ γίνῃς καλύτερος. Κάνε ὅ,τι νομίζεις πιὸ σωστό.

Μαθητής Φ: Ὁ Σ. δεν θὰ μᾶς ἐνοχλοῦσε πιὰ καθόλου, ἂν ὁ Β τὸν βοηθοῦσε μερικὲς φορές σὲ ὠρισμένα πράγματα.

Μαθητής Β: Τὸν βοηθῶ, ὅταν εἶναι ἀνάγκη, ἀλλὰ ἔρχεται σ' ἐμένα συνεχῶς καὶ τὸ κάνει γιὰ νὰ μ' ἐνοχλήσῃ.

Μαθητής Τ: Θὰ ἔπρεπε νὰ βάλουμε δίπλα του κάποιον σὰν κι' αὐτὸν γιὰ νὰ δῇ τότε τί ὠραῖα ποὺ θὰ εἶναι.

Δάσκαλος: Νομίζω πὼς τότε θὰ σταματήσῃ.

Μαθητής Β: (στὸ δάσκαλο): Σὰς πειράζει ἂν ὁ Σ. καθήσῃ κάπου ἄλλου. Ἀς τὸν ἀφήσουμε ν' ἀλλάξῃ θέση.

Μαθητής Π: Ὁ Σ. θὰ ἔπρεπε νὰ καθήσῃ κοντὰ σ' ἓναν καλὸ μαθητὴ.

Δάσκαλος: Ἐχουμε ἤδη συζητήσει τὸ θέμα κι' ἔχουμε συμφωνήσει πὼς ὁ βοηθός θὰ πρέπει νὰ κάθεται πάντα κοντὰ στὸ παιδί ποὺ χρειάζεται βοήθεια. Ἡ μόνη ἐρώτησις εἶναι: Φέρνει αὐτὸ κανένα ἀποτέλεσμα; κλπ....

Τὸ σύστημα αὐτὸ τοῦ βοηθοῦ, λέει Spiel, ἦταν μιὰ εὐκαιρία γιὰ πρακτικὴ ἐξάσκηση, ἓνα πολὺ εὐπρόσδεκτο συμπλήρωμα στὶς προσπάθειές μας νὰ ἐνθαρρύνουμε τὰ πιὸ καθυστερημένα παιδιά νὰ προσδεύσουν. Ἀργότερα τὰ παιδιά ὁργάνωσαν τὰ δικά τους συμπληρωματικά μαθήματα. Χωρὶς καμμία πίεση, οἱ βοηθοὶ μὲ τοὺς προστατευομένους τοὺς, συνεργάζονταν γιὰ δύο ὥρες κάθε Δευτέρα ἀπόγευμα γιὰ τὰ Γερμανικὰ καὶ κάθε Παρασκευὴ ἀπόγευμα γιὰ τὰ Μαθηματικά. Καὶ τελικὰ, ἓνα — δύο παιδιά ποὺ εἶχαν καλὸ γράψιμο ὁργάνωσαν μίαν ὥρα καλλιγραφίας. Εἶχε τὴν ἐπιβλεψὴ ἑνὸς καθηγητοῦ, ποῦ, ὡστόσο, δεν ἔπερνε ἄμεσο μέρος στὴν ἐρ-

γασία, καὶ τὰ μαθήματα, τὰ γραπτά, ἡ ὀρθογραφία καὶ ἡ διόρθωση κλπ. γινόνταν ἀπὸ τοὺς βοηθοὺς. Οἱ δάσκαλοι σπάνια ἔπαιρναν μέρος, ἀρκούμενοι στὸ νὰ δίνουν καμμιὰ συμβουλή.

Κατὰ τὰ ἄλλα, τὰ παιδιά ἔκαναν τὴ δουλειά τους. Οἱ ὀργανωτικὲς ἱκανότητες τῶν βοηθῶν ἦταν συχνὰ ἐκπληκτικὲς. Ἡ ἐργασία ἦταν πάντα προσαρμοσμένη στὶς ἀνάγκες τῶν ἀδυνάτων. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς προστατευομένους ἔκαναν μιὰ «ἐγγραφή συνεχοῦς παροχῆς βοηθείας», ὅπως κάποιο παιδί τὸ διετύπωσε. Ἄλλοι ἐλευθερώνονταν ἀπὸ τὴν περαιτέρω ἀνάγκη τῶν συμπληρωματικῶν μαθημάτων — κι' αὐτὴ ἦταν μιὰ ἱερὴ στιγμή. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς βοηθοὺς προβιβάζονταν καὶ οἱ ἴδιοι στὸ ἀξίωμα τοῦ βοηθοῦ.

Τὸ σύστημα αὐτὸ τῶν βοηθῶν ἀναπτύχθηκε καὶ ἐξαπλώθηκε μὲ τὴ βοήθεια τῆς δικῆς του ἰδιαίτερης λογικῆς. Ὁ ἀπόντης λάβαιναν τὰ μαθήματα τους. Στὴν περίπτωση ποὺ ἓνα παιδί ἔλειπε γιὰ καιρὸ ἀπὸ τὸ σχολεῖο, ὁ βοηθὸς πῆγαινε ἀκόμη καὶ στὸ σπίτι του. Τὸ σύστημα τῶν βοηθῶν ἐπεξετάθη καὶ πέρα ἀπὸ τὴ καθαρά ἐκπαιδευτικὴ σφαῖρα καὶ τὰ παιδιά ἀποφάσισαν νὰ διαθέσουν τὸ λεγόμενο «ξυπνητήρι» ποὺ ἀνελάμβανε νὰ περνᾷ νωρὶς τὸ πρωῒ ἀπὸ τὰ σπίτια τῶν γνωστῶν «ὑπναράδων» καὶ νὰ τοὺς φέρνῃ στὸ σχολεῖο. Τὸ μέτρο αὐτὸ γρήγορα βοήθησε καὶ στὴν καταστολὴ καὶ «σκασιαρχείου». Τὰ παιδιά ἄρχισαν ἀκόμη νὰ βοηθοῦνται μετὰξὺ τους καὶ στὸν κοινωνικὸ τομέα. Μοιράζονταν τὸ δεκατισνὸ τους, προσκαλοῦσαν ἄλλα παιδιά στὸ σπίτι γιὰ φαγητό, ἐτοίμαζαν γι' αὐτὰ μικρὰ ποσὰ καὶ τὴν παράκληση Παρακαλοῦμε δώστε αὐτὰ στὸν Ν. ὥστε νὰ μπορέσῃ νὰ κουρευτῇ καὶ νὰ φαίνεται καθαρὸς καὶ περιποιημένος. Τίποτα δὲν ξεφεύγει ἀπὸ τὰ παιδικὰ μάτια».

Ἔτσι ἡ τάξη, σὰν ομάδα βοηθείας ἀποτελεῖ τὴν κορωνίδα τοῦ ὅλου συστήματος. Τὸ σημαντικώτερο ἐπίτευγμα ὅλου τοῦ συστήματος τῆς σχολικῆς αὐτοδιοίκησης βρίσκεται στὸ γεγονὸς ὅτι ἐνθαρρύνει τὰ παιδιά νὰ ἀντιληφθοῦν τίς δυσκολίες τῶν ἄλλων καὶ νὰ ζητήσουν νὰ τοὺς βοηθήσουν, ἀντὶ νὰ στέκονται ψυχρὰ κι' ἀμέτοχα στὴ δική τους πλευρά.

(Συνεχίζεται)

Ἰουλία Καββαδὰ Φιλόλογος

Η ΑΛΜΑΤΩΔΗΣ ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΩΝ ΕΠΟΠΤΙΚΩΝ ΜΕΣΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΥΓΧΡΟΝΟΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΝ

(Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο καὶ τέλος)

Ἐδῶ αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκη νὰ ἀναφέρω τί διεπίστωσα ἐπισκεπτόμενος τὴν ἔκθεσιν τῆς Βασιλείας: Ἀξιόλογος ἦτο ἡ συρροὴ ἐκπαιδευτικῶν λειτουργῶν ἐκ τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης καὶ ἄλλων χωρῶν καίτοι τὰ σχολεῖα λικρὸν ἔτος. Ἐπίσης ὀργανωμέναι ἦσαν αἱ ἐπισκέψεις, ἢ μᾶλλον αἱ ἀποράγοντες μετέβησαν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν χωρῶν. Ἀρμόδιοι κρατικοὶ πατὰ νέα συστήματα διδασκαλίας καὶ τὰ ἐκθέματα, τὰ νέα καὶ τὰ παλαιά, εἰς ὅλας τὰς τεχνικὰς τῶν λεπτομερειῶν. Μόνον ἡ Ἑλλάς δὲ ἐξεπροσωπεῖτο δι' ἐπισήμου ἀποστολῆς. Τολμῶμεν νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἡ πείρα τὴν ὅποیان διαθέτομεν μᾶς ἐβοήθησε πάρα πολὺ εἰς τὸ νὰ ἀποκομίσωμεν μεγάλα ὀφέλη

εἰς τὸν τομέα τῆς ἀρμοδιότητός μας πλὴν ὅμως, πιστεύομεν, ὅτι ἐὰν μετεβαίνομεν εἰς τὴν Ἐκθεσιν μετ' ἄλλων ἱκανῶν καὶ ἐμπειρῶν συναδέλφων, ὡς ἐνεφανίσθησαν εἰς αὐτὴν αἱ ἄλλαι χώραι, ἡ ὠφέλεια θὰ ἦτο θετικώτερα καὶ πολλαπλῇ. Τὸ γεγονὸς εἶναι ὅτι, ἐν συγκρίσει μὲ τὰς ἄλλας χώρας, τὰ κενὰ τῆς ἑλληνικῆς Παιδείας εἰς ἐποπτικὰ μέσα διδασκαλίας εἶναι πολὺ μεγαλύτερα. Συνεπῶς καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκπροσώπων ἔπρεπε νὰ εἶναι μεγαλύτερος, ὥστε προγραμματίζοντες καὶ συντονίζοντες μετὰ τὴν ἐπάνοδον «τὰς παρατηρήσεις μας» νὰ εὐρεθῶμεν ἔτοιμοι ἀπὸ πλευρᾶς ἐντυπώσεων καὶ γνώσεων, τὰς ὁποίας νὰ ἐκθέσωμεν καταλλήλως εἰς τοὺς ἀρμοδίους κυβερνητικοὺς παράγοντας τῆς χώρας μας καὶ νὰ πείσωμεν τούτους περὶ τῆς ἀποτελεσματικότητος καὶ τῆς ἀποδοτικότητος τοῦ ἐκτιθεμένου προγράμματος προκειμένου νὰ διατεθοῦν αἱ πιστώσεις καὶ νὰ προχωρήσωμεν σταδιακῶς «τὸν ἀνεφοδιασμόν» δι' ὀπτικο — ἀκουστικῶν μέσων. Καὶ ὁ ἀνεφοδιασμὸς οὗτος ἐπιβάλλεται ὅπωςδῆποτε νὰ γίνῃ τάχιστα καὶ εἰς εὐρεῖαν κατὰ τὸ δυνατόν ἑκτασιν. Ὅσον ἐπαχθῇ καὶ ἐὰν φαίνονται τὰ ἔξοδα — καὶ τοῦτο λόγῳ τῶν τεραστίων ἐλλείψεων —, ταῦτα κατὰ βάσιν εἶναι ἀσήμαντα ἐν ὅψει τῶν τεραστίων ὠφελειῶν τὰς ὁποίας θὰ ἀποκομίσῃ μακροπροθέσμως ἡ χώρα μας. Καμμιὰ θυσία δὲν εἶναι ἀρκετὴ προκειμένου νὰ ἐπενδυθῇ ἡ Παιδεία τῆς χώρας μας. Καὶ κατ' οὐσίαν δὲν πρόκειται κἄν περὶ θυσίας, ἀλλὰ ἀπλῶς περὶ ὑποχρεώσεως ἐναντι τῆς νεολαίας μας, ἐναντι τῶν παιδιῶν μας, ἐναντι τῶν οὐριανῶν οἰκοδόμων τῆς εὐμερίας τοῦ λαοῦ μας, τῶν ἐπερχομένων γενεῶν, διὰ νὰ δυνηθοῦν νὰ προβάλουν τὴν χώραν μας διεθνῶς. Εἶναι ἴσως τὸ μόνον μακρόπνοον εἶδος ἐπενδύσεως, ὅμως εἶναι ἀπολύτως ἐξησφαλισμένον καὶ ἀποφέρει κέρδη ἑκατὸν τοῖς ἑκατόν. Ἡ Παιδεία ἔχει παύσει νὰ θεωρῇται καὶ παρ' ἡμῖν ἐκ τῶν ἀσυμφόρων πρὸς ἐπένδυσιν σοβαρῶν κεφαλαίων ἔργων. Εἶναι πλέον καιρὸς νὰ γίνωμεν καὶ ἡμεῖς μιὰ μικρὰ «ἀνεπτυγμένη» καὶ ὅχι «ὑπὸ ἀνάπτυξιν» Χώρα. Ὅπως εἰς μίαν οἰκιακὴν οἰκονομίαν τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὸν προϋπολογισμόν ἔχει «τὸ παιδί», ἔτσι καὶ εἰς τὸ ἑλληνικὸν Δημόσιον καμμιὰ δαπάνη δὲν πρέπει νὰ θεωρῇται ἀρκετὴ, ὅταν πρόκειται διὰ τὴν μαθητιῶσαν νεολαίαν.

Ἐκ τῶν πρωταρχικῶν, κατὰ συνέπειαν, μελημάτων τῆς Πολιτείας θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἐνίσχυσις τῆς Παιδείας διὰ γενναίων χορηγήσεων, διὰ νὰ ἀνυψωθῇ τὸ μορφωτικὸν ἐπίπεδον ποιοτικῶς καὶ ποσοτικῶς τῆς νεολαίας μας, καὶ νὰ λησμονηθῇ ἡ ἀρχή, καθ' ἣν πᾶν ἔργον μὴ ἀποφέρειν ἀμέσως κέρδη εἶναι ἀνάξιον ἀμέσου χρηματοδοτήσεως.

Ἡ μόρφωσις τῆς νεολαίας μας εἶναι ἡ ὑποδομὴ τῆς ἐξελίξεως καὶ τοῦ μέλλοντος τῆς χώρας μας.

Ἐν κατακλείδι θεωρῶ ὑποχρεωσίν μου νὰ ἐκφράσω τὰς θερμὰς εὐχαριστίας μου, πρῶτον εἰς τὸν σεβαστόν μου Ὑπουργὸν Παιδείας καὶ Ὁρισκευμάτων, ὅστις παρέσχεν εἰς τὸν τομέα τῶν στόχων τῆς ἡμετέρας Διευθύνσεως πᾶσαν βοήθειαν καὶ ἐκτίμησιν τῶν ἐπιδιωκομένων σκοπῶν τῆς καὶ δεύτερον διὰ τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν κατανόησιν τῶν ἀρμοδίων τοῦ Ὑπουργείου Συντονισμοῦ καὶ εἰδικώτερον τοῦ Δ/νοῦ τῆς Ὑπηρεσίας Τεχνικῆς Βοηθείας, κ. Γ. Τριανταφυλλοπούλου, οἵτινες σταθμίζοντες τὴν σπουδαιότητα καὶ τὴν ἀνάγκη τῆς ἐπισκέψεως εἰς τὴν Ἐκθεσιν ἐνέκριναν τὴν σχετικὴν δαπάνην, καταστήσαντες οὕτω δυνατὴν τὴν μετάβασίν μας εἰς τὴν Ἡ' Didacta τῆς Βασιλείας.

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω διαπιστώσεων ὅσον ἀφορᾷ τὴν πρόοδον τοῦ ἐξοπλισμοῦ τῶν σχολείων εἰς τὰ ξένα Κράτη διὰ νέων καὶ ποικίλων ἐποπτικῶν μέσων καὶ τὴν σημασίαν ὡς καὶ τὴν σπουδαιότητα, ἣν ἀποδίδουν

οί ξένοι εις τὸ ζήτημα τοῦτο, θὰ μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ ἐκθέσω ἐν ὀλίγοις, πῶς ἡ Διεύθυνσις Ἑποπτικῶν Ὀργάνων τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας ἀντιμετώπισε τὴν ἀνάγκην ταύτην τῶν σχολείων μας ἐν συναρτήσει πάντοτε πρὸς τὰ οἰκονομικὰ δεδομένα τῆς χώρας μας.

Εἶναι γεγονὸς ἀναμφισβήτητος, ὅτι τὸ ὅλον θέμα τῆς ἐπιλύσεως τοῦ σοβαροῦ τούτου προβλήματος τοῦ ἀνεφοδιασμοῦ τῶν σχολείων διὰ τῶν ἀπαραιτήτων ἐποπτικῶν μέσων διδασκαλίας εἶναι καθ' ὅλοκληρίαν θέμα πιστώσεων. Λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν, ὅτι τὰ ἀπαιτούμενα κεφάλαια εἶναι σημαντικά καὶ ὅτι ἡ Παιδεία ἔχει καὶ ἄλλας σοβαρὰς ἀνάγκας, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀντιμετωπισθῇ τὸ θέμα τοῦτο βαχυπροθέσμως.

Ἡ Διεύθυνσις Ἑποπτικῶν Ὀργάνων, ἀντιληφθεῖσα τὴν ἀδυναμίαν τῆς ταχείας ἐπιλύσεως τοῦ προβλήματος τούτου, ἀνεγνώρισε τὴν ἀνάγκην καταρτισμοῦ ἐνὸς προγράμματος σταδιακοῦ ἐξοπλισμοῦ τῶν σχολείων μετὰ ἐποπτικὰ μέσα διδασκαλίας βάσει τῶν ἐλληνικῶν δεδομένων. Βεβαίως, ἡ χρονικὴ διάρκεια καὶ ὁ ρυθμὸς τοῦ τοιοῦτου ἐφοδιασμοῦ τῶν σχολείων καθὼς καὶ ἡ σύνθεσις τῆς ἀποτελουμένης ἐκ βασικῶν ὀργάνων σειρᾶς δὲν ἱκανοποιεῖ τὴν Ὑπηρεσίαν, διακαῆς ἐπιθυμία, τῆς ὁποίας θὰ ἦτο νὰ δυνηθῇ νὰ ἐγγίξῃ τὰ μεσαῖα εὐρωπαϊκὰ ἐπίπεδα ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἐξοπλισμὸν τῶν σχολείων δι' ἐποπτικῶν μέσων, πλὴν ὅμως, ἔστω καὶ μετὰ τὰ εἰς τὴν διάθεσίν τῆς πενιχρὰ οἰκονομικὰ μέσα, καταβάλλει συνεχῶς εἰς τὰ πλαίσια ταῦτα ἀόκνους προσπάθειας διὰ τὴν ποιοτικὴν βελτίωσιν τῆς παραγωγῆς τοῦ ὑπ' αὐτὴν λειτουργοῦντος Ἑργοστασίου κατασκευῆς μέσων διδασκαλίας καὶ τὴν αὐξήσιν τοῦ ρυθμοῦ τῆς παραγωγῆς. Ἡ ἐπιτυχία τοῦ τοιοῦτου ἔργου τῆς ἀναγνωρίζεται πανταχόθεν. Σκόπιμον θὰ ἦτο ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς συγγραφῆς τῆς παρούσης ἐκθέσεως νὰ ἐξιστορήσω εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἐν συντομίᾳ τὴν δραστηριότητα τῆς Διευθύνσεως εἰς τὸν τομέα τοῦ ἐφοδιασμοῦ τῶν σχολείων δι' ἐποπτικῶν μέσων διδασκαλίας.

Α'. ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ

Ἡ παρὰ τῷ Ὑπουργεῖῳ Ἑθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων ὑφισταμένη Διεύθυνσις Ἑποπτικῶν Ὀργάνων συνεστήθη τὸ πρῶτον τὸ 1935 διὰ Ν.Δ/τος ὡς «Γραφεῖον Μορφωτικοῦ Κινηματογράφου». Τὸ ἔτος 1935 διὰ τοῦ Α.Ν. 782 «περὶ Ὀργανισμοῦ τῆς Κεντρικῆς Ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου» συνεστήθη τὸ Τμήμα Ἑποπτικῶν Μέσων Διδασκαλίας, τὸ δὲ 1939 διὰ τοῦ Α.Ν. 1772 κατηργήθη τὸ Γραφεῖον Μορφωτικοῦ Κινηματογράφου καὶ αἱ ἀρμοδιότητές του περιήλθον εἰς τὸ Τμήμα. Διὰ τοῦ Α.Ν. 209/1945 τὸ Τμήμα ἀνῆχθη εἰς Διεύθυνσιν ὑπὸ τὸν τίτλον «Διεύθυνσις Ἑποπτικῶν Ὀργάνων καὶ Σχολικῶν Ἐπίπλων». Διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 82/440 Ὑπουργικῆς Ἀποφάσεως τὸ ἔτος 1948 ἱδρύθη τὸ «Ἑργοστάσιον Ἐπισκευῆς καὶ Κατασκευῆς Ὀργάνων Φυσικῆς» ἀντὶ τοῦ προβλεπομένου ἀπὸ τοῦ 1940 διὰ τοῦ Α.Ν. 2338/1940 συσταθέντος «Ἑργαστηρίου Ἐπισκευῆς Ὀργάνων Φυσικῆς».

Τὸ ἐν λόγῳ Ἑργοστάσιον ἐγκατεστάθη εἰς μίαν μικρὰν αἴθουσαν τοῦ ὑπογείου τοῦ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Φειδίου 1 ἀκινήτου τῆς Γερμανικῆς Ἀρχαιο-λογικῆς Σχολῆς, ὅπου καὶ ἤρχισε τὰς ἐργασίας του, ἐξοπλισθὲν διὰ δωρηθέντων ὑπὸ τῆς U.N.E.S.C.O. εἰς τὴν Ὑπηρεσίαν ὀλίγων μηχανημάτων, τὰ ὁποῖα συνεπληρώθησαν δι' ἀγορᾶς παρὰ τοῦ Ο.Δ.Ι.Σ.Υ. ἐτέρων μεταχειρισμένων τοιοῦτων καὶ διὰ τῶν ἀπαραιτήτων ἐργαλείων, ἅτινα καὶ ἀπετέλεσαν τὴν βάσιν διὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ Ἑργοστασίου. Τὸ ἐμβαδὸν τοῦ ἐν λόγῳ χώρου ἀνήρχετο εἰς μόλις 50 μ². Ἀπὸ τὸ 1955 τὸ Ἑργοστάσιον

μετεφέρθη καὶ ἐγκατεστάθη εἰς κτίριον τοῦ Δημοσίου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ρήγα Παλαμῆδου 4, ὅπου καὶ μέχρι σήμερον λειτουργεῖ.

Μετὰ τὴν ἱδρυσιν τοῦ Ἑργοστασίου ἡ ὅλη προσπάθεια τῆς Ὑπηρεσίας ἐστράφη εἰς τὴν κατασκευὴν ὀργάνων Φυσικῆς. Αἱ δυσκολίαι, τὰς ὁποίας ἀντιμετώπισεν αὕτη ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς λειτουργίας τοῦ Ἑργοστασίου ὑπῆρξαν τεράστιαι. Πρὸς πληρεστέραν κατανόησιν αὐτῶν θὰ πρέπει νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἡ κατασκευὴ μιᾶς πολυσυνθέτου συσκευῆς ἢ ἐνὸς ὀργάνου Φυσικῆς Πειραματικῆς δὲν ἀποτελεῖ μίαν ἀπλὴν μηχανουργικὴν ἐργασίαν, ἀλλὰ μίαν αὐτόχρημα λειτουργικὴν τοιαύτην, ἀπαραίτητον διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἀπαιτουμένης ἀκριβείας εἰς τὴν ἀπόδοσιν, τὸν εὐχερῆ χειρισμὸν καὶ τὴν καλὴν λειτουργίαν αὐτῆς. Ἡ Ὑπηρεσία ἐξ ἄλλου δὲν περιορίσθη εἰς ἀπλὴν ἀντιγραφὴν ἐκ τῶν καταλόγων τῶν ξένων ἐργοστασίων τῶν συσκευῶν καὶ ὀργάνων, ἀλλ' ἐμελέτησε ταύτας ἀπὸ παιδαγωγικῆς, τεχνικῆς καὶ οἰκονομικῆς πλευρᾶς καὶ ἐσχέδισσε κατὰ τρόπον ἱκανοποιούντα τὰς προαναφερθείσας ἀξιώσεις καὶ τὴν οἰκονομικωτέραν κατασκευὴν. Ἡ ἀρχὴ αὕτη ἐξακολουθεῖ νὰ ἀποτελῇ καὶ σήμερον τὴν κατεύθυν- τῆς Ὑπηρεσίας.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καὶ μόνων καθίσταται φανερόν τὸ μέγεθος καὶ τὸ πληθὸς τῶν δυσκολιῶν, τὰς ὁποίας εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἀντιμετωπίσῃ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὸ Ἑργοστάσιον καὶ αἱ ὁποῖαι συνίστανται εἰς τὰ ἑξῆς:

- 1) Εἰς τὴν ἐξεύρεσιν καὶ κατάρτισιν εἰδικευμένου τεχνικοῦ προσωπικοῦ καταλλήλου διὰ τὴν κατασκευὴν ταιούτων πολυσυνθέτων συσκευῶν.
- 2) Εἰς τὴν ἔλλειψιν ἐπαρκoῦς καὶ καταλλήλου μηχανικοῦ ἐξοπλισμοῦ καὶ τῶν ἀπαιτουμένων χώρων.
- 3) Εἰς τὴν ἀρχικὴν ἔλλειψιν κρατικοῦ ἐνδιαφέροντος ἢ ὁποῖα ὑπεχρέωσεν τὸ Ἑργοστάσιον εἰς τὴν περιορισμένην καὶ ἀντιοικονομικὴν παραγωγὴν.
- 4) Εἰς τὴν ἀντίδρασιν ἐκείνων τῶν ὁπoίων τὰ συμφέροντα ἐθίγησαν ἐκ τῆς λειτουργίας τοῦ Ἑργοστασίου.

ΠΟΡΟΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΥ

Πόρους διὰ τὴν ἐν γένει λειτουργίαν τοῦ Ἑργοστασίου ἀπετέλεσαν κατὰ καιροὺς:

α) Ἀρχικῶς τὸ ἐλάχιστον προϊόν ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν ἐν αὐτῷ κατασκευαζομένων ὀργάνων πρὸς τὰ πάσης φύσεως σχολεῖα καὶ ἱδρύματα

β) Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1956 ἤρχισε μικρὰ οἰκονομικὴ ἐνίσχυσις ἐκ μέρους τοῦ Κράτους ἐκ τῶν ἐκπαιδευτικῶν τελῶν,

γ) Τὸ ἔτος 1959 δυνάμει τῆς ὑπ' ἀριθ. 1003 πράξεως τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου ἀποφασίζεται ἡ χορήγησις οἰκονομικῆς ἐνισχύσεως αὐτοῦ διὰ ποσοστοῦ ἐκ 10% ἐκ τῆς μαθητικῆς εἰσφορᾶς. Παρεμπιπτόντως ἀναφέρεται ὅτι, ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἤρξατο καὶ ἡ δωρεὰν χορήγησις τῶν ὀργάνων πρὸς ἅπαντα τὰ σχολεῖα τοῦ Κράτους.

δ) Ἐν ἔτει 1962, δυνάμει τοῦ ὑπ' ἀριθ. 4242/1962 Ν.Δ/τος κατηργήθη ἡ μαθηματικὴ εἰσφορὰ μετὰ τὴν ἐντεῦθεν συνέπειαν τῆς ἀπωλείας τῆς οἰκονομικῆς ἐνισχύσεως τοῦ ἐκ ταύτης λαμβανομένου ποσοστοῦ 10%.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, δυνάμει ἀποφάσεως τοῦ ἐπὶ τῆς Ἑθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων Ὑπουργοῦ, παρεσχέθη εἰς τὸ Ἑργοστάσιον οἰκονομικὴ ἐνίσχυσις ἐκ τῶν ἐκπαιδευτικῶν τελῶν, ἅτινα καὶ ἀνεγράφησαν εἰς τὸν Κρατικὸν Προϋπολογισμὸν χρήσεως 1963.

Ἐπειδὴ ὅμως κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος κατηργήθησαν καὶ τὰ ἐκπαιδευτικὰ τέλη, τὰ δὲ ὄργανα ἐχορηγοῦντο τελείως δωρεάν εἰς τὰ σχολεῖα, ἡ καθ' ὅλου οἰκονομικὴ κατάστασις τοῦ Ἑργοστασίου εὐρέθῃ μετέωρος καὶ τοῦτου ἔνεκεν ἐζητήθη παρὰ τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους οἰκονομικὴ ὑποστήριξις διὰ τῆς ἐκδόσεως προσωρινῶν ἐνταλμάτων ἐνισχύσεως τῶν παρὰ τῇ Τραπεζῇ τῆς Ἑλλάδος ὑφισταμένων δύο λογαριασμῶν ἐκ τῶν ἀναγραφεισῶν εἰς τὸν προϋπολογισμόν τοῦ 1964 πιστώσεων διὰ τὴν λειτουργίαν τοῦ Ἑργοστασίου. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ ἡ προσπάθεια αὕτη ἀπέβη ἀτελεσφόρητος — καθ' ὅσον δὲν ὑφίστατο διάταξις Νόμου λειτουργίας τοῦ Ἑργοστασίου — ἡ Ὑπηρεσία ἀπετάθη ἐγγράφως πρὸς τὸν Ὀργανισμόν Σχολικῶν Κτιρίων ζητοῦσα ὑπὸ μορφήν δανειοδοτήσεως ἐνίσχυσιν τῶν ἀνωτέρω λογαριασμῶν.

Ἀκολουθῶς ὁ ἐν λόγῳ Ὀργανισμὸς ἐχορήγησεν εἰς τὴν Ὑπηρεσίαν πίστωσιν περιωρισμένου ὕψους ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς ἐπιστροφῆς.

ε) Δυνάμει συμβάσεως ὑπογραφείσης μεταξὺ τοῦ Ἑλληνικοῦ Δημοσίου καὶ τοῦ Ὀργανισμοῦ Εὐρωπαϊκῆς Οἰκονομικῆς Συνεργασίας (ἥτοι τοῦ σημερινοῦ Ὀργανισμοῦ Οἰκονομικῆς Συνεργασίας καὶ Ἀναπτύξεως) τὸ Ἑργοστάσιον ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν τῆς καλύψεως τῶν ἀναγκῶν εἰς ἐποπτικὰ μέσα διδασκαλίας ἀπάντων τῶν σχολείων τοῦ Κράτους ἔναντι δωρεάν παροχῆς ὑπ' αὐτοῦ μηχανημάτων ἀξίας 123.000 δολαρίων.

Β'. ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΣ ΤΟΥ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΥ

Μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς εἰρημένης συμβάσεως τὸ Ἑργοστάσιον Κατασκευῆς Ἐποπτικῶν Μέσων Διδασκαλίας εἰσῆλθεν εἰς τὴν τρίτην καὶ σημαντικωτέραν φάσιν τῆς ἀναπτύξεώς του.

1) Ἐπραγματοποιήθη ἡ ἐπέκτασις τῶν χώρων παραγωγῆς του κατὰ $337 \mu^2$, ἥτοι ἀπὸ 382 εἰς $719 \mu^2$.

2) Παρελήφθησαν ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Ο.Ο.Σ.Α. προμηθευομένων πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ μηχανικοῦ ἐξοπλισμοῦ τοῦ Ἑργοστασίου ἐργαλειομηχανῶν καὶ συσκευῶν 24 μηχανήματα καὶ ὄργανα μετρήσεως ἀκριβείας, ἅτινα καὶ ἐγκατεστάθησαν βάσει τοῦ ἐκπονηθέντος καὶ ἐγκριθέντος σχετικοῦ σχεδίου διανομῆς χώρων παραγωγῆς. Οὕτω τὸ Ἑργοστάσιον ἀριθμεῖ σήμερον 104 μονάδας μηχανημάτων πάσης φύσεως.

3) Ἀποπερατώθησαν αἱ ἐγκαταστάσεις διανομῆς ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, ὕδατος, φωταερίου καὶ ἀέρος.

4) Παρελήφθησαν παρὰ τοῦ Ἑθνικοῦ Βασιλικοῦ Ἰδρύματος διάφορα μηχανήματα, ὄργανα καὶ συσκευαὶ ἠχοληψίας καὶ μοντὰζ κινηματογραφικῶν ταινιῶν, συμπληρωμένου οὕτω τοῦ παρὰ τῷ Ἑργοστασίῳ λειτουργοῦντος Κινηματογραφικοῦ Ἑργαστηρίου, διαθέτοντος ἤδη δυνατότητας ἀντιμετωπίσεως ἀπασῶν τῶν συναφῶν ἐργασιῶν, ἥτοι λήψεως κινηματογραφικῶν ταινιῶν, ἠχοληψίας, ντουπλαρίσματος, ἐκτυπώσεως, ἐμφάνισεως καὶ μοντὰζ.

5) Διὰ τὴν μαζικὴν παραγωγὴν ὁργάνων Φυσικῆς σχολείων Στοιχειώδους καὶ Μέσης Ἐκπαιδεύσεως, βάσει τοῦ ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς ἀνωτέρω συμβάσεως καταρτισθέντος Σχεδίου STP—21, ἡ Ὑπηρεσία προέβη εἰς τὴν σύνταξιν οἰκονομοτεχνικῆς μελέτης (ἐκπνόνησιν κατασκευαστικῶν σχεδίων, ὑπολογισμόν ἀπαιτηθησομένων πρώτων ὑλῶν, χρονομέτρησιν κατασκευῆς τῶν ἐπὶ μέρους ἐξαρτημάτων ὁργάνων καὶ αὐτοῦ τοῦτου τοῦ ὁργάνου) διὰ τὴν κατασκευὴν 35 βασικῶν ὁργάνων ἀποτελούντων τὴν σειρὰν τῆς Στοιχειώδους Ἐκπαιδεύσεως τὴν ἐγκριθεῖσαν ὑπὸ τῆς Ἑθνικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ

τοῦ Ο.Ο.Σ.Α. (ἀπομένει ἤδη ἡ ἀντίστοιχος οἰκονομοτεχνικὴ μελέτη διὰ τὰ ὄργανα τῶν σχολείων τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως, Γυμνασίων καὶ Λυκείων, βάσει τῶν ἐγκριθέντων ὑπὸ τῆς Ἑθνικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ τοῦ Ο.Ο.Σ.Α. εἰδῶν ὁργάνων Φυσικῆς).

6) Κατὰ τὸ παρελθὸν ἐλειτούργησεν ἐν τῷ Ἑργοστασίῳ καὶ εἰς εἰδικὴν Αἴθουσαν Πειραμάτων ἐξοπλισθεῖσαν πλήρως πρὸς τοῦτο δι' ὧν τῶν μέσων (ἐγκαταστάσεων, ἐπίπλων καὶ ὁργάνων Φυσικῆς) ἐπὶ 4 ὥρας καθ' ἑκάστην ἑβδομάδα Σεμινάριον Φυσικῆς σκοποῦν εἰς τὴν ἀπόκτησιν πείρας περὶ τὴν ἐκτέλεσιν πειραμάτων ἐξ 20 Φυσικῶν τῶν ἐν τῷ Διδασκαλείῳ Μέσης Ἐκπαιδεύσεως μετεκπαιδευομένων. Ἐν συνεχείᾳ καὶ κατόπιν ἀποφάσεως τοῦ τότε Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας ἐλειτούργησε παρὰ τῷ Ἑργοστασίῳ καὶ ἐν τῇ ἀναφερομένῃ Αἰθούσῃ Πειραμάτων, εἰδικῶς διαμορφώσεως πρὸς τοῦτο, «Θερινὸν Σεμινάριον» ἀσκήσεως καθηγητῶν Φυσικῆς εἰς τὴν χρῆσιν τῶν νέων ἐποπτικῶν μέσων διδασκαλίας τῶν κατασκευαζομένων εἰς τὸ Ἑργοστάσιον τοῦ Ὑπουργείου.

Τοῦ σεμιναρίου τούτου μετεῖχον συνολικῶς 96 καθηγηταὶ Φυσικῆς. Τὸ Σεμινάριον ἔλαβε χώραν εἰς δύο ἐκπαιδευτικὰς περιόδους 20ημέρου διαρκείας, ἑκάστην τῶν ὁποίων παρηκολούθησαν 48 καθηγηταὶ Φυσικῆς εἰς δύο ὁμάδας, ἥτοι μίαν πρωϊνὴν καὶ μίαν ἀπογευματινὴν. Οἱ μετεκπαιδευθέντες εἰς τοῦτο ὑπηρετοῦν ὅλοι εἰς σχολεῖα Μέσης Ἐκπαιδεύσεως τῆς ἐπαρχίας καὶ μετεκλήθησαν εἰδικῶς πρὸς παρακολούθησιν τῶν μαθημάτων τοῦ Σεμιναρίου.

Τὸ ποσοστὸν συμμετοχῆς τοῦ Ἑργοστασίου εἰς τὴν ἐπιτυχίαν καὶ τὴν πραγματοποιήσιν τοῦ στόχου τῆς παιδεύσεως τῶν ἐκπαιδευτικῶν λειτουργῶν εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ὁργάνων καὶ τὴν ἐκμάθησιν τῶν νέων ἐπιτεύξεων εἰς τὸν τομέα τῆς ἐποπτικῆς διδασκαλίας εἶναι ἴσον μὲ τὸν στόχον αὐτοῦ ὅσον ἀφορᾷ τὴν κατασκευὴν ὁργάνων Φυσικῆς καὶ διατάξεων διὰ τὴν ἐποπτικὴν διδασκαλίαν τῶν Θετικῶν Ἐπιστημῶν.

Γ'. ΔΙΑΝΟΜΑΙ ΟΡΓΑΝΩΝ

Τὸ Ἑργοστάσιον Κατασκευῆς Ἐποπτικῶν Μέσων Διδασκαλίας λειτουργεῖ μὲ διαρκῶς αὐξανόμενον ρυθμὸν ἐπιτυχόν, ἴδια κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, διὰ τῆς συνεχοῦς αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς του, ὅχι μόνον νὰ ἀνταποκριθῇ κατὰ λίαν ἱκανοποιητικὸν τρόπον εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν σχολείων εἰς ὄργανα Φυσικῆς Πειραματικῆς, μέχρι τοῦ σημείου νὰ διακοπῇ ἡ εἰσαγωγὴ ἐκ τοῦ Ἐξωτερικοῦ τοιούτων ὁργάνων, ἀλλὰ καὶ νὰ προκαλῇ τὸν θαυμασμόν καὶ τοὺς ἐπαίνους διὰ τὴν τελειότητα τῶν ἐν αὐτῷ κατασκευαζομένων ὁργάνων τῶν κατὰ καιροὺς ἐπισκεπτομένων τοῦτο εἰδικῶν ἐκ τοῦ Ἐξωτερικοῦ.

Αἱ πραγματοποιηθεῖσαι μέχρι τοῦδε δωρεάν διανομαὶ ὁργάνων εἰς τὰ σχολεῖα τοῦ Κράτους ἔχουν ὡς κατωτέρω:

Σχολεῖα Στοιχειώδους Ἐκπαιδεύσεως

1) 6.500 σειραὶ ὁργάνων Φυσικῆς εἰς ἰσάριθμα σχολεῖα συνολικὸς ἀριθμὸς διανεμηθέντων ὁργάνων	201.000
2) 1.000 σειραὶ ὁργάνων Χημείας εἰς ἰσάριθμα σχολεῖα συνολικὸς ἀριθμὸς διανεμηθέντων ὁργάνων	27.500
3) 1.000 σειραὶ χημικῶν οὐσιῶν εἰς ἰσάριθμα σχολεῖα συνολικὸς ἀριθμὸς διανεμηθεισῶν χημ. οὐσιῶν	22.500

Σχολεία Μέσης 'Εκπαίδευσης (Γυμνάσια και Λύκεια)

1) 500 σειραι ὀργάνων Φυσικῆς εἰς ἰσάριθμα σχολεῖα συνολικὸς ἀριθμὸς διανεμηθέντων ὀργάνων	56 000
2) 1.000 σειραι ὀργάνων Χημείας εἰς 500 σχολεῖα συνολικὸς ἀριθμὸς διανεμηθέντων ὀργάνων	28.000
3) 1.000 σειραι χημικῶν οὐσιῶν εἰς 500 σχολεῖα συνολικὸς ἀριθμὸς διανεμηθεισῶν χημ. οὐσιῶν	30.000
Συνολικὸς ἀριθμὸς διανεμηθέντων	365.000

Πέραν αὐτῶν διενεμήθησαν :

- 1) 481 προβολεῖς σταθερῶν εἰκόνων εἰς ἰσάριθμα Γυμνάσια καὶ Λύκεια.
- 2) 541.125 εἰκόνες διαφάνειαι εἰς FILM — STRIPS διὰ τὴν διδασκαλίαν Βιολογικῶν μαθημάτων, εἰς Γυμνάσια καὶ Λύκεια
- 3) 100 προπλάσματα ἀνθρωπίνου σώματος εἰς φυσικὸν μέγεθος εἰς ἰσάριθμα Γυμνάσια καὶ Λύκεια.

Σχετικῶς μὲ τὴν ἀξιοποίησιν τῶν ἀνωτέρω διανεμηθέντων ἐποπτικῶν μέσων εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Στοιχειώδους 'Εκπαίδευσης ἐπιβάλλεται νὰ τὸνίσωμεν καὶ πάλιν τὴν χρησιμότητα τῆς λειτουργίας μονίμων Σεμιναρίων εἰς τὴν ἀσκήσιν τῆς χρήσεως ἐποπτικῶν μέσων διδασκαλίας.

'Αποτελεῖ κοινὸν μυστικόν, ὅτι εἰς τὰ περισσότερα τῶν σχολείων τῆς Στοιχειώδους 'Εκπαίδευσης τὰ χορηγηθέντα ὄργανα καὶ αἱ χημικαὶ οὐσίαι εὐρίσκονται ἄχρηστα ἐν πολλοῖς ἐκ διαφόρων γνωστῶν λόγων, ἐξ οὗ καὶ ἤχθημεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι εἶναι ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη ἡ διοργανώσις μονίμων Σεμιναρίων εἰς τὰ διάφορα 'Εκπαιδευτικὰ Κέντρα τῆς Χώρας.

Οὕτω παρέχεται ἡ εὐχέρεια εἰς τοὺς διδάσκοντας τὴν Φυσικὴν καὶ τὴν Χημείαν ὅπως ἀνανεώσουν διὰ τοῦ πειράματος μὲ ἐκσυγχρονισμένα μέσα τὰς κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν σπουδῶν τῶν καὶ τὰς μετέπειτα διὰ τῆς κατ' ἰδίαν μελέτης ἀποκτηθείσας γνώσεως, βέβαιοι ὄντες ὅτι τοιοῦτοτρόπως θὰ καταστήτῃ περισσότερον εὐκόλος καὶ ἐπαγωγὸς ἡ μετάδοσις τῶν προαναφερθεισῶν γνώσεων εἰς τοὺς μαθητάς.

"Ἡδὴ εἶμαι εἰς τὴν εὐχάριστον θέσιν νὰ γνωστοποιήσω, ὅτι ἔχει προγραμματισθῇ λειτουργία Σεμιναρίου Τεχνικῆς 'Εκπαίδευσης εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ἐποπτικῶν μέσων Φυσικῆς, Χημείας καὶ ὁπτικοακουστικῶν μέσων 150 λειτουργῶν Στοιχειώδους 'Εκπαίδευσης εἰς 'Εκπαιδευτικὸν Κέντρον τῆς χώρας μας ἀπὸ τῆς 15ης ἕως 24ης Σεπτεμβρίου ἐ. ἔ..

Δ'. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ

1ον) Συνέχισις τῆς κατασκευῆς ὀργάνων Φυσικῆς μὲ ἡδξημένον δυναμικὸν παραγωγῆς τοῦ «Κέντρου» ἐκ τοῦ λόγου ὅτι οἱ χώροι παραγωγῆς ἐδιπλασιάσθησαν ἀφ' ἑνός καὶ ὅτι συνεπληρώθη ὁ ἐξοπλισμὸς τοῦ Κέντρου διὰ νέων ἐργαλειομηχανῶν ἀφ' ἐτέρου, ἵνα ἐφοδιασθοῦν εἰς διάστημα δύο ἐτῶν καὶ τὰ ὑπόλοιπα σχολεῖα διὰ βασικῶν μέσων διδασκαλίας.

2ον) 'Εφοδιασμὸς τῶν σχολείων δι' ὁπτικο-ακουστικῶν μέσων, ἥτοι κινηματογραφικῶν προβολέων, ἐπισκοπίων, μικροσκοπίων, προβολέων σταθερῶν εἰκόνων καὶ μαγνητοφῶνων.

3ον) Μεταφορὰ τοῦ Κέντρου μέχρι τέλους τοῦ 1967 εἰς πλέον εὐρύχωρον κτίριον, τὸ ὁποῖον θὰ ἀνεγερθῇ εἰς τὸ ἤδη παραχωρηθὲν ὑπὸ τοῦ Δημοσίου οἰκόμενον 4.500 μ² περ. κείμενον εἰς Μοσχάτον καὶ δι' αὐτοῦ ἀντιμετώπισις ἀπασῶν τῶν ἀναγκῶν τῶν ἐχουσῶν σχέσιν μὲ τὰ ἐποπτικὰ μέσα διδασκαλίας τῶν σχολείων πάσης βαθμίδος.

'Ἡ σχετικὴ μελέτη προβλέπει :

α) δημιουργίαν διπλάσιων καὶ πλέον τῶν ἤδη ὑπαρχόντων χώρων παραγωγῆς,

β) σύστασιν Αἰθουσῶν Πειραμάτων διὰ τὴν τεχνικὴν μετεκπαίδευσιν τῶν ἐκπαιδευτικῶν λειτουργῶν, ἥτοι :

- 1) Αἰθούσης Πειραμάτων Φυσικῆς
- ii) » » Χημείας
- iii) » » Βιολογίας
- iv) » ἐποπτικῶν μέσων Γεωγραφίας, 'Αστρονομίας καὶ Μαθηματικῶν
- v) » ὁπτικο-ακουστικῶν μέσων
- vi) » Διαλέξεων καὶ Προβολῶν
- vii) Βιβλιοθήκης
- viii) Γραφείου Μελετῶν.

4ον) Μετὰ τὴν μεταφορὰν καὶ ἐγκατάστασιν τοῦ Κέντρου εἰς τὸν νέον διατεθέντα χώρον ἀντιμετώπισις τοῦ θέματος τοῦ ἐφοδιασμοῦ τῶν σχολείων οὐχὶ μόνον δι' ὀργάνων ἐπιδείξεως, ἀλλὰ καὶ διὰ μέσων ἐργασίας, ὡς λέγονται σήμερον τὰ ἐποπτικὰ μέσα ἅτινα τίθενται εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἰδίων τῶν μαθητῶν, ἵνα, πειραματίζοντες δι' αὐτῶν μόνον τῶν πλέον, κατανοοῦν καὶ ἀφομοιώνουν εὐκολώτερον τὴν διδασκομένην ὕλην, ἐξαγάγουν δὲ συμπεράσματα ἐκ τῆς ὅλης διαδικασίας τοῦ ἐκτελεσθέντος ὑπ' αὐτῶν πειράματος.

'Εν πάσῃ περιπτώσει, φρονοῦμεν ὅτι, ἐὰν ὑπῆρχον αἱ οἰκονομικαὶ δυνατότητες, θὰ ἡδύνατο νὰ πολλαπλασιασθῇ ἡ ἐν τῇ παρούσῃ ἐκτεθεῖσα δραστηριότης τῆς 'Υπηρεσίας ἔστω καὶ μὲ τὰ ὑπάρχοντα παραγωγικὰ μέσα.

Στυλ. Γ. Παπαδούκας

Διευθυντὴς ἐποπτικῶν ὀργάνων

Ο ΔΑΣΚΑΛΟΣ ΩΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ

'Αποφασιστικὸς παράγων γύρω ἀπὸ τὴν σχολικὴν μεταρρυθμίσειν εἶναι ὁ ρόλος τοῦ δασκάλου ὡς Παιδαγωγοῦ.

Glöckel

1. Σὲ ὅλες τὰς πολιτισμένες χώρας πραγματοποιήθηκε μιά στρόφη εἰς τὴν ἐννοίαν τοῦ Σχολείου καὶ συγκεκριμένως ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 20οῦ αἰῶνος.

'Ἡ προβάλλουσα δηλονότι ὅτι εἰς τὸ βάθος ἀπαίτησις τῆς ἀνάγκης καλλιέργειας μιᾶς 'Αγωγῆς πρὸς Κοινωνικότητα, δημιουργεῖ τὴν υποχρέωσιν ὅπως τὸ σχολεῖο ἀπὸ ἀτμόσφαιρα ξηρῶν γνώσεων μεταουσιωθῇ καὶ μεταβληθῇ εἰς πνευματικὴς ἐργασίας κοινότητα, τῆς ὁποίας νὰ ἀποτελεῖ μέλος καὶ ὁ δάσκαλος.

Συνεπῶς : 'Ἡ καινούργια θέση τοῦ δασκάλου ὡς παιδαγωγοῦ δὲν εἶναι ἡ ἴδια μὲ τὴν θέσιν τοῦ δασκάλου τοῦ θεωρούμενου διὰ μέσου τῶν αἰώνων ὡς μεταδότοσ ξηρῶν γνώσεων.

'Οποῖος λέγει ὁ Kerschensteiner — ὁ Pestalozzi αὐτὸς τῶν Γερμανῶν — διδάσκει ἀπλῶς, αὐτὸς εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ γνωρίζῃ τί καὶ πῶς ἔχει νὰ διδάξῃ.

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ὅμως ποὺ ὁ δάσκαλος πρέπει νὰ μεταβληθεῖ σὲ παιδαγωγὸν γύρω ἀπὸ τὴν κοινωνικὴν ἐξυπηρέτησιν, πρέπει καὶ ὁ ἴδιος νὰ εἶναι ἓνα πνεῦμα κοινωνικόν¹⁾.

Αὐτὸς ὅμως προϋποθέτει ὅτι μέσα τοῦ ἐμφωλεύει τὸ σπέρμα ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον μπορεῖ ἀπὸ τὴν συμπάθειαν καὶ τὴν ἀφοσίωσιν τοῦ νὰ ἐξελεγχθῇ εἰς τὴν μορφήν τῆς παιδαγωγικῆς ἀγάπης.

Παιδαγωγικὴ δὲ ἀγάπη δὲν εἶναι ἄλλοτι, παρὰ ἀγάπη πρὸς τὴν ἐν ἐξελίξει προσωπικότητα τοῦ παιδιοῦ, δηλαδή πρὸς τὴν οὐσίαν τῆς ἀνθρωπίνης τοῦ ὑποστάσεως καὶ τῆς ἀνθρωπιάς ἢ ὁποῖα πρέπει νὰ εἶναι τὸ κατωπτερον τῶν πνευματικῶν ἀξιών.

II. Καὶ ἐπειδὴ ὁ λόγος καὶ παρ' ἡμῖν περὶ μεταρρυθμίσεων εἰς τὸν σχετικὸν μας ὀργανισμόν, ὅς ἀκούσωμε ἀπὸ τὸν πρωτεργάτην τῆς Βιεννέζικης σχολικῆς μεταρρυθμίσεως, τὸν Glöckel, συνοπτικὰ διατυπώνοντα σχετικῶς μὲ τὰ πρῶτα βήματα τῆς συντελεσθείσης μεταρρυθμίσεως εἰς τὴν παλαιὰν αὐτὴν πρωτεύουσαν τῶν Ἀψβούργων, τὴν Βιέννην.

«Γύρω ἀπὸ τὴν σχολικὴν μεταρρύθμισιν ποὺ πραγματοποιήθηκε στὴν Βιέννην, παρατηρεῖ²⁾ ὁ Glöckel» ἀποφασιστικὸς παράγων ὑπῆρξεν ὁ ρόλος τοῦ δασκάλου ὡς παιδαγωγοῦ, καὶ γενικὰ ἡ προσωπικότης τοῦ δασκάλου.

Τρία δηλαδή χαρακτηριστικὰ σημεῖα:

Ἡ προσωπικότης τοῦ δασκάλου

Ἡ προσωπικότης τῶν μαθητῶν, καί:

Ἡ ἀγάπη τοῦ δασκάλου πρὸς τοὺς μαθητὰς

Ἡ Βιεννέζικη σχολικὴ μεταρρύθμισις ἄρχισε ἀπὸ τὸ 1919 καὶ κατὰ τὸ ἔτος αὐτὸ ἰδρύθησαν ἄνω τῶν 160 πειραματικῶν τάξεων, παράλληλα ἡλαττώθη ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν ἐκάστης τάξεως εἰς ὅλα τὰ σχολεῖα ἀπὸ 60 σὲ 25 μαθητὰς ἐν συνεχείᾳ δὲ ἦλθεν εἰς φῶς ἓνα καινούργιο ἀναλυτικὸ πρόγραμμα τοῦ λαϊκοῦ σχολείου, ὡς πρότυπον γιὰ ὅλα τὰ σχολεῖα τῆς Αὐστρίας.

Στὸ πρόγραμμα αὐτὸ ἐξαίρονται στὴν πρώτη γραμμὴ τὰ προβλήματα τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἀγωγήν εἰς τὴν ἀτιμολογήσαν τοῦ λαϊκοῦ σχολείου.

Παραλλήλως: Καθιεροῦται ἡ Συγκεντρωτικὴ διδασκαλία μὲ βάσιν τὴν Πατριδογνωσίαν, ἡ τάξη μεταβάλλεται σὲ κοινότητα ζωῆς καὶ ἐργασίας καὶ ἡ αὐτενέργεια τοῦ μαθητοῦ προβάλλει εἰς τὸ βάθος ὅλης τῆς μορφωτικῆς προσπάθειας ἐνῶ πρωτίστως λαμβάνονται μέτρα διὰ τὴν συγχρονισμένην μόρφωσιν καὶ ἐπιμόρφωσιν τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ»

Ἰδοὺ μία περιληπτικὴ εἰκὼν τῶν γενικῶν γραμμῶν καὶ τῶν σημείων τῆς πρωταρχικῆς ἐκείνης ἐξορμήσεως γύρω ἀπὸ τὴν πραγματοποιηθεῖσαν σχετικὴν μεταρρύθμισιν εἰς τὴν Αὐστρίαν.

III. Καὶ ἐν συνεχείᾳ: Ὡς δεῦτερον φυσικὸν σημεῖον γύρω ἀπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς σχολικῆς μεταρρυθμίσεως — ἐκτὸς τῆς προσωπικότητος τοῦ δασκάλου καὶ τοῦ ρόλου τοῦ ὡς παιδαγωγοῦ, εἶναι ἡ μετατροπὴ τῆς τάξεως σὲ κοινότητα ζωῆς καὶ ἐργασίας.

Ὅταν ὅμως ὁμιλοῦμε περὶ κοινότητος ἐργασίας τῶν μαθητῶν στὴν ἀτιμολογήσαν τῆς τάξεως κατὰ τὴν ὥραν τῆς διδασκαλίας, περὶ ὀργανώσεως τῆς κοινοτικῆς ἐργασίας κατὰ τὴν διδασκαλίαν καὶ περὶ τοῦ ρόλου τοῦ

1) Sobald aber der Lehrer Erzieher zum Sozialen Dienst sein soll, musser selbssein Sozialer Geist sein. Kerschesteiner.

2) Glöckel, Der Wiener Schulreformer (Πρβλ. Schulreform 1928 Heft 10 σελ. 503.

δασκάλου σὲ μιὰ τέτοια μορφή μετατροπῆς τῆς τάξεως σὲ συνεργαζόμενη κοινότητα, πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψει τὴν κάτωθι παιδαγωγικὴν προοπτικὴν.

Ἡ τάξη δηλαδή ὡς κοινότης ἐργασίας εἶναι μιὰ κοινότης ἀγωγῆς καὶ ζωῆς.

Κάθε μέλος τῆς τάξεως εἶναι ὡς ἄτομον κοινοτικὸν ταυτοχρόνως καὶ ἄτομον ποὺ ἀσκεῖ τὴν ἀγωγήν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων μελῶν τῆς τάξεως.

Ἡ κοινοτικὴ ἐργασία ὁδηγεῖ ἀπαραιτήτως σὲ τάξιν τῆς κοινοτικῆς ζωῆς ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς αὐτοδιοικήσεως.

Ἡ τάξη δηλαδή σὰν μιὰ καθαρὰ πραγματοποίηση τῆς ιδέας τῆς δημοκρατίας.

Καὶ γιὰ νὰ φθάσῃ ὁ λαὸς — ὅπως παρατηρεῖ ὁ παιδαγωγὸς Paul Natorp — κατ' ἐξοχὴν ἀντιπρόσωπος τῆς κοινωνικῆς παιδαγωγικῆς — ὥστε νὰ εἶναι κύριος τῶν τυχῶν του, χρειάζεται νὰ ἐθισθῇ εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν καὶ τὴν αὐτοδιοίκησιν, ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ σχολείου καὶ ἀπὸ τὰ βάρβαρα τὰ σχολικά.

Ἡ πιὸ βαθύτερη ὅμως ἔννοια τῆς Κοινότητος εἶναι ἡ ἀμοιβαία βοήθεια τῶν μελῶν ποὺ τὴν ἀποτελοῦν.

Ἔτσι οἱ διοικούντες μὲ ἐγωϊστικὰς τάσεις καὶ ἀντιλήψεις πρέπει νὰ γίνουν ἀλτρουϊστικοὶ βοηθοί, ἐὰν πρόκειται νὰ δράσουν εἰς τὰ πλαίσια τῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

Κατὰ ταῦτα, ἡ ὀργανικὴ ἐξέλιξη τῆς καθιερωμένης παλαιᾶς μορφῆς τῆς σχολικῆς τάξεως σὲ κοινότητα ἐργασίας, πρέπει νὰ μετασχηματισθῇ καὶ νὰ ἐξελιχθῇ διὰ τῆς καινούργιας μορφῆς τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς ἐργασίας, μὲ βάσιν πάντοτε τὴν ἔννοιαν τῆς ιδέας τῆς Κοινότητος.

Μεταξὺ δὲ καὶ ἄλλων παιδαγωγικῶν μέσων ποὺ ὁδηγοῦν στὴν ὀργανικὴ ἐξέλιξη τῆς τάξεως σὲ Κοινότητα ἐργασίας συντείνει καὶ ἡ καθιέρωσις τῆς ἐλκυστικῆς μορφῆς τοῦ διαλόγου μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς τάξεως.

Οὕτω ἐπὶ παραδείγματι:

IV. Ὁ ἐλεύθερος διάλογος μεταξὺ τῶν μαθητῶν τῆς τάξεως ἀποτελεῖ ἓνα μέσον ἀποτελεσματικόν, δεδομένου ὅτι ἀντιπροσωπεύει τὴν ιδέαν τῆς αὐτοεξέλιξεως καὶ τῆς αὐτενεργείας τοῦ μαθητοῦ.

Στὴν μορφήν δηλαδή τοῦ ἐλευθέρου διαλόγου ὑπαισθέρχεται καὶ ἡ ἐρώτηση τοῦ μαθητοῦ, ἡ ὁποία ἦταν καταδικασμένη στὸ παλὸν σχολεῖο μὲ τὴν μονότονη διδασκαλικὴν μονάχα ἐρώτησιν, ὅσας δὲ ἐτόλμα κάποιος μαθητὴς νὰ ἐρώτησιν τὸν διδάσκοντα, οὗτος συνοφρυωμένος ἐπὶ τῆς ἔδρας, ἀπῆντα μὲ τὴν γνωστὴν εἰς ὅλους μας ἔκφρασιν: «τὰ καλὰ παιδιὰ δὲν ἐρωτοῦν», ὑπαισθέρχεται, ἐπαναλαμβάνομεν μὲ τὴν ἐρώτησιν τοῦ μαθητοῦ τὸ ἐρέθισμα τῆς σκεπτικῆς τοῦ δυνάμεως, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ καὶ τὴν προβολὴν ὅχι μονάχα τοῦ θέματος ποὺ συζητεῖται εἰς τὴν τάξιν ἀλλὰ καὶ τῆς ιδέας τῆς Κοινοτικῆς ἐργασίας τῆς τάξεως.

Ὡς ἐφαρμογαὶ δὲ τοῦ ἐλευθέρου διαλόγου ἀπὸ ἀπόψεως διδακτικῆς, θὰ ἠδύναντο νὰ θεωρηθοῦν τὰ κάτωθι:

1) Ὁ διάλογος τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ θέματος, ἐὰν καὶ ἐφόσον ἔχει προηγηθῇ μιὰ γνωριμία τοῦ μαθητοῦ μὲ τὸ περιεχόμενον τοῦ θέματος ἐκ τοῦ ἀναγνωστικοῦ τῶν, π.χ. βιβλίου.

2) Ὁ διάλογος τῆς ἐκτιμήσεως τοῦ θέματος ἐὰν καὶ ἐφόσον ἔχει συνειδητοποιηθῇ εἰς τοὺς μαθητὰς ἡ ὅλη πλευρὰ τοῦ θέματος μὲ τὸ ἀξιολογικὸν τῆς ὑπόστρωμα.

3) Ὁ ἐπαναληπτικὸς πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν διάλογος τῆς τάξεως.

Πάντως, από απόψεως διδακτικής — γύρω από τὸν μαθητικὸν διάλογον — προβάλλει ἡ ἀπαίτησις;

1) Τῆς προσαρμογῆς τῆς ὕλης πρὸς τὰ διαφέροντα τῶν μαθητῶν καὶ πρὸς τὴν μορφωτικὴν βαθμίδα τῶν.

2) Τῆς σαφοῦς ἐρμηνείας τοῦ σκοποῦ, προβεβλημένης ὑπὸ τῶν μαθητῶν.

3) Τοῦ ἐθισμοῦ τῶν μαθητῶν γύρω ἀπὸ τὴν αὐτενεργὸν μορφήν τῆς ἐργασίας.

4) Τῆς φυσικῆς διατάξεως τῆς ὕλης εἰς τὸν μεταξὺ τῶν μαθητῶν ἐναλλακτικὸν διάλογον, καί:

5) Τοῦ ἀπολογισμοῦ τῶν ἀποτελεσμάτων ἐκ τοῦ ἐλευθέρου διαλόγου τῶν μελῶν τῆς τάξεως.

Κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ἐλευθέρου διαλόγου μεταξὺ τῶν μαθητῶν ὁ δάσκαλος δὲν πρέπει νὰ ἀποτελῇ τὸ κέντρον τῆς διδασκαλίας, ἀλλὰ τὸν μεσάζοντα μετοξὺ ὕλης καὶ μαθητῶν. Δηλαδή, νὰ στέκεται σὰν ἓνας Παιδαγωγὸς γύρω ἀπὸ τὴν συνειδητοποίησιν τῆς ἐργασίας τῶν μαθητῶν, ἢ καλύτερα, ὅπως τὸν θέλει τὸν δάσκαλο ὁ Hugo Gaudig, δηλαδή σὰν ἓνα τεχνίτην τῆς ἐργασίας καὶ σὰν ἓνα ὀργανωτὴν τῆς κοινοτικῆς ἐργασίας τῆς τάξεως.

Περὶ τὸν δὲ νὰ τονισθῇ ὅτι ὁ ἐλεύθερος διάλογος μπορεῖ νὰ διεξάγεται ἢ ἀπὸ κοινοῦ δι' ὅλων τῶν μελῶν τῆς τάξεως, ἢ δι' ὁμάδων τῆς τάξεως, ἐπάνω στὸ ἴδιο ἀντικείμενο.

Ἐπὶ παραδείγματι:

Στὴν κριτικὴ τῶν ἐκθέσεων τῆς τάξεως ἢ στὴν ἀνάλυσιν τοῦ περιεχομένου τῶν κειμένων ἐκ τοῦ ἀναγνωστικοῦ τῆς τάξεως.

V. Ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν λεπτομερειῶν σημείων, ποὺ σχετίζονται μὲ μεταρρυθμιστικὰς ἀπόψεις στὴν ἀτμόσφαιραν τοῦ σχολείου διαλέξαμε στὸ παρὸν ἄρθρον μας τὴν ἄποψιν τῆς Κοινοτικῆς ἐργασίας τῆς τάξεως κατὰ τὴν διδασκαλίαν.

Εἶναι τὸ πιὸ χαρακτηριστικὸ σημεῖο τῆς μεταβολῆς τῆς ἐργασίας στὴν ἀτμόσφαιρα τῆς τάξεως, ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι στοῦ παλαιοῦ Σχολείου τὴν ἀτμόσφαιραν ἔχομεν τὴν εἰκόνα τοῦ ἀπὸ καθέδρας ρητορεύοντος διδασκάλου, ἐνῶ ἡ ὁλότης τῆς τάξεως ἢ χασμιέται ἢ περιμένει τὴν ὥραν ποὺ θὰ πάρει κάποιον τέλος ἢ μονότονη αὐτὴ μορφή τῆς διδασκαλίας, ποὺ στὸ βάθος τῆς δὲν εἶναι ἄλλο τίποτε παρὰ ἓνας βερμπαλιστικὸς κροταλισμός.

Ἄλλ' εἰς τὸ βάθος τῆς καινούργιας μεταβολῆς δὲν πρόκειται μονάχα περὶ διδακτικῆς ἀλλαγῆς.

Εἰς τὸ βάθος τῆς ὁργανώσεως τῆς κοινοτικῆς ἐργασίας στὴν τάξη καὶ τῆς εἰκόνας τῆς τάξεως ὡς Κοινότητος ἐργασίας καὶ Ζωῆς ὑποκρύπτεται ἡ ἔννοια τῆς Κοινοτικῆς Ἀγωγῆς, τῆς ὁποίας ὁ κατ' ἐξοχὴν ἀντιπρόσωπος εἶναι ὁ παιδαγωγὸς Paul Natorp.

Ἄς τοῦ παραχωρήσωμεν συνεπῶς τὴν θέσιν γιὰ νὰ συνθέσῃ τὸν ἐπιβεβλημένον ἐπίλογον τοῦ παρόντος ἁρθροῦ μας.

Ἴδου ἓνας σύντομος χαρακτηρισμὸς τοῦ ἐπάνω στὸ θέμα μας.

VI. Ὁ ἄνθρωπος — παρατηρεῖ¹⁾ ὁ Natorp — ἐξανθρωπίζεται διὰ τῆς Κοινωνίας.

1) Paul Natorp, Sozialpädagogik Stuttgart 1900.

Κοινωνία δὲ εἶναι ἡ συνένωσις ἐκείνη τῆς ἀνθρωπίνης θελήσεως ἢ ὁποία ἐμψυχώνεται ἀπὸ μίαν ἀπὸ κοινοῦ τάσιν γιὰ τὴν πραγματοποίησιν ἀξιών.

Ἡ κοινωνία χρησιμοποιεῖ διὰ τὴν τελειοποίησιν τῆς τὰς προσωπικότητας.

Μεταξὺ δὲ τῆς προσωπικότητος καὶ τῆς κοινωνίας κυριαρχεῖ μίᾳ ἐναλλακτικῇ σχέσιν τοῦ δοῦναι καὶ λαβεῖν.

Μονάχα ὅμως εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν τῆς κοινωνίας καὶ διὰ τῆς κοινωνίας μορφώνεται τὸ ἄτομον σὲ προσωπικότητα).

Μονάχα δηλαδή διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῆς προσωπικότητος διαποτίζεται καὶ ἡ κοινωνία ἀπὸ ἀξίας τῆς ζωῆς.

Ἀκριβῶς δὲ καὶ ὁ καινούργιος σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς εἶναι ἡ συνειδητὴ ἐπίδρασις τῆς προσωπικότητος εἰς τὴν Κοινότητα τῆς σχολικῆς τάξεως.

Ἔτσι ἡ κοινωνικὴ παιδαγωγικὴ πλαισιώνει καὶ τὴν παιδαγωγικὴν τῆς προσωπικότητος καὶ τῆς προσδίδει τὸ σχετικὸν φιλοσοφικὸν βάθος.

Κατὰ ταῦτα ἡ τάξη ἢ σχολικὴ πρέπει νὰ μεταβληθῇ σὲ μίᾳ Κοινότητα ἐργασίας.

Μία ὅμως Κοινότητα τάξεως δὲν εἶναι κάτι τι δεδομένον καὶ ἀπρητισμένον, ἀλλ' ἀντιθέτως κάτι τι ποὺ πρέπει νὰ ἀναπτυχθῇ καὶ νὰ μεγαλώσῃ ὀργανικά.

Paul Natorp

Καὶ γιὰ νὰ ὁλοκληρώσωμεν:

Κατόπιν τῶν ὡς ἄνω ἀπόψεων πρέπει νὰ συνειδητοποιηθῇ τὸ γεγονὸς ὅτι ἀποφασιστικὸν σημεῖον γύρω ἀπὸ τὴν οἰανδήποτε μορφήν σχολικῆς μεταρρυθμίσεως πρέπει νὰ καταλάβουν τὸ προβάδισμα:

1) Ἡ προσωπικότης τοῦ δασκάλου διὰ μίᾳς βαθείας καὶ συγχρονισμένης παιδαγωγικῆς μορφῆς μορφώσεως καὶ ἐπιμορφώσεως.

2) Ἐνδείκνυται δὲ δεύτερον ἡ μετατροπὴ τῆς τάξεως σὲ Κοινότητα ἐργασίας καὶ ζωῆς.

Αἱ δύο αὐτὲς ἀπόψεις εἶναι ἐκεῖνες ποὺ κρατοῦν ἀναπεπταμένη τὴν παιδαγωγικὴν σημαίαν τῆς μεταρρυθμιστικῆς προσπαθείας, καὶ ἀκολουθοῦν:

Ἡ μεταβολὴ τοῦ ἀναλυτικοῦ προγράμματος, ἡ μεταβολὴ τῶν μεθόδων διδασκαλίας καὶ ἡ σύνταξις συγχρονισμένων ἀναγνωστικῶν βιβλίων, γιὰ νὰ περιορισθοῦμε μονάχα στὸν τομέα τῶν πνευματικῶν τῆς μεταρρυθμίσεως.

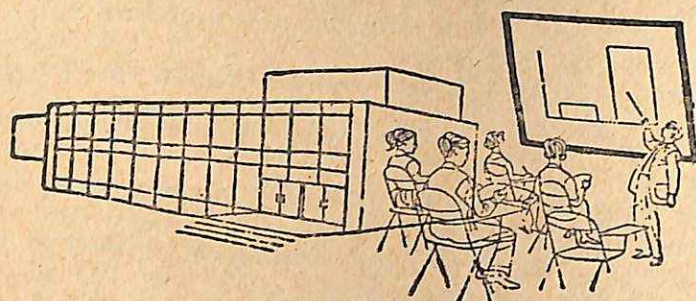
Ἄλλως, ὅχι μονάχα δὲν δικαιοῦμεθα νὰ μιᾶμε γιὰ μεταρρύθμισιν ἀλλὰ νὰ ἔχομεν ὑπ' ὄψιν ὅτι «λακτίζομεν πρὸς κέντρα».

Καὶ ὡς τελευταία παιδαγωγικὴ υπόμνησις εἶναι ἡ ἀποψὶς ἐκείνη κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾶμε τὰ χρονικὰ ὅρια, μέσα στὰ ὁποῖα μπορεῖ νὰ ὁλοκληρωθῇ μίᾳ μεταρρύθμισις.

Καὶ συγκεκριμένως ἐὰν στὴν Βιεννέζικη σχολικὴ μεταρρύθμισιν ποὺ ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω χρειαστήκανε 10 — 15 χρόνια γιὰ τὴν ὁλοκλήρωσιν τῆς, καθὼς ἐπίσης ἀνάλογος ἀριθμὸς χρονικῆς διάρκειας καὶ εἰς τὴν Γερμανικὴν τοιαύτην — ἰδίως Λειψίας, Βερολίνου, Μονάχου καὶ Ἀμβούργου — τῶν ὁποίων μεταρρυθμιστικῶν ἀπόψεων ἔχει ἐπιζήσει ἡ ταπεινότης μας κατὰ τὸν χρόνον τῶν σπουδῶν τῆς ἐν Ἑσπερίᾳ, διὰ μίαν ἀνάλογον προσπάθειαν καὶ εἰς τὴν πατρίδα μας θὰ χρειασθῇ ἀπείρως περισσότερο χρονικὸν διάστημα.

Ἄς μὴ λοιπὸν αὐταπατώμεθα!

Εὐριπίδης Σούρλας

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΑΞΗ

Η ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΙΣ ΤΩΝ ΕΝΗΛΙΚΩΝ (Σκοπός και σημασία)

Πρωταρχική ανάγκη διὰ τὸν ἄνθρωπον δὲ εἶναι μόνον ἡ τροφή, εἶναι καὶ ἡ μόρφωσις.

Βασικὸς μορφωτικὸς παράγων εἶναι τὸ Δημοτικὸν Σχολεῖον. Τοῦτο παρέχει γενικὴν μόρφωσιν εἰς τὸ παιδί. Εἶναι σχολεῖον παιδαγωγικόν. Ἐπιδιδάσκει τὸν ἠθικόν, θρησκευτικόν καὶ ἐθνικὸν φρονηματισμὸν τοῦ παιδιοῦ καὶ τὸ ἐφοδιάζει μὲ τὰς διὰ τὴν ζωὴν ἀπαραιτήτους γνώσεις καὶ δεξιότητας. Φροντίζει νὰ ἀποβῇ τὸ παιδί ἄνθρωπος χρήσιμος εἰς τὸν ἑαυτὸν του καὶ ὠφέλιμος εἰς τοὺς ἄλλους. Νὰ γίνῃ καλὸς χριστιανὸς καὶ πατριώτης Ἕλλην.

Ἡ μόρφωσις ὅμως δὲν ἀρχίζει μὲ τὸ σχολεῖον.

Τὸ παιδί μορφώνεται πρῶτον μέσα εἰς τὴν οἰκογένειαν. Ἐκεῖ ἀποκτᾷ τὰς πρώτας γνώσεις καὶ δεξιότητας. Ἐκεῖ ψελλίζει τὰς πρώτας λέξεις καὶ κάμνει τὰ πρώτα βήματα. Ἐκεῖ ἀκούει τὰ πρώτα λόγια διὰ τὸν Θεὸν καὶ τὴν πατρίδα. Ὁ πρῶτος καὶ καλὺτερος διδάσκαλος εἶναι ἡ μητέρα. Μία καλὴ μητέρα ἀξίζει ὅσον ἑκατὸν διδάσκαλοι.

Ἀλλὰ ἡ μόρφωσις οὔτε καὶ τελειώνει μὲ τὸ σχολεῖον. Ὁ ἄνθρωπος παιδεύεται συνεχῶς. Μορφώνεται εἰς τὸ μέγαλον σχολεῖον τῆς ζωῆς καὶ δίδει ἐξετάσεις καθ' ἑκάστην. «Μὲ ὅσα βλέπει, μὲ ὅσα ἀκούει, μὲ ὅσα πράττει, διδάσκεται. Διδάσκεται ἀπὸ ἐπιτυχίας, διδάσκεται ἀπὸ ἀποτυχίας»¹ Διδάσκεται καὶ μαθαίνει εἰς ὅλον τὸν βίον του. «Γηράσκω ἀεὶ διδασκόμενος» ἔλεγεν ὁ ἀρχαῖος σοφὸς «ὅσο ζῶ, τόσο μαθαίνω» λέγει σήμερον ὁ λαός.

Καὶ ἐν τούτοις ἡ φυσικὴ μάθησις δὲν ἀρκεῖ. Δὲν φθάνουν τὰ ὅσα θὰ ἀποκτήσωμεν ἀπὸ τὴν πείραν τῆς ζωῆς. Ἀπαιτεῖται ἐπὶ πλέον κάτι. Χρειάζεται μία ὀργανωμένη, συστηματοποιημένη καὶ κατευθυνομένη μορφωτικὴ προσπάθεια. Τοῦτο λέγεται ἐπιμόρφωσις ἐνηλίκων. Ταυτῶσι μοι περίπου εἶναι καὶ οἱ ὅροι μετασχολικὴ ἀγωγή, ἐξωσχολικὴ ἀγωγή, λαϊκὴ ἀγωγή, κοινωνικὴ ἀγωγή, παιδεία ἐνηλίκων, ἐκπαίδευσις ἐνηλίκων, λαϊκὴ ἐκπαίδευσις, λαϊκὴ ἐπιμόρφωσις.

1. Κ. Σπετσιέρη: Θεωρίαι τῆς Παιδείας, ἐν σελ. 61.

«Σκοπὸς τῆς εἶναι νὰ δοθῇ, νὰ φωτίσῃ, καὶ νὰ καθοδηγήσῃ τὸν πολίτην, ἵνα οὗτος δυνηθῇ νὰ ἀντιμετωπίσῃ ὀρθῶς καὶ θετικῶς τόσο τὰ καθαρῶς ἀτομικά, ὅσον καὶ τὰ γενικότερα προβλήματα, ἐθνικὰ καὶ παγκόσμια, τὰ ὅποια τὸν ἀπασχολοῦν».²

Ἡ ἐπιμόρφωσις τῶν ἐνηλίκων εἶναι μεγίστης σπουδαιότητος, ὑψίστης σημασίας. Καὶ εἶναι ἀναγκασιότατη εἰς πᾶσαν ἐποχὴν καὶ εἰς πάντα λαόν.

Οἱ λόγοι εἶναι πολλοί.

Ἐν πρώτοις ἡ στοιχειώδης παιδεία δὲν εἶναι πλήρης καὶ ἐπαρκής. Τὸ σχολεῖον ἀδυνατεῖ νὰ δλοκληρώσῃ τὸ ἔργον του. Διότι τοῦ λείπουν ὁ χρόνος καὶ τὰ μέσα. Διότι συναντᾷ περιορισμοὺς ἀπὸ τὴν ἰδίαν φύσιν τοῦ παιδιοῦ.

Τὸ σχολεῖον θέτει βάσεις, κτίζει θεμέλια. Εἶναι τὸ πρῶτον σκαλοπάτι τῆς ἐκπαιδευτικῆς κλίμακος. Δίδει γενικὰς ἀρχὰς καὶ κατευθύνσεις. Τὰ ὅσα μανθάνει κανεὶς εἰς αὐτὸ πρέπει νὰ τὰ συμπληρώσῃ, νὰ τὰ ἐπαυξήσῃ νὰ τὰ τελειοποιήσῃ νὰ τὰ συστηματοποιήσῃ, νὰ τὰ ἀξιοποιήσῃ, νὰ τὰ ἀξιολογήσῃ.

Τὸ σχολεῖον δὲν διαπλάττει ἀποτελεσμένας προσωπικότητας καὶ χαρακτήρας. Προλαίανει μόνον τὸν δρόμον. «Ὁ βίος, τονίζει ὁ Ἐξαρχόπουλος, παραμένει πάντοτε ὁ τελευταῖος σταθμὸς τῆς διαμορφώσεως τοῦ ἀτόμου»³.

Ἐπειτα ἡ ἀλματώδης καὶ τεραστία ἐξέλιξις, ἡ ὁποία παρατηρεῖται εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότητος. Ζῶμεν εἰς μίαν ἐξαιρετικὴν ἐποχὴν μὲ ποικίλας ἐναλλαγὰς καὶ ἀφαντάστους κατακτήσεις. Ἀτομικὴ ἐνέργεια, πύραυλοι, δορυφόροι, διαστημόπλοια, διαπλανητικὰ ταξίδια εἶναι θέματα καὶ προβλήματα, τὰ ὅποια ἐνδιαφέρουν ὅλους μας. Ἐπίσης πολλὰ δυσχέρεια τεχνικὰ, ἐπαγγελματικὰ, οἰκονομικὰ, κοινωνικὰ καὶ πολιτικὰ ἀναφύονται καθημερινῶς.

Χρειάζεται, λοιπόν, μία ἀντικειμενικὴ ἐνημέρωσις καὶ ἀναπροσαρμογή. Μία συνεχὴς ἀνανέωσις γνώσεων. Καὶ νὰ εἶναι αἱ γνώσεις πολλὰ. Νὰ εἶναι ἀληθεῖς, ἀπηκριβωμένα, ἐπιστημονικῶς ἠλεγμένα.

Ἄλλ' ἔχει ἰδιαιτέραν σημασίαν καὶ εἶναι περισσότερον ἀναγκαῖα ἡ ἐπιμόρφωσις διὰ τὸν ἐλληνικὸν λαόν καὶ ἰδίᾳ τὸν λαόν τῆς ὑπαίθρου.

Ὡς γνωστόν, ἡ πατρίς μας διῆλθεν ἐπὶ μίαν δεκαετίαν διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου. Ἐπολέμησεν ἐναντίον δύο αὐτοκρατοριῶν. Ἀντεμετώπισεν τὴν κομμουνιστικὴν ἐπιβουλὴν. Ὑπέστη πολλὰς συμφοράς. Ὑπεδουλώθη, ἡρμηλώθη, κατεστράφη, ἐκινδύνευσεν νὰ ἀφανισθῇ.

Τὰ σχολεῖα τῆς ἡσυχίας κλειστὰ ἢ ἐλειτούργησαν ἐλαττωματικῶς. Πολλὰ παιδιὰ δὲν ἐνεγράφησαν. Ἄλλα ἐφοίτων ἐλλιπῶς. Καὶ ἄλλα διέκοπτον πρόωγος τὰς σπουδῶν. Ἔτσι οἱ ἀγράμματοι ἐπληθύνθησαν.

Καὶ σήμερον πολλοὶ ἐνήλικοι, κυρίως δὲ οἱ νεώτεροι, ἔχουν ἀτελεστάτην μόρφωσιν. Ἐχουν ἀνεπαρκῆ πνευματικὰ καὶ ἐπαγγελματικὰ ἐφόδια.⁴

Τὸ φοβερώτερον δὲ εἶναι ὅτι νῦν αἱ «ιδέαι καὶ θεωρίαι» διεδόθησαν εἰς τὸν λαόν

2. Θ. Χαραλαμπίδης: Μέτρα τινὰ διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς ἐλληνικῆς παιδείας «Σχολεῖο καὶ Ζωή», τεύχ. 9, 1955.

3. Ν. Ἐξαρχοπούλου: Εἰσαγωγή εἰς τὴν Παιδαγωγικὴν, τόμ. Β' (ἐκδ. Ε'), ἐν σελ. 258.

4. Ν. Ἐξαρχοπούλου, αὐτόθι σελ. 260.

μὲ σκοπὸν νὰ ἐκρίζωσουν ἀπὸ τὴν ψυχὴν τοῦ πᾶν ἱερὸν καὶ θείον. Νὰ ταράξουν τὰς πεπονηθεῖς τοῦ καὶ τοῦ κλονίσουν τὴν πίστιν πρὸς τὰς αἰωνίους ἀξίας τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, τὴν θρησκείαν καὶ τὴν πατρίδα.

Ἐπιβάλλεται, λοιπόν, καὶ μὴ διαφώτισις ἐθνική, θρησκευτική. Μία πραγματική ψυχική ἀνακαίνισις. Μία κατατόπισις πρακτική. Μία τόνωσις πνευματική τοῦ λαοῦ καὶ κυρίως τοῦ θασανισμένου λαοῦ τῆς ὑπαίθρου.

Μὴ λησμονῶμεν ὅτι ἡ ὑπαιθρος ἀποτελεῖ τὴν σπονδυλικὴν στήλην τῆς χώρας μας. Στηρίζει τὸ ὅλον κρατικὸν αἰκοδόμημα. Τροφοδοτεῖ συνεχῶς τὸ κέντρον μὲ ὕγινη καὶ ρωμαλέα στοιχεῖα. Ἀναδεικνύει τοὺς γενναίους στρατιώτας, τοὺς ἀνδρείους μαχητάς, τοὺς ἀκραίφνεις πατριώτας. Δι' αὐτὴν ὁ ποιητὴς λέγει :

« Ἀστείρευτη δροσοπηγή! Κι ἂν τῆς φυλῆς νοθέψῃ

τὸ αἷμα, ἐσὺ μὲ καθαρὸ τὸ ξαναχαινουργῶνεις.

Ἐσὺ παρθένα κύτταρα τροφοδοτεῖς τῇ σχέψῃ

κι ἀναπτερώνεις τὴν ψυχὴ καὶ τὴν καρδίᾳ τονώνεις». 5

Ἡ ὕπαιθρος ὄλα, ἡ ὕπαιθρος εἰς ὄλα.

Καιρὸς νὰ προσεχθῇ ἰδιαιτέρως. Καιρὸς τὸ κρατικὸν ἐνδιαφέρον νὰ ἐκδηλωθῇ ἀμέριστον, ἀπεριόριστον. Καιρὸς νὰ ἀνυψωθῇ τὸ μορφωτικὸν ἐπίπεδον τοῦ λαοῦ μας εἰς τὰ ἀνώτατα δυνατὰ ὅρια.

Τότε τὰ πάντα ὠραῖα, τὰ πάντα καλὰ.

Τότε καμμία ἐπιβουλή, κανείς κίνδυνος.

«Τὸ ἔθνος ἐκεῖνο, ὃ λαὸς ἐκεῖνος, ὃ ὅποῖος ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀνώτερον ἀνθρώ-
πινον ὀλικόν, εἶναι σεβαστὸς εἰς τοὺς φίλους του καὶ ὑπολογισμὸς εἰς τοὺς ἐχθροῦς
του» ⁶.

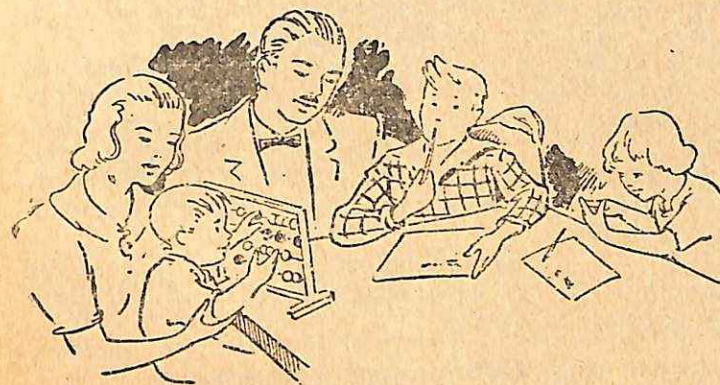
5. Γ. Ἀθάνα, Πρωινό Ξεκίνημα.

6. Θ. Χαραλαμπίδη. αὐτόθι.

ΠΑΡΑΚΛΗΣΙΣ

Ὅσοι ἐκ τῶν κ.κ. συνδρομητῶν καθυστεροῦν τὰς συνδρομάς των παρακαλοῦνται θερμῶς, ὅπως φροντίσουν διὰ τὴν ἀποστολὴν των. Ἡ ἔκδοσις τοῦ περιοδικοῦ μας στηρίζεται κυρίως εἰς τὰς συνδρομάς τῶν ἀναγνωστῶν του.

«ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΣΧΟΛΕΙΟ & ΟΙΚΟ- ΓΕΝΕΙΑ

ΤΟ ΠΑΙΔΙ, Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Ἡ Ἀγωγή δὲν εἶναι ἐπιστήμη στατική. Διαρκῶς ἐξελίσσεται.

Ὑποχρεωμένη νὰ παρακολουθεῖ τὸν ἄνθρωπο ὁ ὁποῖος μεταβάλλεται (ἀλλάζει τρόπους ἐνεργείας καὶ συμπεριφορὰς, πολιτίζεται καὶ προσδεύει συνεχῶς) παρίσταται ἡ ἀνάγκη νὰ ἀναπροσαρμόζεται στὶς ἐκδηλώσεις καὶ στὶς ἐνεργείες τοῦ ἀνθρώπου γιὰ νὰ μπορῇ ἀπὸ τὴ μιά μεριὰ νὰ παρακολουθεῖ τὶς ἐνεργείες του, νὰ εὕρσκη τὰ ἐλαττήρια στὰ ὁποῖα ὀφείλονται καὶ νὰ τὶς μελετᾷ. Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὕτῃ ἡ Ἀγωγή στηριζομένη πᾶνω στὴν γενικὴ ψυχολογία καὶ στοὺς ἐπὶ μέρους κλάδους της, ἐνεργεῖ σὰν ἐπιστήμη θεωρητικὴ. Ἀπὸ τὴν ἄλλῃ πλευρὰ στηριζομένη πᾶνω στὰ συμπεράσματα στὰ ὁποῖα κατέληξε ἀπὸ τὴ θεωρητικὴ ἀνασκόπηση τῶν ψυχικῶν φαινομένων, θεσπίζει νόμους καὶ ἀξιώματα ποῦ ἐφαρμοζόμενα, μποροῦν νὰ ἐπιφέρουν ἀποτελέσματα ἀνάλογα τῶν προσδοκωμένων: Νὰ προλαμβάνη τὰ ἔκτροπα, νὰ θεραπεύη τὰ κακῶς ἔχοντα καὶ νὰ ὀδηγῇ τὸν ἄνθρωπον σὲ ὁμαλὸ ψυχικὸ βίον. Λαμβάνει ἔτσι καὶ μορφεὴν θεραπευτικὴν, πρακτικὴν, ἢ Ἀγωγή.

Ἡ σκέψη ὅτι ἡ Ἀγωγή ἔχει ἡλικία ὀση καὶ ὁ ἄνθρωπος, μᾶς ὁδηγεῖ νὰ παραδεχοῦμε ὅτι κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ζωῆς τῆς σὰν ἐπιστήμης, ἀκολούθησε πολλὰ μονοπάτια ποὺ θὰ τὴν ἔφερναν γρηγορώτερα στὸ σκοπὸ τῆς. Τὸ τελευταῖο μονοπάτι ποὺ ὁ παιδαγωγὸς καλεῖται νὰ μελετήσῃ, ἂν θέλῃ νὰ ὁδηγηθῇ σωστότερα καὶ σταθερώτερα στὴ γνώση τοῦ ὑποκειμένου ποὺ κατευθύνει ὄλες τὶς προσπάθειές του, ὥστε νὰ τὶς προσανατολίσῃ σωστά, εἶναι ὁ χαρακτήρας τοῦ παιδιοῦ, ἡ ἀτομικότητά του. Τὰ ξεχωριστὰ σωματικο-ψυχικὰ προσόντα ἢ ἐλαττώματα ποὺ ὑπάρχουν σὲ κάθε παιδί, γιὰ νὰ μπορέσῃ στηριγμένος πάνω σ' αὐτά, νὰ ἐπιδράσῃ κατάλληλα πραγματοποιώντας τὸ σκοπὸ τῆς ἀγωγῆς ποὺ δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ «τὴν διόρθωσιν τῶν ἐλαττωμάτων καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν εὐμενῶν ιδιοτήτων τοῦ παιδιοῦ»¹.

“Έτσι φτάσαμε στην εποχή μας να μιλάμε για το «Σχολείο επί μέτρω» (ECOLE SUR MESURE) δηλ. για την προσαρμογή του σχολείου στα μέτρα κάθε παιδιού, στις σωματικές του ικανότητες και ατέλειες, στα ψυχικά

του προτερήματα ή έλαττώματα, γενικά στόν χαρακτήρα του, και για «ατομικοποιημένη μορφή διδασκαλίας»¹ που στηρίζεται πάνω σ' αυτά.

Απαραίτητη λοιπόν προϋπόθεση να εξακριβώσουμε τι σωματικά και ψυχικά προτερήματα ή έλαττώματα έχει το κάθε παιδί, τὰ μελετήσωμε τὸν τρόπο με τὸν ὁποῖον συμπεριφέρεται ἀπέναντι στὰ ἄλλα παιδιά, μέσα στὴν οἰκογένεια, στοὺς διδασκάλους, στοὺς μεγαλύτερους του, τὶς σχέσεις ποὺ δημιουργεῖ, τὴ στάση του ἀπέναντι στὰ διάφορα γεγονότα, γιὰ νὰ μπορέσωμε νὰ ἐπιδράσωμε συνειδητὰ πάνω του καὶ νὰ τὸ ὁδηγήσωμε στὸ σωστὸ δρόμο ἐνεργείας καὶ συμπεριφορᾶς.

Μὰ αὐτὸ εἶναι τὸ ἔργο τῆς χαρακτηρολογίας. Πρῶτος ὁ ψυχολόγος Julius Bahnsen ἐχρησιμοποίησε τὸν ὄρο «χαρακτηριολογία» στὸ σύγγραμμά του «Συμβολή εἰς τὴν χαρακτηρολογίαν».

ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΟΛΟΓΙΑΣ

α) Χαρακτήρας καὶ προσωπικότητα

Στὴν καθημερινή ζωή, σὶς σχέσεις μας με τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, πολλές φορές ἐκφράζομε τὴν προσωπική μας κρίση καὶ ἀποδίδομε στοὺς ἄλλους πλῆθος χαρακτηρισμῶν, ὅπως ἐγκρατής, δίκαιος, ἠθικός, κ.λ.π. πιστεύοντας ἔτσι πὼς κατατάξαμε τὸ ἄτομο σὲ μιὰ ὀρισμένη θέση, σχετικὸ με τὴν κοινωνικὴ συμπεριφορά του. Ἡ λέμε: αὐτὸς εἶναι καλὸς χαρακτήρας.

Τὶ εἶναι ὅμως ἐκεῖνο ποὺ μᾶς ὠθεῖ στὸν ἓνα ἢ στὸν ἄλλο χαρακτηρισμό.

Τὶ ἐκφράζει ἡ ἔννοια χαρακτήρας;

Γιὰ νὰ νοιώσωμε αὐτὴ τὴν ἔννοια εἶναι ἀνάγκη νὰ προβοῦμε σὲ μιὰ ἀνάλυση τοῦ ὅλου ἀνθρώπου. τόσον ἀπὸ βιολογικῆς, ὅσο καὶ ἀπὸ ψυχολογικῆς δομῆς.

Ὁ ἄνθρωπος με τὴ γέννησή του φορτίζεται με ἓνα πλῆθος κληρονομικῶν προδιαθέσεων, σωματικοψυχικῶν, ποὺ ἀνάγονται στοὺς γεννήτορές του, καὶ ποὺ ἀσκοῦν βαθειὰ ἐπίδραση στὴ συμπεριφορά τοῦ ἀτόμου. Οἱ κληρονομικὲς αὐτὲς προδιαθέσεις ποὺ ἔχουν χαράξει τὰ ἴχνη τους στὴν ὑπόσταση τοῦ ὀργανισμοῦ, δὲν ὑπόκεινται σὲ ἀλλαγὴ σύμφωνα με τὶς γνώμες ψυχολόγων καὶ βιολόγων. Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ στοθερότητά τους ὥθησε ὅσους καταπιάστηκαν με τὴν μελέτη τους (Lombroso, Schopenhauer, Weber, Kant καὶ ἡ Ὁλλανδικὴ σχολὴ ἡ ὁποία κυρίως ἐθεμελίωσε τὴν ἄποψη αὐτὴ με τοὺς Wiersma Heymans καὶ La Senne) νὰ ὑποστηρίξουν ὅτι ἡ κληρονομικότητα εἶναι ὁ μόνος ρυθμιστὴς τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἀνθρώπου ἀφοῦ με τὴν σταθερότητά τους ἀποκτοῦσαν κάποια παντοδυναμία. Ἐτσι ὁ «ψεύτης μιὰ φορά, πάντοτε θὰ ψεύδεται» ἢ ὁ ἐγκληματίας εἶναι τέτοιος γιατί γεννήθηκε ἐγκληματίας.

Ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπος σὰν «ζῶον κοινωνικόν» εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ δέχεται ἐπιδράσεις ἀπὸ τὸ περιβάλλον (φυσικὸ καὶ κοινωνικὸ) μέσα στὸ ὁποῖον ζεῖ. Οἱ ἐπιδράσεις αὐτὲς θεωρήθηκαν ἀπὸ ἄλλους,² σὰν ἀντίποδας πρὸς

τὶς ἰδέες γιὰ τὴν κληρονομικότητα, ὅτι ρυθμίζουν τὶς ἐνέργειες τοῦ ἀτόμου καὶ τὸ κάνουν νὰ συμπεριφέρεται ἔτσι, ὅπως παρουσιάζεται, με ἀποτέλεσμα τὸν χαρακτηρισμὸ τοῦ ἀπὸ τοὺς συνανθρώπους του. Ἐτσι δημιουργήθηκαν οἱ δυὸ γνωστὲς θεωρίες ποὺ ἔχουν σχέση με τὸ δυνατόν ἢ ὄχι τῆς ἀγωγῆς Ὁ Nativismus καὶ ὁ Empirismus ποὺ ξεκινώντας κάθε μιὰ ἀπὸ τὶς παρατηρήσεις τῆς καὶ τῆς ἐρευνῆς τῆς, ἀντέκρουε τὴν ἐπίδραση τῆς ἄλλης πάνω σὶς ἐνέργειες τοῦ ἀτόμου, μ' ἄλλα λόγια στὴν δημιουργία τοῦ χαρακτήρα του. Οἱ νεώτερες ἐρευνες ἀπέδειξαν ὅτι γιὰ τὴν συμπεριφορά μας, αἰτία δὲν εἶναι οὔτε ἡ κληρονομικότητα, οὔτε οἱ ἐπιδράσεις τοῦ περιβάλλοντος ἡ κάθε μιὰ τους ξεχωριστά. Εἶναι καὶ οἱ δυὸ μαζί. Κάθε μιὰ με τὸν τρόπο τῆς ἐπενεργεῖ πάνω στὸ ἄτομο σὰν σύνολον καὶ τὸ κάνουν νὰ παρουσιάζεται, ὅπως παρουσιάζεται, τοῦ δίνουν τὰ σωματικὰ καὶ ψυχικὰ ἐκεῖνα στοιχεῖα πάνω στὰ ὁποῖα στηρίζεται ὅ,τι λέμε χαρακτήρα.

Ἀνάμεσα στὰ δυὸ αὐτὰ συστατικὰ τοῦ ἀτόμου ποὺ ἀσπρτίζουν τὸ σωματικὸ (μορφή, ὁμιλία, χειρονομία κ.λ.π.) δηλ. τὴ φυσιογνωμία τοῦ ἀτόμου καὶ τὸν ψυχικὸ κόσμο (συναίσθηματα, προσοχή, βούληση, φαντασία, κ.λ.π.), ὑπάρχει μιὰ διαρκὴς πάλη—ἐπίδραση. Ἡ κληρονομικότητα με τὴν ἀντοχή τῆς καὶ τὴν ἐπιμονή τῆς στὸ ἀμετάβλητο, ἀντιτάσσεται στὴν διαρκὴ προσπάθεια τοῦ περιβάλλοντος σῶνει καὶ καλὰ νὰ τὴν μεταβάλλῃ. Ἐτσι παρουσιάζεται μιὰ ἐκ πρώτης ὄψεως ἀλλαγὴ, γιὰ τὴν ὁποία πολλές γνώμες ἐσχηματίσθηκαν, ὡς πρὸς τὸ στοιχεῖον ποὺ ἀλλάζει.

Ἄλλοι ὑποστήριξαν τὴν ἀλλαγὴ κληρονομικότητας, εἰὼ ἄλλοι τὴν ἀπόρριψιν σὰν κάτι τὸ παράλογο, ἀφοῦ οἱ καταβολὲς βρίσκονται μέσα στὸ εἶναι μας καὶ εἶναι δύσκολο, ἂν ὄχι ἀδύνατο νὰ μετατραποῦν.

Τὸ ὅτι βρίσκονται σὲ σχέση ἐπιδράσεως μεταξύ τους αὐτὸ δὲν ἀμφισβεῖται ἀπὸ κανένα. Πὼς ὅμως ἐπιδροῦν καὶ ποιά σχέση ὑπάρχει ἀνάμεσά τους, ὥστε νὰ δημιουργεῖται ὁ χαρακτήρας; Καὶ στὴ συνέχεια ἀκολουθεῖ ὁ χαρακτήρας τὴν ἐπίδραση ἢ μένει ἀπαθής; Ἀλλάζει δηλ. ἢ ὄχι χαρακτήρα.

Μποροῦμε νὰ νοιώσωμε τὴν ἐπίδραση αὐτὴ, καθὼς καὶ τὴν κατάσταση τοῦ χαρακτήρα, ἂν ἐρευνήσωμε μιὰν ἄλλη ἔννοια, τὴν προσωπικότητα.

Πολλὲς φορές στὴν καθημερινή ζωή, χρησιμοποιοῦμε τὸν ὄρο προσωπικότητα καὶ τοῦ δίνουμε τὴν ἴδια ἔννοια τοῦ χαρακτήρα. Δὲν ὑπάρχουν ἄλλες ἔννοιες με τόση κατάχρηση χρήσεως, ὥστε σχεδὸν νὰ ταυτίζονται. Εἶναι ὅμως τὸ ἴδιο πράγμα;

Τὴν ἔννοια τοῦ χαρακτήρα τὴν ἀναλύσαμε ἤδη. Τὴν ὀρίσαμε σὰν ἀδιάσπαστο σύνολο σωματικῶν καὶ ψυχικῶν, κληρονομικῶν, ἢ ἐπικτήτων ἐλαττωμάτων ἢ προτερημάτων. Τὰ δυὸ αὐτὰ στοιχεῖα ἀναγνωρίσαμε ὅτι εὐρίσκονται σὲ διαρκὴ ἐπενέργεια. Τὶ εἶναι ὅμως ἐκεῖνο ποὺ θέτει σὲ ἐνέργεια τὰ στοιχεῖα αὐτὰ;

Εἶναι ἓνα τρίτο στοιχεῖο ποὺ σὰν σκοπὸ ἔχει νὰ συγκεντρώνῃ, νὰ ἐκλεγῇ καὶ νὰ θέτῃ σὲ ἐνέργεια τὶς δυνάμεις αὐτές. Ἄλλοι τὸ ἐγὼ τὸ ἐποκαλοῦν «Δημιουργὸ δύναμη τοῦ ἀνθρώπου» ποὺ ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ ἐπιλέγῃ συνεχῶς τὶς ἐπιδράσεις τοῦ περιβάλλοντος καὶ τῶν κληρονομικῶν προδιαθέσεων ἀσκεῖ ἓνα veto σὲ ζητήματα ποὺ εἶναι ἀντίθετα με τὴ συνείδηση. Εἶναι τὸ ἐγὼ τοῦ ὁποῖου ἡ λειτουργία καταλήγει σὲ διαφόρους τρόπους καὶ συστήματα ἢ σχέδια ἐνεργειῶν καὶ χαρακτηριστικῶν τῆς προσωπικότητας. Καὶ οἱ ἰδιαιτέρως αὐτὲς συνθετικὲς ἐνέργειες τοῦ ἔγῳ προσδίδουν ξεχωριστὴ ἐκφραση σὲ κάθε ἄτομο. Ἐτσι δημιουργεῖται ὁ χαρακτήρας.

1. Χρυσ. Ζήση. Γενικὴ ἐπιστημονικὴ θεώρησις τοῦ Χαρακτήρος, Ἐπιστ. Βῆμα Διδ. τοῦ τεύχ. 7, 8, 9, 10, 1960 σελ. 37 κ. ἐ.

1. Ἡ. Ξηροτύρη. Διδ.κοὶ πειραματισμοὶ καὶ παιδικὲς ἐρευνες, Ἀθῆναι 1963 σελ. 190 κ. ἐ.

2. Στωϊκοὶ Φιλόσοφοι (ψυχὴ=tabula rasa).

Erasmus. «Φύση δοῦσα σα υἱὸν οὐδὲν ἄλλον παρέσχε σοι ἢ ὕλην ἀκατέργαστον. Σὸν γὰρ ἔργον εἶναι νὰ προσδώσῃ τὴν ἀρίστην μορφήν εἰς ταύτην τὴν εὐπειδῇ καὶ ἄκρως εὐπλαστον ὕλην. Ἐὰν μὲν ἀμελήσῃ τοῦτον θὰ προκύψῃ κτῆνος, ἐὰν ὅμως ἐπιμεληθῶς θὰ ἔχει οὕτως εἰπεῖν, Θεόν».

Alfred Adler. «Αἱ ἰδιότητες τοῦ χαρακτήρος οὐδαμοῦ εἶναι ἐμφυτοὶ ὡς πολλοὶ νομίζουν».

Τὸ 'Εγὼ φωτίζεται καὶ ὁδηγεῖται στὴ δυναμικὴ τοῦ ἐργασίας ἀπὸ τὸ τέταρτο στοιχεῖο τῆς προσωπικότητος, τὸν Λόγο. Ὅλα δὲ οὐτὰ μὲ τὴν ἐπίδραση τῆς συνειδήσεως, τοῦ Ὑπέρ. Ὑπὲρ πού ἔχει σκοπὸ νὰ κρίνῃ γιὰ κά-θε τι καὶ νὰ ἐπιτρέπῃ ἢ νὰ ἀποκλείῃ μιὰ ἐνέργεια, ἀποτελοῦν στὸ σύνολό τους τὴν προσωπικότητα.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω στοιχεῖα ὁ Συναισθηματικὸς κόσμος, τὸ 'Εγὼ καὶ τὸ Ὑπέρ. Ὑπὲρ ὑπόκεινται σὲ ἀλλαγὴ πού εἶναι διαφορετικὴ σὲ κάθε ἄτο-μο. Ἔτσι ἀπὸ τὴν ἀλλαγὴ τοῦ συναισθηματικοῦ κόσμου, δημιουργεῖται τὸ πλῆθος τῶν ἀτομικῶν χαρακτήρων, ἂν δὲ στὴν ἀλλαγὴ αὐτὲς προστεθοῦν καὶ οἱ μεταβολὲς τοῦ Ὑπὲρ. Ὑπὲρ. Ὑπὲρ, ἔχομε τὶς διαφορὲς προσωπι-κότητες.

Περὶ τὸ νὰ τονίσωμε ὅτι καὶ στὴν μία περίπτωσι καὶ στὴν ἄλλη πρό-κειται γιὰ ὁργανωμένους μορφὲς τοῦ ψυχικοῦ κόσμου καὶ τῆς ἰδιοσυγκρασίας τοῦ ἀτόμου.

Ἀπὸ τὴν σύντομη αὐτὴ ἀνάλυση τῶν ἐννοιῶν χαρακτήρας - προσωπι-κότητα μποροῦμε νὰ ὀρίσωμε τὸν χαρακτήρα, σὰν πυρῆνα τῶν βασικῶν κλη-ρονομικῶν προδιαθέσεων, ὁ ὁποῖος διὰ τοῦ Συναισθηματικοῦ ὀπλισμοῦ τοῦ ἀτόμου «ἐξειδικεύεται» καὶ μορφοποιεῖται κάτω ἀπὸ τὴν καθοδήγησιν τοῦ Ὑπὲρ.

Ὑπάρχουν πάρα πολλοὶ ὀρισμοὶ τοῦ χαρακτήρα, σχεδὸν τόσοι ὅσοι καὶ οἱ διαφοροὶ μελετητὲς πού καταπιάστηκαν μὲ τὴν μελέτη του. Ἀνάμεσα σοὺς ὀρισμοὺς αὐτοὺς δὲν ὑπάρχει οὐδεμία διαφορὰ.

Ἀναφέρομε μερικoὺς:

α) Ὑπὲρ Παπαδάκη Χουρδάκη: «Χαρακτήρας εἶναι ὁ ἰδιαιτέρος τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον τὸ ἄτομον συνειθίζει νὰ ἐκφράζει τὸν ἑαυτὸ του καὶ ἐπιδιώκει τὴν πραγματοποίησιν τῶν ἰδανικῶν του»¹.

β) Ὑπὲρ Σπυρ. Καλλιὰφας: «Χαρακτήρ ἢ ψυχολογικὸς τύπος εἶναι ὁ ἰδιαι-τέρος ἐκάστου ἀνθρώπου τρόπος ἀντιδράσεως πρὸς τὰ περὶ αὐτὸν πρόσω-πα καὶ πράγματα ὅστις ἐκδηλοῦται εἰς πάσας τὰς ψυχικὰς λειτουργίας καὶ εἰς τὸ νοεῖν καὶ εἰς τὸ συναισθάνεσθαι κατ' οἴσθησιν καὶ εἰς τὸ βούλεσθαι καὶ πράττειν»².

γ) Ὑπὲρ Θ. Βορέας: «Χαρακτήρ εἶναι ὁ ἰδιάζων τρόπος τοῦ συναισθάνε-σθαι, βούλεσθαι καὶ πράττειν»³.

δ) Ὑπὲρ Alfred Adler: «Χαρακτήρ εἶναι ἡ στάσις, τὸ εἶδος καὶ ὁ τρόπος κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ ἀνθρώπος τίθεται ἀπέναντι τοῦ περιβάλλοντός του. Εἶ-ναι ἡ κατευθυντήριος γραμμὴ, ἐπὶ τῆς ὁποίας πραγματοποιεῖται ἡ ἔφεσις πρὸς ἐπιβολὴν ἐν συνδέσμῳ πρὸς τὸ κοινωνικὸ του συναισθημα»⁴.

ε) Ὑπὲρ Lalande: «Χαρακτήρας εἶναι τὸ σύνολον τῶν συνειθισμένων τρό-πων μὲ τοὺς ὁποῖους αἰσθάνεται κανεὶς καὶ ἀντιδρᾷ»⁵.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ Ὑπὲρ ἄλλοι τὸ ὀνομάζουσι «Δημιουργὸ δύναμιν τοῦ ἀνθρώπου» πού ἐπιλέγει συνεχῶς τὶς ἐπιδράσεις τοῦ περιβάλλοντος καὶ τῶν Κληρονομικῶν Προδιαθέσεων καὶ ἀσκεῖ ἕνα νετὸ στὰ ζητήματα πού εἶναι ἀν-

1. Rene Bovard: Ὑπὲρ χαρακτήρας τοῦ παιδιοῦ. Ἀθῆναι 1957 σελίς 11. (Εἰσα-γωγὴ Μαρίας Παπαδάκη - Χουρδάκη).

2. Σπ. Καλλιὰφας: χαρακτήρες ἢ ψυχολογικοὶ τύποι. Ἀθῆναι σελ. 3.

3. Θεοφ. Βορέας: ψυχολογία. Ἀθῆναι 1933, σελ. 393.

4. Alfred Adler: Ἀνθρωπογνωσία (μεταφ. Γ' Παλαιολόγου). Ἀθῆναι 1948 σελ. 163.

5. Rene Bovard: Ὑπὲρ χαρακτήρας τοῦ παιδιοῦ (Νετ. Δάκη - Χουρδάκη). Ἀθῆναι 1957, σελ. 10.

τίθετα μὲ τὴν συνείδησή του¹. Δὲν θὰ ἦταν ἄστοχος ὁ παραλληλισμὸς τοῦ μὲ τὸ ἄτομο τῆς ὕλης, ὅπου πυρῆνας εἶναι οἱ κληρονομικὲς προδιαθέσεις, ἡλεκτρονία οἱ ἐπιδράσεις τοῦ περιβάλλοντος (φυσικοῦ - κοινωνικοῦ) πού ἐπη-ρεάζουν τὴν ψυχικὴ κατάστασιν τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ Ὑπὲρ μὲ τὶς δυνάμεις συ-νοχῆς τῶν ἡλεκτρονίων μὲ τὸν πυρῆνα. Ἐνῶ προσωπικότητα εἶναι ἡ συνθε-τικὴ μορφή ὅλων τῶν ὁργανωμένων ψυχικῶν λειτουργιῶν καὶ τῶν φυσικολο-γικῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ ἀτόμου ἐν σχέσει πρὸς τὸ περιβάλλον².

β) Ὑπὲρ διαμόρφωσις τοῦ χαρακτήρα

Ἐφ' ὅσον παραδεχτήκαμε ὀρθὴ τὴν συνδυαστικὴ μέθοδον καὶ δὲν ἀπο-δόσαμε ἰδιαιτέρεν σημασίαν στὴν ἰδιοσυγκρασίαν καὶ στίς ἐπιδράσεις τοῦ πε-ριβάλλοντος πᾶν ὁ χαρακτήρας, εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ ἀναγνωρίσω-με ὅτι ὁ χαρακτήρας δὲν εἶναι κατὰ τὸ διαμορφωμένο εὐθὺς μὲ τὴ γέννησιν τοῦ παιδιοῦ ἀλλὰ ὅτι μεταβάλλεται, ἀφοῦ κατὰ κάποιον τρόπο ἐξαρτᾶται καὶ ἀπὸ τὶς παντοειδεῖς ἐπιδράσεις πού εἶναι ὅλο καὶ διαφορετικὲς.

Ὑπάρχει ὅμως στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου καμμιά κρίσιμη περίοδος μέσα στὴν ὁποία νὰ διαμορφώνεται ὁ χαρακτήρας;

Ἄν ὑπῆρχε τέτοια κρίσιμη ἡλικία τὸ ἔργο τῆς χαρακτηριολογίας ἀναμ-φισβήτητα θὰ γινόνταν πιὸ ἀπλό, πιὸ εὐκόλο. Τὸ βάρος θὰ ἔπεφτε πᾶν ὁ στὸ ἄτομο σ' αὐτὴ ἀκριβῶς τὴν περίοδον καὶ ὁ χαρακτήρας τοῦ θὰ ἔπαιρνε τὴν μορφήν πού μὲ ὅλα τὰ μέσα θὰ ἐπιδιώκαμε νὰ εἶναι ἡ πρέπουσα, καὶ θὰ ἀ-ποφεύγαμε τὸν κίνδυνον νὰ ἀλλάξῃ ὁ χαρακτήρας κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὑπόλοιπης ζωῆς. Ἡ σκέψις ὅτι ἡ ἀγωγή πού παίζει σημαντικὸ ρόλον στὴν διαμόρφωσιν τῆς προσωπικότητος γίνεται συστηματικὰ στὰ χρόνια τῆς νη-πιακῆς, τῆς παιδικῆς καὶ τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας. Ἐγινε αἰτία νὰ γίνουν πολλὲς ἔρευνες γιὰ νὰ φανῇ ποιά ἀπὸ αὐτὰς τὶς ἡλικίας ἐνέχει τὸ μεγαλύτερον βάρ-ος γιὰ νὰ προσεχθῇ καλύτερα, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ὑποστηριχθοῦν διαφορε-τικὲς ἀπόψεις.

Ὑποστηρίζουν μερικοὶ ὅτι ὁ χαρακτήρας διαμορφώνεται στὰ πέντε πρῶτα χρόνια τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ὑπὲρμαχος αὐτῆς τῆς θεωρίας εἶ-ναι ἡ Monterssoli πού στηριγμένη πᾶν ὁ στὴν ἀποψὲς τῆς ἐθεώρησε τὸ Νηπιαγωγεῖο σὰν τὸν κῆπον μέσα στὸν ὁποῖον τὰ νήπια μποροῦν νὰ βάλλουν γερὰ θεμέλια στὸν χαρακτήρα τους καὶ νὰ τὸν διαμορφώσουν ὥς πρὸς τὸ μεγαλύτερον μέρος του.

Ἐκεῖνος ὅμως πού καταπιάστηκε πιὸ σοβαρὰ μὲ τὴν μελέτη αὐτοῦ τοῦ ζητήματος εἶναι ὁ Spitz. Μελέτησε τὰ παιδιὰ θύματα τοῦ 2ου Παγκο-σμίου πολέμου πού χωρὶς μᾶνα ζοῦσαν στὰ βρεφοκομεῖα μὲ τὴν ἐπιβλεψὴ τοῦ λιγοστοῦ προσωπικοῦ τῶν. Ἀκόμη ἀσχολήθηκε καὶ μὲ τὴν παρατήρησιν παιδιῶν πού ζοῦσαν κοντὰ μὲ τὴ μᾶνα τους σὲ σωφρονιστικὰ ἱδρύματα. Ἡ ἔρευνα ἀπόδειξε ὅτι στὰ δευτέρω δημιουργήθηκαν ἱκανότητες καὶ ἀντι-δράσεις πρὸς τὸ περιβάλλον πού δὲν ὑπῆρχαν καθόλου στὰ χωρὶς μᾶνα νη-πια.

Ἄν ὑπολογίσωμε καὶ τὸ γεγονός ὅτι τὸ περιβάλλον ἀντιπροσώπευε μόνο ἡ μᾶνα καὶ ὅτι τὰ παιδιὰ ζοῦσαν κάτω ἀπὸ συνθήκες πολὺ διαφορε-τικὲς ἀπὸ αὐτὰς τοῦ οἰκογενειακοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος, μπο-ροῦμε νὰ διαπιστώσωμε ἐν μέρει κάποιον δίκιον στὴν ἀποψὲς αὐτῇ. Ἔτσι δι-καιολογεῖται καὶ ἡ ἀποψὲς τοῦ Freud πού ἀποδίδει μεγάλη σημασίαν στὰ πρῶ-

1. Χρυσόστ. Ζήσι: Γενικὴ Ἑπιστημονικὴ θεώρησις τοῦ Χαρ. Ἑπιστημ. Βῆμα Διδ/λου τευχ. 7,8,9,10 1960, σελ. 37.

2. Γ. Σακελλαρίου. Ὑπὲρ Διάγνωση τῆς Προσωπικότητος, σελ. 6.

τα παιδικά χρόνια και θεωρεί τη μάνα σαν αναντικατάστατο παράγοντα για την αγωγή του παιδιού.

Μα από την άλλη άποψη είναι γνωστό ότι το πέρασμα του παιδιού στην έφηβική ηλικία συνεπάγεται πολλές σωματικές και ψυχικές μεταβολές που δεν μπορούμε να παραβλέψουμε για τη διαμόρφωση του χαρακτήρα.

Ακόμα και κατά την περίοδο αυτή η αγωγή συνεχίζεται συστηματική και περισσότερο συνειδητή από ότι από το νήπιο και το παιδί της ηλικίας του δημοτικού. Ο έφηβος μπορεί με περισσότερη προσοχή να παρακολουθήσει το κοινωνικό περιβάλλον και να αντιδράσει σ' αυτό με περισκεψη. Δεν μπορούμε λοιπόν παρά να παραδεχθούμε ότι όλοι οι παράγοντες αυτοί παίζουν σοβαρό ρόλο στη διαμόρφωση του χαρακτήρα και κατά την έφηβική ηλικία.

Με το τέλος σχεδόν της έφηβικής ηλικίας ο άνθρωπος σταματά τις σπουδές του και επιδίδεται στην εξάσκηση ενός επαγγέλματος που είτε διάλεξε μόνος του, είτε οδηγήθηκε σ' αυτό από τον Έπαγγελματικό Προσανατολισμό. Οι σχέσεις συνεργασίας και ο κύκλος του επαγγέλματος του που αποτελούν τις κύριες εκδηλώσεις της κοινωνικής ζωής, δημιουργούν ευκαιρίες τέτοιες, ώστε να διαμορφωθούν οι διάφορες αξίες της ζωής. Τη συστηματική αγωγή του σχολείου αντικαθιστά το περιβάλλον με τις συναναστροφές που την αξία τους μπορεί να κρίνει ο ενήλικος πια άνθρωπος, με το επάγγελμα που τον ώθει σε ποικίλες σχέσεις με τους συνανθρώπους του και γενικά ο πολιτισμός που διαρκώς αλλάζει και αναγκάζει το άτομο να προσαρμόζεται σ' αυτές τις αλλαγές.

Είναι δυνατόν όμως οι παράγοντες αυτοί του περιβάλλοντος του ενήλικου να μην επιδράσουν στον χαρακτήρα του; Ασφαλώς όχι.

Μπορούμε λοιπόν να συμπληρώσουμε τις παραπάνω έρευνες και να υποστηρίξουμε ότι ο χαρακτήρας του ανθρώπου διαμορφώνεται κατά τη διάρκεια όλης της ζωής του, πράγμα που μας αναγκάζει να προσέξουμε, όχι μόνο το παιδί στο σχολείο μα και πέρα από αυτό, τον ενήλικα για να μην πάει χαμένο ό,τι πραγματοποίησε ή αγωγή.

Δεν θάταν όμως και υπερβολή, αν παραδεχόμαστε ότι στα πρώτα χρόνια της ζωής του ο άνθρωπος πλουτίζει την πείρα του. Με τον έρχομό του στη ζωή αντιμετωπίζει το περιβάλλον έντελως ανίσχυρος χωρίς μέσα, χωρίς πείρα. Στα υπόλοιπα χρόνια βοηθά στις αντιδράσεις του προς το περιβάλλον έχει τις έποπτείες και γενικά τις γνώσεις που στα πρώτα χρόνια της ζωής του κατάφερε να μάθει και να συνειδητοποιήσει.

Αυτή η παρατήρηση μας αναγκάζει να προσβλέψουμε με περισσότερη όρεξη στην προσχολική και τη σχολική ηλικία, για να δώσουμε στο παιδί όρθες κατευθύνσεις, ώστε να δημιουργηθεί πείρα θετική για το παιδί, χωρίς κινδύνους για την κατοπινή πορεία της ζωής του.

γ) Το πρόβλημα της χαρακτηριολογίας.

Η Διαφορική Ψυχολογία ξεκινώντας από τις διαφορές που παρουσιάζει κάθε άτομο χωρίστηκε από τη Γενική Ψυχολογία και διαμορφώθηκε σε κλάδο της με σκοπό να μελετήσει τις διαφορές αυτές. Μα παρ' όλο που ο σκοπός της έθετε τη μελέτη όλων των εκδηλώσεων του ατόμου, περιορίστηκε μόνο στην εξέταση των νοητικών εκδηλώσεων και άφησε έξω από τα περιθώριά της τις συναισθηματικές και βουλητικές εκδηλώσεις. Μ' αυτές καταπιάστηκε η χαρακτηριολογία με σκοπό να μελετήσει την επίδραση τους πάνω στο χαρακτήρα καθενός ατόμου, τη διάγνωση του με τον κατάλληλο τρόπο.

Καταλαβαίνουμε πως μία τέτοια μελέτη του ατομικού χαρακτήρα, δεν

είναι και τόσο εύκολη. Το πλήθος των χαρακτήρων που διαμορφώνονται, αν σκεφτούμε ότι κάθε άνθρωπος έχει και δικό του χαρακτήρα, δείχνει καθαρά πως πρόκειται για πρόβλημα που είχε να αντιμετωπίσει η χαρακτηριολογία. Αυτή άκριβως τη δυσκολία στην προσπάθεια τους να υπερνικήσουν οι χαρακτηριολόγοι, σκέφτηκαν να κατατάξουν τους ανθρώπινους χαρακτήρες σε ομάδες, παίρνοντας σαν βάση ώριομένα βασικά χαρακτηριστικά.

Ποιά θα ήταν όμως αυτά τα χαρακτηριστικά που θα ξεχώριζαν, ώστε να τα πάρουν σαν βάση για το σχηματισμό των ομάδων, για να είναι δυνατόν να ένταχθεί ένας χαρακτήρας στη μία ή στην άλλη ομάδα ανάλογα με τα στοιχεία που παρουσιάζει; Και τι θα έλάμβαναν υπ' όψη τους για να κινήσουν στο ξεχώρισμα των χαρακτηριστικών αυτών;

Αυτή η μπερδεψιά τους ώθησε να στραφούν σε διαφορετικές κατευθύνσεις. Δημιουργήθηκαν μ' αυτό τον τρόπο ένα άσυνήθιστο πλήθος από χαρακτηριολογικούς τύπους. Γιατί από διαφορετική βάση ξεκίνησε ο καθένας χαρακτηριολόγος για την κατάταξη αυτή των χαρακτηριολογικών τύπων. Άρκει να αναφέρουμε τους αντιπροσωπευτικότερους από αυτούς και τα στοιχεία που έχρησιμοποιήθηκαν σαν βάση για τον διαχωρισμό τους.

Με βάση τα σωματο-βιολογικά δεδομένα.

1) Ίπποκράτης: σε αίματώδη, χολερικό, μελαγχολικό, φλεγματικό.

2) Όλλανδική Σχολή: σε νευρικό, συναισθηματικό, χολερικό, περιπαθής, φλεγματικό, αίματώδη, άμορφο, άπαθη.

3) Le Senne: σε εύσυγκινητο, ύποσυγκινητο, δραστήριο, όχι δραστήριο, πρωτογενή, δευτερογενή.

4) Kretschmer: σε λεπτόσωμο, άσθενικό, πυκνό, άθλητικό, μεκτό.

5) Viola - Peno: σε βραχύτυπο, μακρότυπο, συμπαθητικοτονικό, παρασυμπαθητικοτονικό.

Με βάση το φυσικό περιβάλλον.

1) Sigaud - Mac Auliffe: σε αναπνευστικό, πεπτικό, μυϊκό, έγκεφαλικό.

Με βάση τρόπους συμπεριφοράς και εκδηλώσεων.

1) Binet: σε ύποκειμενικό, αντικειμενικό.

2) Jung: σε έξωστροφο, έσωστροφο.

Με βάση τη δράση και τα κίνητρα.

1) E. Spranger: σε θεωρητικό, οικονομικό, αισθηματικό, πνευματικό,

2) La Gall: σε δημιουργικό, μιμητικό, αισθητικό, πνευματικό.

Έπικρατέστερος από τους παραπάνω διαχωρισμούς και πιο γνωστός σήμερα είναι ο διαχωρισμός της Όλλανδικής Σχολής, της οποίας οι κυριώτεροι αντιπρόσωποι είναι ο Wiersma, ο Heymans και ο La Senne. Χάρis δέ στις έρευνες τους και στις παρατηρήσεις τους, η χαρακτηριολογία προωθήθηκε και δεν θα ήταν υπερβολή, αν υποστηρίζαμε ότι τα πορίσματά της κατευθύνουν σήμερα τα βήματα της χαρακτηριολογικής έρευνας. Για το διαχωρισμό και τη κατάταξη των τύπων η Όλλανδική Σχολή στηρίχθηκε πάνω στα τρία βασικά στοιχεία που κατά την άποψη της, αποτελούν το σκελετό του χαρακτήρα. Στην εύσυγκινησία, στην δραστηριότητα και στην συναισθηματική απήχηση. Τα τρία αυτά βασικά στοιχεία του χαρακτήρα υπάρχουν σε διαφορετικό βαθμό σε όλους τους ανθρώπους. Αν λάβουμε δέ υπ' όψη πως κάθε μία από τις τρεις αυτές βασικές ιδιότητες, παρουσιάζει δύο όψεις, την θετική και την αρνητική, τότε με την σύνθεση τους, δηλ. το ποσοστό στο οποίο υπάρχουν σε κάθε άνθρωπο, δημιουργούνται οι τύποι των χαρακτήρων που αναφέραμε πιο πάνω.

Με τους διαχωρισμούς αυτούς φωτίστηκε βέβαια η έσωτερική όψη του ανθρώπου, ώστε να είναι δυνατή η έρευνα του χαρακτήρα. Μεταποτίστηκε

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ

Α' ΠΑΝΑΘΗΝΑΪΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΙΔΙ

(Μέγαρον Ζαπτείου. 'Αθήναι 4-6 Φεβρουαρίου 1967)

Εισηγήσεις για την Ψυχική Υγεία του Παιδιού υπό του ψυχολογικού ιατρού κ. Ν.Ν. ΔΡΑΚΟΥΛΙΔΗ, Προέδρου της Έλλην. Έταιρίας Ψυχοβιολογίας, 'Αντεπιστέλλοντος του Παγκοσμίου οργανισμού Ψυχικής Υγείας.

ΨΥΧΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΕΣ ΚΑΤΕΓΘΥΝΣΕΙΣ ΓΟΝΕΩΝ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙΩΝ

Η δόξα του ψυχισμού της παιδικής ηλικίας αποτελεί την βάση του ατομικού χαρακτήρα και άσκει άμεση επίδραση στο κοινωνικό σύνολο. Τα λάθη των γονέων και οι επικίνδυνες συνέπειές τους. Οι δώδεκα βασικές αρχές της καλής αγωγής. Γιατί πρέπει να θεσπισθεί η υποχρεωτική ψυχοπαιδαγωγική ενημέρωση υποψηφίων γονέων.

Π Ε Ρ Ι Λ Η Ψ Η

Το τι πρέπει να ξαίρουν οι γονείς για τη σωστή ανατροφή των παιδιών τους και την δόξα του ψυχισμού τους, είναι ένα θέμα εξαιρετικά φλέγον και επίκαιρο για την εποχή μας όπου τόσοι κίνδυνοι ζώνουν την νεότητά στην κρίσιμη καμπή που περνά η σημερινή κοινωνία.

Ένα μεγάλο πλήθος από περιπτώσεις, έρευνες, τεκμήρια, στατιστικές, έχουν αποδείξει ότι την βάση για την καλή ή κακή δόξα του κοινωνικού ανθρώπου και του κοινωνικού συνόλου αποτελεί η κατά την παιδική ηλικία συμπεριφορά των γονέων προς το παιδί τους και ιδίως της μητέρας.

Κι' έπειδή η καλή ή κακή επίδραση των γονέων απέναντι στο παιδί αρχίζει από την ημέρα που το παιδί θα γεννηθεί, κι' έπειδή η ημέρα αυτή αυξάνει τον έγωκεντρισμό και τον ναρκισισμό των γονέων που αποτελούν θανάσιμες παγίδες για το μέλλον του παιδιού, για το οποίο το τι πρέπει να ξαίρει κανένας σχετικά, πρέπει να το μάθει προτού να γίνει μητέρα ή πατέρας. Για ν' αναλογισθεί και ν' αντιμετωπίσει και να εξουδετερώσει ψυχραιμία και ευσυνείδητα ατομικές του νευρωτικές αδυναμίες που ολέθρια θα επιδράσουν στη ζωή του παιδιού του κι' ακόμα την προβολή του έγωκεντρισμού του και του έρωτισμού του πάνω στο παιδί του, ιδίως όταν πρόκειται για μοναχοπαίδια.

Όμως το πρόβλημα στο ποιο θα στηριχθούμε για την ταξινόμηση των τύπων άφου στον ίδιο χαρακτήρα υπάρχουν πολλά βιολογικο-σωματο-ψυχικά δεδομένα που περιπλέκουν την έρευνά μας. Το εμπόδιο αυτό άκριβώς μας αναγκάζει να παραδεχθούμε, ότι δεν είναι δυνατόν να υπάρξει άμιγής χαρακτηρισολογικός τύπος που να παρουσιάζει τα γνωρίσματα και μόνο που τον χαρακτηρίζουν. Υπάρχουν επομένως χαρακτηρισολογικοί τύποι μόνο μεικτοί. Και κάτω από αυτή τη προϋπόθεση πρέπει να αντιμετωπίσει το πρόβλημα κάθε έρευνητής.

(Συνεχίζεται)

Έμμ. Δ. Φρουζάκης

Λόγοι λοιπόν πολυεταίς, παιδαγωγικοί, ιατρικοί και κοινωνικοί είναι αυτοί που συντηρούν τόσα χρόνια το ενδιαφέρον μας στην προσπάθεια να ενημερώσουμε και να πείσουμε την κοινή γνώμη πρώτα και το κράτος ύστερα ότι κάθε άνθρωπος, άντρας ή γυναίκα, πριν παντρευτεί, θα έπρεπε ν' ακούσει μια σειρά από δέκα ή είκοσι μαθήματα σχετικά με τη στάση που έπρεπε να κρατούν οι γονείς απέναντι στα παιδιά τους. Μαθήματα που να προσφέρονται δωρεάν από υπεύθυνα πρόσωπα με την φροντίδα του Υπουργείου Υγείας που θα χορηγεί στο τέλος ένα φυλλάδιο των μαθημάτων και μια βαιβαίωση παρακολούθησης των μαθημάτων, που να είναι απαραίτητη, μαζί με τ' άλλα πιστοποιητικά που απαιτούνται για την έκδοση άδειας γάμου.

ΠΟΙΟΣ Ο ΕΠΙΔΙΩΚΟΜΕΝΟΣ ΣΚΟΠΟΣ

Μέχρι όμως που η σωτήρια αυτή ιδέα πάρει σάρκα και όστα, ως συνοψίσουμε εδώ τόσον τον σκοπό όσο τις γενικές αρχές που πρέπει να έχουν υπόψιν τους οι γονείς και παιδαγωγοί για την διαμόρφωση του ψυχισμού, του χαρακτήρα και της προσωπικότητας του παιδιού τους.

Πρωταρχική ανάγκη για μια τέτοια δμαλή διαμόρφωση αποτελεί το χρέος γονέων και παιδαγωγών στο να φροντίσουν να καταλάβουν, να σεβαστούν και να ποδηγετήσουν τις ένστικτες επιθυμίες του παιδιού, που αποτελούν το άδιαμόρφωτο σπέρμα του δυναμισμού της προσωπικότητας και να βοηθήσουν στην προφύλαξη, την ανάπτυξη και την καλλιέργεια των παρορμήσεων εκείνων του παιδιού που αποτελούν την βασική έγγυση για τη ζωή του ελόκληρη, ήτοι της πρωτοβουλίας της αυτενεργείας, του θάρρους, της ελευθερίας, της ευθύνης, της παρατηρητικότητας, της αυτοπεποίθησης, της φιλαλληλίας, κλπ. Εύκολα καταλαβαίνει κανείς, πως ένα άτομο με ολαμένες τις ιδιότητες αυτές είναι δυστυχισμένο και προκαλεί και των άλλων την δυστυχία. Και τότε σε τίποτα δεν ωφείλει ούτε η καλή του ανατροφή, ούτε η καλή του μόρφωση, ούτε τίποτε άλλο. Γι' αυτό γονείς και παιδαγωγοί πρέπει να είναι προσεκτικοί στο να μην αυθαίρετούν αλλά να οδηγούνται από τη φύση του παιδιού κατά τον τρόπο που ο γεωπόνος, μ' όλες τις επιστημονικές του γνώσεις, οδηγείται από τη φύση του σπαραίου, του άμπελιού, της τριανταφυλλιάς, πως και ποιο και πότε θα τα φυτέψει και θα τα καλλιεργήσει για να ευδοκιμήσουν και να δώσουν πλούσιους καρπούς. Και όπως δεν μπορούμε να πούμε ότι φταίει το έλατο που δεν ριζοβολεί όταν το φυτέψουμε στην παραλία ή φταίει η έλιά που δεν δαίρει καρπό όταν την φυτέψουμε στα χιονισμένα βουνά, άλλο τόσο δεν φταίει και το παιδί, όταν η θέληση των γονέων του να τους υπακούει τυφλά, τραυματίζει την προσωπικότητά του, άκρωτηριάζει την αυτοπεποίθησή του, μαράνι την ζωτικότητά του, μεταβάλλει τον αυθόρμητισμό του σε δειλία, την πρωτοβουλία του σε δουλικότητα, το θάρρος του σε φόβο, την αυτενεργεία του σε αδράνεια και γενικά τον κάνει έναν άνικανο για τη ζωή ανθρώπου.

Άφήστε λοιπόν το παιδί σας ελεύθερο να παίζει, να φωνάζει, να κινεί τα χέρια του, τα πόδια του, τη φωνή του, το μυαλό του, την ψυχή του. Μην το τρομάζεται ότι θα χτυπήσει, θ' άρρωστήσει, δεν θα μπόρεσει να τα βγάλει πέρα, θα χάσει τον δρόμο, θα τον κόψει το τράμ. Φροντίστε να είναι πάντα χαρούμενο, γελαστό, αλσιόδοξο. Σπρώχτε το στην συναναστροφή, την παρατηρητικότητα, την έπι-

νοητικότητα. Μάθετέ το ν' αὐτοῦπηρετεῖται καὶ νὰ μὴν ζητᾶ βοήθεια σὲ κάτι ποὺ μπορεῖ νὰ καταφέρει μόνο του, ἀλλ' ἀντιθέτως νὰ εἶναι πρόθυμο νὰ βοηθήσει τὸν πλησίον του. Μὴν τὸ φοβερίζεται. Μὴν πληγώνεται τὴν φιλοτιμία του. Μὴν τοῦ δίνετε κακὸ παράδειγμα. Ἀποφύγετε τὶς ἀπογοητεύσεις, τὶς διαταγὲς καὶ τὶς τιμωρίες. Φροντίστε, ὥστε καὶ οἱ πιὸ σωστὲς ὑποδείξεις σας κι' οἱ πιὸ δύσκολες νὰ προκαλοῦν τὴν κατανόηση καὶ τὴν εὐχαρίστηση τοῦ παιδιοῦ. Μάθετέ το νὰ εἶναι συνεπὲς καὶ υπεύθυνο, υπερέφανο καὶ ἀξιοπρεπές, αἰσιόδοξο καὶ ἄξιο γιὰ τὸ κάθε τί. Μάθετέ το νὰ ξεχωρίζει τὴν ἐλευθερία ἀπὸ τὴν ἀσυδοσία, τὴν πειθαρχία ἀπὸ τὸν φόβο, τὸν σεβασμὸ ἀπὸ τὴν ὑποτακτικότητα, τὴν εὐγένεια ἀπὸ τὴν δουλοπρέπεια, τὴν σύνεση ἀπὸ τὴν ἀναποφασιστικότητα κ.ο.κ. Καὶ ποτὲ μὴν τὸ παραδίδετε ἀνεξέλεγκτα σὲ αὐτόκλητες «παιδαγωγούς» ποὺ κάνουν συντροφιά σὲ μικρὰ παιδάκια καὶ γυρεύουν σὲ τὶς μικρὲς ἀγγελίες τῶν ἡμερησίων τὴν ἀργόσχολη προσληψή τους ἀπὸ γονεῖς. Εἶναι πολὺ ἐπικίνδυνες.

Μὲ μιὰ τέτοια τακτικὴ ἐπιτελεῖτε ἓνα διπλὸ σκοπὸ. Ὁργανώνετε τὴν καλύτερη ἀσφάλεια γιὰ τὴν ἡμέρηά τοῦ παιδιοῦ σας καὶ δάξετε τὰ πιὸ γερά θεμέλια γιὰ μιὰ καλλίτερη ἀνθρωπότητα.

ΕΝΑΣ ΔΩΔΕΚΑΛΟΓΟΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ

Αὐτὸς εἶναι συμπερασματικὰ ὁ ἐπιδιωκόμενος σκοπὸς ποὺ οἱ γενικὲς ἀρχὲς τῆς ἐφαρμογῆς του μποροῦν νὰ περιληφθοῦν σ' ἓνα βασικὸ δωδεκάλογο μὲ τ' ἀκόλουθα ἄρθρα: 1) Δύο εἶναι αἱ κρίσιμοι περίοδοι γιὰ τὴν ὁμαλὴ διαμόρφωση τοῦ ψυχισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου ποὺ θὰ τοῦ εὐκολύνει ἢ θὰ τοῦ δυσχεράνει ὁλόκληρη τὴ ζωὴ του. Ἡ πρώτη καὶ πλέον σημαντικὴ ἀπὸ τὶς περιόδους αὐτὲς εἶναι ἡ μέχρι τῆς ἡλικίας τῶν 7 χρονῶν καὶ ἡ δεύτερη, ἡ μέχρι τῆς ἡλικίας τῶν 14 χρονῶν. Κανεὶς δὲν γίνεται νευρωτικός, ἂν ἔχει περάσει ὁμαλὰ τὰ στάδια τῆς ἐξελίξεως τοῦ ψυχισμοῦ σὲς δύο αὐτὲς περιόδους.

2) Τὸ παιδί πρέπει νὰ κοιμάται σὲ χωριστὸ ἀπὸ τοὺς γονεῖς του δωμάτιο. Ἐχει ἀνυπολόγιστες συνέπειες μελλοντικὲς τὸ νὰ κοιμούνται τὰ παιδιά στὸ ἴδιο δωμάτιο μὲ τοὺς γονεῖς, ὅπως καὶ τὸ νὰ τοὺς βλέπουν νὰ διαπληκτίζονται καὶ ἀκόμα χειρότερα ὅταν οἱ γονεῖς πάρουν διαζύγιο. Τὸ ἀγόρι μάλιστα ποὺ μετὰ τὸ διαζύγιο μένει μὲ τὴν μητέρα του, κινδυνεύει νὰ χάσει τὸν ἀνδρισμὸ του, ἂν εἶναι μοναχοπαιδί.

3) Τὸ παιδί τῆς τρυφερῆς ἡλικίας στερεῖται ἀπὸ λογικὴ καὶ εἶναι σφάλμα τὸ νὰ ζητᾶμε νὰ συμπεριφέρεται ὅσῃς λογικῶν συμπερασμάτων τῶν ἐνηλίκων. Διευθύνεται ὅμως ἀπὸ τὸ ἐνστικτὸ του καὶ εἶναι ἀκόμα μεγαλύτερο σφάλμα τὸ νὰ μὴ σεβόμαστε τὶς ἐνστικτικὲς παρορμήσεις τοῦ παιδιοῦ. Τὸ παιδί θὰ μπορέσει νὰ συμμορφωθεῖ μὲ τὶς ὑποδείξεις τῶν ἐνηλίκων, μόνον ὅταν αὐτὲς συνοδεύονται μὲ κάτι ποὺ τοῦ προκαλεῖ εὐχαρίστηση. Ἀντιθέτως, ὅταν οἱ γονεῖς προσπαθοῦν νὰ ἐπιβάλλουν κάτι στὸ παιδί μὲ τρόπο ποὺ θὰ τοῦ προκαλέσει δυσἀρέσκεια, ὅπως ἡ ἀπαγόρευση, ἡ φοβέρα, ἡ τιμωρία κλπ, τότε δύο τινὰ θὰ συμβοῦν: ἢ τὸ παιδί θὰ ὑπακούσει δίχως νὰ θέλει καὶ τότε θὰ γίνῃ μελλοντικὰ ἓνα ἄτομο, ἄβουλο, ἀκριτο, ἢ νευρωτικό, ἢ θ' ἀντιδράσει πράττοντας τὰ ἀντίθετα, ὅποτε μελλοντικὰ θὰ γίνῃ ἓνας ἄνθρωπος κακός, ἀντιδραστικός, ἐπιπόλαιος, παράνομος κ.λ.π. Τὸ νὰ εἶναι λοιπὸν ἡ πρόθεσή σας καλὴ, αὐτὸ δὲν φθάνει καθόλου, ἀφοῦ ἀπ' αὐτὸ πηγάζουν οἱ μεγαλύτερες καταστροφές ποὺ οἱ γονεῖς προκαλοῦν στὰ παιδιά τους. Οὔτε ἀρκεῖ τὸ νὰ εἶναι σωστὰ αὐτὰ ποὺ θέλουν νὰ μάθουν στὰ παιδιά τους. Πρέπει καὶ τὰ μέσα ποὺ χρησιμοποιοῦν οἱ

γονεῖς νὰ εἶναι σωστά. Γὰρ δὲ ἀρχαῖο ρητὸ «Τὸ τερπνὸν μετὰ τοῦ ὠφελίμου» πέρνει ἐδῶ ὅλη του τὴν ἀξία.

4) Μὴν ἐμποδίζετε τὸν αὐθορμητισμὸ τοῦ παιδιοῦ εἴτε στὸ παιχνίδι του, εἴτε στὴν προσπάθειά του. Ἀποφεύγετε τὴ λέξη «μὴ» γιὰ νὰ μὴν ἐκμηδενίσετε τὴν πρωτοβουλία του ποὺ τόσο ἀπαραίτητη εἶναι στὸν ἄνθρωπο. Ἀποφεύγετε νὰ τὸ γελοιοποιεῖτε γιὰ νὰ μὴν τοῦ ἐμπνεύσετε τὸ συναίσθημα τῆς κατωτερότητας. Ἀποφεύγετε νὰ τὸ βοηθεῖτε, ὅταν δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀπαραίτητο γιὰ νὰ μὴ τοῦ κόψετε τὴν αὐτενέργειά του.

5) Μὴ λέτε ποτὲ ψέματα στὸ παιδί εἴτε, ὅταν σᾶς ζητᾶ μιὰ ἐξήγηση, εἴτε ὅταν τοῦ δίδετε μιὰ ὑπόσχεση. Μὴν εἰσθε ὑπερβολικός. Μὴν παριστάνεται τὸν «ἀλάνθαστο» καὶ προθυμοποιηθεῖτε ν' ἀναγνωρίζετε μὲ προσοχὴ στὸ παιδί σας τὸ λάθος σας, ὅταν τύχει καὶ κάνετε. Ἡ συμπεριφορὰ σας πρέπει νὰ εἶναι ἀνάλογη μ' ἐκεῖνα ποὺ συμβουλευέστε, γιὰ τὸ πορᾶδειγμα τῶν πράξεων σας θὰ μιμηθεῖ τὸ παιδί κι' ὅχι τὰ λόγια ποὺ λέτε.

6) Εἶναι χίλιες φορές προτιμότερο ν' ἀνταμείβουμε τὸ παιδί γιὰ μιὰ καλὴ πράξη του ἢ νὰ τὸ ἐνθαρρύνουμε σὲ μιὰ προσπάθειά του παρὰ νὰ τὸ τιμωροῦμε γιὰ μιὰ ἀταξία του ἢ νὰ τὸ ἀπαγορεύουμε γιὰ μιὰ ἀποτυχία του.

7) Ἐπωφελήσου ἀπὸ κάθε εὐκαιρία ποὺ θὰ μπορέσει νὰ εὐχαριστήσῃ καὶ νὰ κάνει γελαστὸ τὸ παιδί σου καὶ ἀπόφυγε κάθε τι ποὺ θὰ μπορέσει νὰ τὸ λυπήσῃ ἢ νὰ τὸ οδηγήσῃ νὰ κάνει μιὰ δυσἀρεστὴ σύγκριση τοῦ ἑαυτοῦ του μ' ἓναν ἄλλο συνομήλικό του. Φρόντιζε ἐπίσης νὰ ἔχει πάντα τὸ παιδί σου στὴν τσέπη του λίγα κέρματα καὶ νὰ τὰ διαχειρίζεται ἐλεύθερα.

8) Ἀποφεύγε νὰ ἐπιβάλεσαι μὲ διαταγὲς καὶ μὴ ζητᾶς τὴν τυφλὴ ὑπακοή τοῦ παιδιοῦ σου. Οἱ διαταγὲς προκαλοῦν ἐπικίνδυνες ἀντιδράσεις καὶ ἡ τυφλὴ ὑπακοή ἀποβλακώνει.

9) Μὴ δείχνετε ποτὲ στὸ παιδί σας ὅτι ἔχει περισσότερα ἢ λιγώτερα δικαιώματα ἀπὸ τ' ἄλλα ἀδελφία του ἢ ἀπὸ τὰ ξένα παιδιά. Μὲ μιὰ τέτοια τακτικὴ, ὅταν μεγαλώσει θὰ φοβᾶται ἢ θὰ περιφρονεῖ τοὺς ἀνθρώπους. Εἴτε ἔτσι εἴτε ἄλλως θὰ γίνῃ ἓνας ἀκοινωνήτος ἄνθρωπος. Ἀντιθέτως πρέπει μὲ κάθε τρόπο νὰ καλλιεργηθεῖ στὸ παιδί ὁ συνδυασμὸς τῆς ἀτομικῆς αὐτενέργειας μὲ τὴν ὁμαδικὴ συνεργασία, πρᾶγμα ποὺ ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν συναναστροφή του μὲ συνομήλικα παιδιά κάθε κοινωνικῆς τάξεως ποὺ ἀποτελοῦν τὴν μικρογραφία τῆς κοινωνίας ποὺ θὰ ζήσει αὐτοῦ, καὶ ἀναπτύσσει τὸ πνεῦμα τῆς συνεργασίας καὶ φιλαλληλίας.

10) Ἐχετε ὑπόψιν ὅτι τὰ πολλὰ χᾶδια ἢ οἱ πολλὲς τιμωρίες στὰ ἴδια ἐλεύθερα ἀποτελέσματα καταλήγουν. Τραυματίζουν τὴν προσωπικότητα τοῦ παιδιοῦ, ἀκρωτηριάζουν τὴν αὐτοπεποίθησή του, μαραινίζουν τὴν ζωτικότητά του, μεταβάλλουν τὴν ζωηρότητά του σὲ νωρότητα, τὸν αὐθορμητισμὸ σὲ δειλία, τὸ θάρρος σὲ φόβο, τὴν πρωτοβουλία σὲ δουλικότητα.

11) Φροντίστε ἡ ἔννοια τοῦ καλοῦ νὰ συνταυτισθεῖ στὸ παιδί σας μὲ τὴν ἔννοια τοῦ εὐχάριστου καὶ μάθετέ του ν' ἀποφεύγει τὸ «θὰ» ποὺ σημαίνει τὴν ἐπ' ἀόριστον ἀναβολὴ καὶ τὸ «ἐπειδὴ» ποὺ εἶναι δηλωτικὸ μιᾶς δικαιολογίας, ποὺ ἔρχεται σὲ ἀντικατάσταση τοῦ χρέους.

12) Ἐχετε ὑπόψιν ὅτι τὸ παιδί σας δὲν εἶναι σκυλάκι, ἀλλ' ἄνθρωπος αὐτε-

ξούσιος και ὅλη σας ἡ προσπάθεια πρέπει νὰ τείνει στὸν σεβασμὸ τῆς ἐλευθερίας του καὶ στὴν ἀσφαλῆ χειραφέτησή του. Ἀντικειμενικὴ σας ἐπιδίωξη νὰ εἶναι τὸ πὼς νὰ ὠριμάσῃ ἡ ἀντίληψη καὶ ἡ κρίση, ἡ αὐτοπεποίθηση καὶ ἡ ὑπευθυνότητα τοῦ παιδιοῦ σας, ὥστε τὸ γρηγορώτερο ν' ἀποκτήσῃ τὴν αὐτοπροστασία του καὶ τὴν ἀνεξαρτησία του.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ἀπὸ τὴν μελέτη καὶ τὴν παρατήρηση τῶν ἐπιδράσεων πάνω στὸν ψυχισμό τοῦ παιδιοῦ καὶ τῶν ἀντιδράσεων ποὺ προκαλοῦνται, διαπιστώνεται ὅτι τὰ μεγάλα προβλήματα, τόσο τὰ ἀτομικά, αὐτὰ ποὺ ὁδηγοῦν σὲ βλάβες τῆς προσωπικότητας καὶ ψυχοπάθειες, ὅσο καὶ τὰ ὁμαδικὰ ποὺ μπορεῖ νὰ φθάσουν μέχρι τὴν ἐκρηξη κοινωνικῶν ἀναστατώσεων ἢ καὶ παγκόσμιων πολέμων, ἔχουν τὴν ἀφετηρία τους σὲ ἀντιδράσεις ψυχοσυμπλεγματικές τῶν ἀτόμων, σὲ ἀντισταθμιστικὲς προσπάθειες ἀδικίας εἰς βάρος τρίτων, σὲ κατάπτωση ἡθικὴ καὶ ὕλική, συγκρούσεις συμφερόντων κλπ. ποὺ ὀφείλονται σὲ ἀνώμαλες ὁργανώσεις χαρακτήρων καὶ καταστάσεις νευρωτικὲς ποὺ διαπλάσσονται κατὰ τὴν παιδικὴ ἡλικία εἴτε ἀπὸ μεγάλη καταπίεση γονεϊκὴ εἴτε ἀπὸ μεγάλη περιποίηση τοῦ παιδιοῦ, εἴτε ἀπὸ ἄλλα λάθη ψυχολογικὰ καὶ στερεητικὲς συνθήκες.

Βασικὸ μέτρο προληπτικὸ εἶναι ἡ διαμόρφωση τοῦ ψυχισμοῦ τοῦ παιδιοῦ ἀπὸ τοὺς γονεῖς κυρίως, σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους τῆς ψυχολογίας ποὺ πρῶτο μέλημά τους ἔχουν τὴν ὁμαλὴ ἀνάπτυξη τῆς αὐτοενέργειας καὶ τῆς αὐτοπεποίθησης, τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς εὐθύνης, τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς πειθαρχίας, τοῦ θάρρους καὶ τῆς χαρᾶς.

Ἀλλὰ ἐπειδὴ πολλαπλᾶ ἔχει ἀποδειχθεῖ πὼς γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτὸ δὲν φθάνει ἡ καλὴ θέληση τῶν γονέων ποὺ τις περισσότερες φορὲς ὑπάρχει, ἀλλὰ ἀπὸ σφαλερὴ ἀντίληψη ὁδηγεῖ στὸ κακό, ἐπιβάλλεται νὰ ἐνημερωθοῦν οἱ γονεῖς, πρῶτα στὸ πὼς ν' ἀποφεύγουν τὴν διαστρέβλωση τοῦ ψυχισμοῦ τοῦ παιδιοῦ τους, καὶ ἔπειτα πὼς νὰ συμβάλλουν στὴν ὁμαλὴ του διάπλαση.

Γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτὸ ἔχουμε νὰ διατυπώσουμε τὴν ἀκόλουθη πρόταση:

ΠΡΟΤΑΣΙΣ

α) Ὑποχρεωτικὴ ψυχοπαιδαγωγικὴ ἐνημέρωση τῶν ὑποψηφίων γονέων μὲ δωρεὰν παρακολούθηση σειρᾶς ἀπὸ δεκαπέντε μαθήματα σὲ ὑπεύθυνους εἰδικούς σταθμούς τοῦ Ὑπουργείου Ὑγιεινῆς ποὺ θὰ χορηγηθοῦν τὴν σχετικὴ βεβαίωση, ἀπαραίτητη γιὰ τὴν ἐκδοση ἀδείας γάμου.

β) Ἐκτύπωση ἀπὸ τὸ Ἐθνικὸ Τυπογραφεῖο καὶ δωρεὰν διανομὴ Φυλλαδίου ἐνημέρωσης καὶ ὁδηγιῶν γιὰ τὴν ὁμαλὴ ἐξέλιξη τοῦ παιδικοῦ ψυχισμοῦ, γραμμένου ἀπὸ εἰδικὸν ἐπιστήμονα, μὲ σύνταξη κατανοητὴ ἀπ' ὅλους καὶ σὲ γλῶσσα ἀπλῆ.

Βιβλιογραφικὴ Σημείωσις: Ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς ψυχικῆς ὕλης τοῦ παιδιοῦ καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῦ ἐνημερώσεως τῶν γονέων, ὁ κ. Ν. Ν. Δρακουλίδης ἐδημοσίευσε καὶ ἀνεκοίνωσε ἑκατὸν εἰκοσιοκτὼ ἐργασίας του κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν (1947-1967), εἰς ἄρθρα, μονογραφίας, διαλέξεις καὶ συνέδρια (Ἀθηνῶν, Ἀμστερνταμ, Βεδέ, Βιέννης, Βρυξελλῶν, Γενεύης, Ἐδιμβούργου, Ζυρίχης, Κάρνιφ, Κωνσταντινουπόλεως, Λονδίνου, Μεξικοῦ, Παλέρμου, Παρισίων, Ρουαγιομόν καὶ Ρώμης). Δεπτομερεῖς βιβλιογραφικαὶ ἐνδείξεις τούτων θὰ εὑρῇ ὁ ἐνδιαφερόμενος εἰς τὴν μελέτην τοῦ αὐτοῦ συγγράφους μὲ τὸν τίτλο «ψυχοπροφυλακτικὴ Ὑγιεινή».

Σχετικαὶ πληροφορίες εἰς τὰ γραφεῖα τῆς «Ἑλλην. Ἑταιρίας Ψυχολογίας» Τηλ. 810-998.

Νέες ἐκδόσεις τοῦ περιοδικοῦ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΖΩΗ Ἀκαδημίας 57 Ἀθῆναι 143

Μόλις ἐκυκλοφόρησε τὸ ἐλεύθερο ἀνάγνωσμα ΠΕΤΡΕΛΑΙΑ ΚΑΙ BENZINEΣ. Εἶναι ἓνα πρωτότυπο βιβλιάρκι, ποὺ ἐνθουσιάζει μικροὺς καὶ μεγάλους μὲ τὸ ἀπλὸ καὶ ψυχαγωγικὸ του περιεχόμενο.

Ὁ ἀναγνώστης εἰσάγεται ἀβίαστα καὶ εὐχάριστα στὰ μυστικὰ τῆς ἐξαγωγῆς καὶ μεταφορᾶς τῶν πετρελαίων, ποὺ μαζί μὲ τὴν ἡλεκτρισμὸ ἀποτελοῦν τὴν τεράστια κινητήρια καὶ ἐκπολιτιστικὴ δύναμη τῆς σημερινῆς ἐποχῆς στὸν πλανήτη μας.

Στὴν ἀξία τοῦ ἀναγνώσματος προσθέτει ἰδιαίτερο θέλγητρο ἡ πλούσια καλαισθητὴ καὶ πολύχρωμη εἰκονογράφηση.

Τὰ παιδιὰ τῆς Δ'.—Ε'. καὶ ΣΤ'. τάξεως τῶν δημοτικῶν μας σχολείων, γιὰ τὸ ὁποῖα προορίζεται, θὰ δοκιμάσουν ἐξαιρετικὴ χαρὰ κ' ἐνθουσιασμό, ὅταν τὸ διαβάσουν.

Πωλεῖται εἰς ὅλα τὰ βιβλιοπωλεῖα δρχ. 15.—καὶ εἰς τὰ γραφεῖα τοῦ περιοδικοῦ μας ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΖΩΗ Ἀκαδημίας 57 Α'. ὄροφος τηλ. 633.461.

Τοῦ περιοδικοῦ «ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΖΩΗ», ὑπάρχουν
πρὸς διάθεσιν τὰ κάτωθι τεύχη:

Ἔτους 1953 τὰ τεύχη:	4, 5, 9, 10, 11, 12.
» 1954 »	5, 8, 9, 10, 11.
» 1955 »	ὅλα πλὴν τοῦ 1.
» 1956 »	6, 11, 12.
» 1957 »	6, 9, 10, 11, 12.
» 1958 »	ὅλα πλὴν τοῦ 1.
» 1959 »	ὅλα πλὴν τοῦ 1 καὶ 2.
» 1960 »	ὅλα πλὴν τοῦ 1 καὶ 10.
» 1961 »	ὅλα πλὴν τοῦ 1.
» 1962 »	ὅλα.
» 1963 »	ὅλα πλὴν τοῦ 3, 10, 12.
» 1964 »	ὅλα.
» 1965 »	ὅλα.
» 1966 »	ὅλα.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ ΔΙΔ. ΒΙΒΛΙΩΝ
ΤΜΗΜΑ Σχολ. Βιβλίων
Πληροφορία Δημ. Τσιώρον
Ἀριθ. Πρωτ. 127786

Ἐν Ἀθήναις τῇ 21-11-1963

Πρὸς
τοὺς κ.κ. Γενικοὺς Ἐπιθεωρητὰς Μ.Ε.
καὶ Ἐπιθητὰς Στοιχειώδους

**Θέμα: Περὶ συστάσεως βιβλίου ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀγωγή
τοῦ Πολίτου» τοῦ Γεωργίου Ζομπανάκη.**

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰς κειμένας διατάξεις περὶ διδακτικῶν βιβλίων κλπ. τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 15 τοῦ Ν. 6911/1933 καὶ τὴν πρότασιν τοῦ Ἀνωτάτου Συμβουλίου Ἐκπαιδευτικοῦ Προγράμματος τὴν περιλαμβανομένην εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. 42/5-11-1963 πρᾶξιν αὐτοῦ, ἣν ἀποδεχόμεθα. Συνιστῶμεν τὴν προαιρετικὴν προμήθειαν τοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀγωγή τοῦ Πολίτου» βιβλίου τοῦ Γεωργίου Ζομπανάκη ὑπὸ τῶν Σχολικῶν Βιβλιοθηκῶν καὶ τῶν διδασκόντων εἰς τὰ σχολεῖα Μέσης Ἐκπαιδεύσεως ὡς καὶ ὑπὸ τῶν μαθητῶν Ε' καὶ ΣΤ' τάξεων Δημοτικῶν Σχολείων, συμφώνως πρὸς τὴν ὡς ἄνω πρᾶξιν τοῦ Α.Σ.Ε.Π.

Ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς
Ε. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ

Κοινοποιήσις:
Δ/σιν Διδ. Βιβλίων
Γραφεῖον κ. Γεν. Γραμματέως
κ. Γεωργ. Ζομπανάκη
Βασ. Σοφίας 8 — Ν. Σμύρνην

